

223-1-14

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૩૫૬ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ભેદી રાજકુમાર

વિષય

ભેદી રાજકુમાર

યાને

કીરમતનો ચમત્કાર

(નીતિનાં સીદ્ધાંતોથી રચાયેલી કલ્પીત નવલકથા)

—: લેખક —

શ્રીચુત મણીલાલ મોહનલાલ માતરીઆ

(સાનીવાડ મુ. ગોધરા)

પ્રકાશક

બુકસેલર જહુલાલ નારાયણદાસ

૩ રવાનીનારાયણનું મંદીર મુ. નડીઆદ.

કીંમત રૂ. ૧-૮-૦

Therefore to the end
 Be wise, and what fates may send
 Take thou, nor struggle in the net
 Wherein thing helpless feet are set.

કચ્છીયો
 સમદાશ
 કોપીરાઈ-સંગઠ
 ૧૨૩૫૬

W. MORRIS.

આવૃત્તી ૧.

પ્રત ૨૦૦૦.

સન ૧૯૨૫.

પ્રકાશક:—જહુલાલ નારણદાસ બુક્સેલર.

પ્રસિદ્ધ કર્યાની જગ્યા—સ્વામીનારાયણના મંદીર પાસે

નડીઆદ.

મુદ્રક:—રતીલાલ બાળકૃષ્ણ ત્રીવેદી.

મુદ્રણસ્થાન:—સરસ્વતી પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ.

ભટવાડી પોળ આગળ, ઉમરેઠ.

અનુક્રમણિકા

- ૧ શિવાલયમં ગુપ્ત સંકેત.
- ૨ વિનાશ કાળે વિપરીત બુદ્ધી.
- ૩ ધર્મીને ઘેર ધાડ-અને-કચાઈને ઘેર કુશળ.
- ૪ અદ્યુત દેવી.
- ૫ નિમકડલાલ નોંધર.
- ૬ શાણું શયતાન
- ૭ વસંત ઉપર વિપત્તિ.
- ૮ તરુણ યોગી.
- ૯ સુખનો અમકારો-કે-દુઃખનો આભાસ.
- ૧૦ આમહુઆ-“કર અને જો”
- ૧૧ કોટવાળનાં કાળાં કૃત્યો.
- ૧૨ ખુનીખજર.
- ૧૩ તકદીરની તાગીર.
- ૧૪ દુઃખના દરીઆમાં.
- ૧૫ વસંત વિજય.
- ૧૬ અધાનક મેળાપ.
- ૧૭ ભેદી બોદાગર

- ૧૮ સિંહના પાંખમાં સપડાયલી હરીણી.
 ૧૯ નસીબ બે હગલાં આગળનું આગળ.
 ૨૦ આ શું ! આ તે અબળા; કે ભયંકર પ્રબળા ?
 ૨૧ નેકીની જીત-બદીની હાર.
 ૨૨ રમણી-કે રાક્ષસી.
 ૨૩ ધાર્મિક ધુતારો (ચાહુ) રામદાસ સ્વામીનું પૂર્વ વૃત્તાંત
 ૨૪ શરીર બદમાસોની ટોળી.
 ૨૫ રાજ્યભક્તિ.
 ૨૬ જયમલની હાર.
 ૨૭ ઉપસંહાર

બહાર ચેતવણી

આ પુસ્તક તેના લેખક મણીલાલ મોહનલાલ માતરીઆને યોગ્ય બદલો આપી પ્રગટ કર્તાએ સર્વહક્ક ખરીદ કરી તમામ આવૃત્તી પ્રગટ કરવાનો સર્વહક્ક જે. એન. ચોકસીએ પોતાને સ્વાધીન રાખેલો હોવાથી કોઈએ તેમની લેખીત પરવાનગી સીવાય છાપવું અથવા છપાવવું નહીં.

શ્રી ૧૧

ધણી વર્ષની જુની

અને

જણીતી દુકાન

ચોખ્ખી મિઠાઈવાળા

શા. ઝવેરદાસ વનમાળીદાસ

Shah Zaverdas Vanmalidas.

ઠેક કાજવાડા, ગોધરા.

જી ૦ પંચમહાલ.

Kazi Wada, GODHRA.

PANCH MAHAL.

સંવત્તમ મેવા મશાલાથી ભરપુર, ઘીથી ઘાઢી, સ્વાદમા ઉત્તમ, દેખતાં
આનંદ ઉપજે એવી, સોજી દરેક જાતની મીઠાઈ અમારે ત્યાં મળશે.
તેમજ અમારે ત્યાં ખાડ, સાકર, પતાસાં તથા સ્વાદિષ્ટ ચેવડો વિગેરે
મળશે. વળી ખીજે ઠંકાણેથી માલ ખરીદ કરતા પહેલાં અમારે ત્યાં
ખત્રી કરશે જે જે માલ જોઈતો હશે તે અગાઉ ઓર્ડર આપેથી
ગ્રાહકની મરજી મુજબ બનાવી આપવામાં આવશે.

ગીતી.

ખરીદ કરજો પકવાન, પૂરણ તપાસીને પ્રેમથી,
અંતર તપાસી લેજો, પામે સંતોષ રસના જેથી;
પ્રત્યક્ષ નિહાળવું સારું, સુણી અન્યનો વાર્તાલાપ;
પધારજો કરવા ખાત્રી, ગુણી ગ્રાહક રૂપે આપ.

સાંચન રૂ. ૧૥ વી. ૫૦ રૂ. ૧૥ =

સાચન સુવર્ણ
સાચન સુવર્ણ

સાચન સુવર્ણ

સાચન સુવર્ણ
સાચન સુવર્ણ

સાચન સુવર્ણ

પ્રકરણ ૧ હું શિવાલયમાં ગુપ્ત સંકેત.

નીર વિનાની નદી, પત્રો વિનાનું વૃક્ષ, અને
હલુલુ વિનાનું લોજન, જેમ નીરપયોગી છે;
તેમ સત્ય વિનાનું જીવન આ જગત્માં કંઈજ
ઊપયોગી નથી. ચંદ્ર વિનાની રજની જેટલી શ્યામ
જણાય છે, તે કરતાં પણ સત્ય વિનાનું જીવન અધીક
શ્યામ ગણાય છે. X X X X X X

સૂપ્ત્રીમાં મહાન હીરાની કીંમત જેટલી ગણાય છે;
તે કરતાં પણ વધારે કીંમત સત્ય રૂપી હીરાની મનાય છે.
સર્વાર્થના અલંકારો મનુષ્યને ઘણી વળત મહાન ઊપદ્રવમાં
લેઈ જાય છે; ત્યારે સત્યરૂપી શૃંગાર મનુષ્યને ગમે તેવી
વીપત્તિમાંથી મુક્ત કરે છે. જગતની નજરમાં જણાતાં કીંમતી
ઝવેરાતો કાળે કરીને નાશ પામે છે; પરંતુ સત્યરૂપી જવાહીર
કદી પણ નાશ પામતું નથી.

સંધ્યા સમય થએલો હોવાથી દીનમણીના સારથીએ સમમુખી અશ્વોનો રથ ત્વરાથી ચલાવવા માંડયો. પોતાના પ્રતિ સ્પર્ધીને નિસ્તેજ થએલો જોઈ નિશા દેવીનાં લાડકડાં બાળકો ગગનમંડળમાં એક પછી એક પ્રગટ થઈ હીરાકણીઓની પેઠે ચળકવા લાગ્યાં. કમળો પોતાના પાપક સૂર્યદેવને નહિ જોવાથી ખીન્ન થઈ નીચે નમી ગયાં. ચંદ્રના ચળકાટને જોઈને પાંચણીઓ ખીલવા લાગી. દેવળોમાં સંધ્યા આરતીના ઘંટ સંભળાવા લાગ્યા. મ્યુનીસીપાલ હીપકો પ્રગટ થઈ અંધકારનો ભક્ષ કરી પોતાનો તેજોમય પ્રકાશ રસ્તામાં પ્રસરાવતા હતા. નવલપત્નીઓ પોતાના પતિને આનંદ આપવાને અર્થે સુંદર વસ્ત્રાભુષણ સજવા લાગી. કાર્યના શ્રમથી શ્રમીત થએલા સુઘડ પુરૂષો શાન્તિને અર્થે બાગબગીચા જેવાં સુંદર સ્થળોએ વીશ્રાંતી લેતા હતા. લક્ષ્મીની લહેરથી અને જીવાનીના જોડાથી છકેલાં યુવક-યુવતીઓ હાથમાં હાથ મેળવી નવીન નાટ્ય પ્રયોગ નીહાળવા જવા લાગ્યાં. ઘટ્ટીકા ચંત્રમાં ટકટક થતા અવાજથી અંદર રહેલા નિર્જીવ પદાર્થો ચેતન પામી પોતાની ચાલને આગળ ચલાવી ધીરે ધીરે જ્ઞાત-અઠ-નવ-દશ. એમ વગાડતા આગળ વધવા લાગ્યા તેમ તેમ સૃષ્ટાંગ સૌન્દર્ય બદલાવા લાગ્યું. નિંદ્રાદેવીના હુમલાથી હાર પામી ઘણાં મનુષ્યો તેને શરણ થયાં હતાં. તેથી તેમના માલનું રક્ષણ કરનાર રોનધાળા સીપાઈના અવાજે શીલાય સર્વત્ર

શાંતનાની છાયા ફેલાઈ રહી હતી.

તે વખતે વીજપુર શહેરની ઊત્તરે આવેલા ભયાનક જંગલ તરફ કોઈ ત્રણ મનુષ્યો ગુપ્ત રીતે જતાં હતાં. તે ત્રણે મનુષ્યો ધરીમાં લપાતાં, છુપાતાં, અદૃશ્ય થતાં હતાં. તેઓ પોતાના પગલાંના અવાજને સંભાળતાં, ચુપકીથી ચાલતાં હતાં. પોતાના માથાથી પગ સુધીના પુરખા ઓઢેલા હોવાથી તે કોણ હશે; તે સમજી શકાય નેમ નહોતું. તેઓ ધીમે ધીમે ઝાડી વટાવી ખુદ્દા મેદાનમાં આવ્યાં જ્યાંથી થોડે દુર પુરાતન હાલતમાં એક શિવાલય આવેલું હતું. ઘણી સંભાળથી તે ત્રણે મૂર્તિઓ શિવાલયમાં ગઈ. અને પોતાને નિર્ભય માની મોં ઉપરના પુરખા દૂર કર્યાં. હવે તેઓ સ્થપ્ત રીતે જણાવા લાગ્યાં; કે તેઓમાં જે પુરૂષ અને એક સ્ત્રી હતી. સ્ત્રીને જોતાં અનુમાન થઈ શકતું હતું કે; તે કોઈ રાણીની માનીતી દાસી હોવી જોઈએ જે મધ્યેનો એક પુરૂષ રાજ્યમાં કોઈ સારો એવો ધરાવતો હોવો જોઈએ. ત્યારે બીજો પુરૂષ ઘણાજ ભયંકર દેખાવનો સર્વોચ્ચ બદ્દશીકલ હતો. તેનાં તામ્ર વર્ણ નેત્રો જોઈને ગમે તે શબ્દ તને ખુની ધાર્યાં વીના રહે તેમ નહોતું.

પ્રીય વાચક ! આપણે તેમના ૩૫-૨૭ની જરૂર નથી. પરંતુ તેઓનાં કર્તવ્યો જોવા ન જરૂર હોવાથી મારી પાછળ

નીડરતાથી ચડ્યો આવ. આપણે તેમના વીચારે ગુસ્સા રીતે સહેલાઈથી જાણી શકીશું.

“પ્રિય ગુલાબ ! હજી આપણા તકલીફમાં આમ હેટલા દીવસ સંતાવાનું બાકી રહેલું છે ?” પ્રથમ દેખતો રાજવંશી પુરૂષ તે સ્ત્રીને સળેધીને જોડ્યો. બહાલા “મહાન્ધસેન ? શું, તમેને હજી આ ગુલાબના વચનના વિશ્વાસ નથી કે ? આપના સુખના સૂર્યના દિવ્ય થવાને ફક્ત એકજ રાત વચ્ચે રહેલી છે. આજે રાણીસાહેબ પદાવતીએ મને વચન આપ્યું છે કે; તમે રાજાજીને ગમે તેમ પતાવી નાખો, (મારી નાખો) એટલે પછી આ વિજયપુરનું રાજ્ય અને સર્વ ધન સંપત્તિ આપની જ છે.”

“ગુણીઅલ ગુલાબ ! તું જરા વિચાર કર, તારી રાણીએ મને આંખો ખોટો ભરસો આપી ઠગ્યો નથી કે ?”

“બહાલા મહાન્ધસેન ! આંખા કદી રત વિના પાકેજ નહિ. સખુરીના ફળ મીઠાં છે. જે કામ કળથી થાય છે, તે કદી બળથી થતું નથી. ધીરજ એજ ડિમતી કળા છે.” ગુલાબે ઉપદેશની ખાણ ઉઘાડી મહાન્ધસેનને બતાવી.

“ચાલ છટ” મહાન્ધસેન ચીંઠાઈને જોડ્યો. “જુઠી ગુલાબ ! તારી આંખેલી ખોટી લાલચથી લલચાઈને હું ચોરની પેઠે છુપાઈ કદી પણ ત્યાં આવવા ઇચ્છતો નથી. મારા જેવો

છેલ બટાકે પુરૂષ તારી રાણીના ભીખારણ જેવા રૂપ ઉપર મોહી પડે, તે શુ બનવા સંભવ છે ? નહિજ, કદી નહિ. પણ તને આપણા વચનથીજ અને રાજ્ય વેલવની તૃપ્તિથી મારી પ્રીતિ પદ્માવતીથી જોડાંછં. ? શુભાળ તું સમજે છે કે, રાણી આથે પ્રીતિ કરવાનું જ્ઞાનમ કેટલું ભયકર છે. કદી હીમાલય પર્વતને બાથમાં ઘાડી હલાવી શકાય, પરંતુ સર્પના દરમાં તે હાથ ઘાડી ન જ શકાય. ખીગણા આથેની પ્રીતિ પ્રગટ થતા ગરીબ ખીચારે અશ્વપાળ દેશનીકાલ પામ્યો હતો. પરંતુ પાખી ખીગણા તો મહેલમાં રહી ચમન ઉડાવતી હતી, કેમ સમજ ?”

“શાંત થાવ, ગહાણા શાંત થાવ, આજ દીન સુધીની તન્હી માફ કરો. અને ફક્ત એક રાત્રી વધુ ધીરજ ધરો. એટલે પછી આપ કાલથી વિજયપુરના નૃપતિ, સમસ્ત રાજ્ય સિદ્ધિના માલીક છા.” જેમ ભવિષ્ય વેત્તા હોય, તેમ ગમાર શુભાળે મહાન્ધસેનનું ભાગ્ય કદી સંભળાવ્યું.

વળી થોડી વાર વિચાર કરી પોતાનો લાલ સાધવાની ઇચ્છાથી શુભાળ મહાન્ધસેનને કહેતા લાગી.

“મહારાજ ! આપને રાજ્યગાદી પ્રાપ્ત થયા પછી કઈ ભાગ્યવતી સ્ત્રી પટરાણી પદે ખીરાજશે તેનો નિર્ણય કયો કે ?”

“ગુલાબ, ગુલાબ,” ધૂર્ત મહાન્ધસેને નીચ દારીના ગુપ્ત મનોરથ સમજી જઈ તેને ખુશી કરવાની ઇચ્છાથી કહ્યું. “ગુલાબ! ખરેખર, તું નારી રત્નમાં એક અમૂલ્ય હીરો છે. એવો કયો મદભાગ્ય પુરુષ હોય, તે તને પોતાની પત્ની કરવાને નાખુશ હોય ? જો સાંભળ, આ દવાની શીશી જે મેં મારી સાથે આણેલી છે, તે દેખાવમાં મુગંધીદાર અત્તર જેવી જણાય છે, પરંતુ તે શીશીમાં ભયકર ઝેરી દવા છે. જે સુંઘવાથી મનુષ્ય તુરત બેભાન થઈ જાય છે. તે દવા રાત્રીજીને મુંઘાડી તેમને મહેલની પછવાડે આવેલી સરિતામાં નાખી દઈશું; પછી આગસિથી રાણીના બે ટુકડા કરીશું. પછી હું રાજા-અને તુ રાણી, કેમ હવે તો ખુશી થઈ ને ?”

ગુલાબ એક ઉચ્ચાર બોલે, તે પહેલાં બાળુમાંથી એક મોટો ભયકર ધ્વની થયો. અને તુરત ધિમ્કાર-યુક્ત વાણી સંભળાઈ.

“ખુશી! અરે નીચ, નીમકહરામ કુતરા. બે ખુન કરી તું ખુશી થવા ઇચ્છે છે કેમ ? પરંતુ તારો હૈવ પ્રતિકુળ હોવાથી હું તારી સાથે ને સાથે તારા પડછાયાની પેઠે રહીશ. જેથી તું મહારાજના એક વાળને પણ ઇજા કરવા સમર્થ થઈ શકીશ નહિ.

ગુપ્ત અવાજ બંધ થયો, પરંતુ આ શ્યામ કુત

(૧૩)

કરનારી ત્રિપુટી લયથી ધરધર ધ્રુજવા લાગી. મહાન્ધસેન મુખ ઉપર કૃત્રિમ જુસ્સો લાવી મંદીરમાંથી બહાર આવી તીવ્ર દૃષ્ટિથી ચારે બાજુએ નિહાળવા લાગ્યો, પરંતુ બહાર મેદાનમાં ઘોર અંધારી રાત્રિ શિવાય કંઈ જોઈ શક્યો નહિ. તેથી વધુ લયભીત થયો. અને તુરત મંદીરમાં જઈ મંદીરનાં દ્વાર બંધ કરી દીધા.

છપાય છે

છપાય છે

ભક્તિ રસથી ભરપૂર-આનંદનો સાગર

મહાત્મા તુલસીદાસ

કીર્તિત આઠ આના

આ વાર્તાનો ટુંકસાર વાંચવા માટે હમારૂં પ્રાર્થસ

લીન્ટ તુરત મંગાવો-તદ્દન મફત

જહુલાલ નારણદાસ બુકસેલર (નડીઆદ)

પ્રકરણ ૨ જી વિનાશ કાળે વિખિત બુદ્ધી

- - (૧૦૧) - -

“શ્રી ચરીત્રને રેતાં બાળ—તેનો કોઈ ન પામે પાર”

વર્ણની દાળડીમાં રહેલા કાચના ટુકડાની જેમત થઈ શકતી નથી, પરંતુ હીરા, માણેક વીગેરે રત્નો લોખંડની દાળડીમાં પણ ડીસતી મનાય છે. તેમ શ્રી તેના બાહ્ય નાશવંત સૌન્દર્ય કરતા—હૃદયમાં રહેલા સદગુણથી પૂજ્ય ગણાય છે. રૂપના ગર્વમાં છટી જઈ નીચ કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થઈ પોંગલાએ પતીને રાજ્ય મહેલનો ત્યાગ કરાવ્યો, પણ સદગુણની સીડી ઉપર ચલનાર સતી સાવીત્રીએ પોતાના પ્રીયતમનુ આયુષ્ય વધારી રાજ્ય સંપાદનનો આશીર્વાદ યમ પાસેથી અપાવ્યો હતો. X X X X X X

એકજ શેરડીના રમમા જ્યમ ખાઉ અને ગોળા બન્ને

બનાવવાનો ગુણ માથે રહેલો છે, તેમ સ્ત્રીને મદ્દગુણની કેળવણી આપવાથી તે રતનની ખાણ થાય છે. નહીતો તેમને વીઠાનોએ નર્કની ખાણ કહેલી છે-તેં યથાર્થ છે. X X X

ભયભીત મહાન્ધમેને મંદીરમાં જતા ગુલાબને તુરત રાજ્ય મહેલમાં જવા માટે કહ્યું. ભયથી ધ્રુજતી ગુલાબ ઉઠી, અને શીવાલયમાંથી રાજ્ય મહેલમાં જવાનો ગુપ્ત માર્ગ કાઢવા લાગી.

ગુલાબે પ્રથમ શીવલોગને ગોળ ફેરવી બહાર કાઢ્યું. એટલે એક ભૂગર્ભમાં માર્ગ નજરે પડ્યો. તેની અદર ઉતરવાની એક સીડી ગોઠવેલી હતી. પ્રથમ તે બંને પુરૂષો અદર ઉતર્યા, એટલે ગુલાબે ઉતરીને તે શીવલોગને ભોંયરાના ગુપ્ત દ્વાર ઉપર બરાબર ગોઠવી દીધું. ત્રણે જણાં સીડી ઉતરી રહ્યા; એટલે સપાટ રસ્તો પંથર જડેલો આવ્યો. થોડે દૂર ચાલતાં એક મોટી દીવાલ નજરે પડવા લાગી. તેની ગુપ્ત કળ દબાવતાં તે ખીત દર બંધી ગઈ. એટલે નીર્ભય ધમ ત્રણે જણાં આગળ ચાલ્યાં. પ્રકાશનો માર્ગ બધ ધવાથી અંધારું ઘેર ધમ રહ્યું. તેથી મહાન્ધમેને પોતાની પાસેનું ફાતસ સળગાવી પ્રકાશ કર્યો. જેની મદદથી થોડે દૂર ચાલ્યા પછી એક સુંદર તલાવડી જેવું જણાવા લાગ્યું. ગુલાબ તે તલાવડીની અંદર ત્રણ ચાર પગથીયાં ઊતરી, અને ત્યાં

રાખેલી ગુમ ચાવી ફેરવવાથી તે સ્થળે અન્ય ભાંચડું પ્રગટ થયું. તેઓ નીડરતાથી અંદર ઉતર્યાં-હવે તેઓને ઘણી સાંકડી ગલીમાંથી પસાર થવું પડ્યું. ધીરે ધીરે તે ગલીમાંથી તેઓ એક ખુલ્લી જગ્યામાં આવી પહોંચ્યા. જ્યાં આગળ એક મજબુત દીવાલ ચણેલી હતી. તે દીવાલમાંથી ખાનગી નીશાનીવાળી થોડી છંટો પાછી અંદર ગોઠવેલી નીસરણી ઉપર ચડવા લાગ્યાં. ત્રીસ પગથીયાં ચઢ્યા પછી ગુલાબે સંકેતદ્વારાનો ઘંટ વગાડ્યો. તુરત જમીન જેવો દેખાતો ઉપરનો ભાગ ખસી ગયો, એટલે તે સર્વે ઉપર ચડી ગયાં એટલે તેઓ એક મહાન ભવ્ય બાગમાં દાખલ થયાં. તે બાગ વિજયપુરના રાજ્યમહેલની પાછળ આવેલો હતો. તેઓ હવે ઘણી સંભાળથી ચાલવા લાગ્યાં. ચાલતાં ચાલતાં તેઓ એક લટકતી દોરડાની સીડી સમીપ આવી પહોંચ્યાં. તે દોરડાની સીડી રાજ્યમહેલના સાતમા માળની બેરી ઉપરથી લટકાવેલી હતી, તે સીડીની મદદથી તેઓ ત્રણે જણા એક પછી એક ઉપર ચડવા લાગ્યાં.

“પુત્ર! તીરસ્કારચુક્ર ગંભીર હાસ્ય સંભળાયું કે જે અવાજ ત્રિપુરીએ શીવાલયમાં પ્રથમ સાંભળ્યો હતો. અવાજ ઘણા જ ભુસ્ત્રાથી થવા લાગ્યો-”

“નીમકહરામ ચંડાળો, જેના અન્નથી તમારું પાષી

શરીર પોસાયું છે, તે અન્નદાતારનો વધ કરવા તમે તમર થયાં છો; પરંતુ યાદ રાખજો-કે ઈશ્વર તમારા પ્રપંચી કાર્યને કદી ફળીભૂત કરશે જ નહીં.

અવાજ તદ્દન બંધ થયો અને તે ત્રિપુટી સાંભળેલું ન ગણકારતાં દોરડાની સીડી ઝાલી સડસડાટ ઉપર ચાલી ગઇ.

X X X X X X

અમલના વખતમાં ભરતખંડમાં વિજાપુરનું રાજ્ય ચક્રવર્તી ગણાતું હતું. તે રાજ્યની રૈયત રામ રાજ્ય જેવી સુખી હતી. રાજા પ્રજા વચ્ચે પિતા પુત્રથી અધીક સ્નેહ હતો. વિજાપુરમાં લોકો રાત્રે ખુલ્લાં દ્વાર મુકી નીરાંતે સુતા હતા. ત્યાંનો રાજ્ય મહેલ જુના કારીગરોએ બાંધેલો હોવાથી, ઘણો ભવ્ય લાગતો હોવાથી જોનારને એમજ લાસ થતો હતો કે; જાણે વિશ્વકર્માએ સ્વહસ્તે બાંધ્યો હશે. રાજ્ય મહેલના દ્વારમાં મુંદર સ્ફટીક જડેલા હતા.

આ રાજાની રીઢી સીઢી ઉભરાઇ જતી હોવાથી રાજા પોતાને સંપૂર્ણ ભાગ્યશાળી માનતો હતો, પરંતુ તેને ખબર ન હતી કે; માળવાધીપતિ ભતૂંહરી જેવા વીરોનો પણ સ્ત્રીચરિત્રમાં ફસાવાથી દુઃખી થયા છે. પીંગળા કરતાં પણ તેની (વીજ્યસેનની) માનીતી રાણી ખદ્મભાવતી પોતાનું કાર્ય શાધવામાં ઘણી ઘાતકી અને કુશળ છે; તેથી તે તદ્દન અજાણ હતો. તેને સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ ન હતો કે; તેની બેહદ

ખુબસુરત રાણીએ નીચ પટાવતથી ચારી કરી તેનો જાન લેવાનું ભય કર કાવત્રુ તેની ગેરહાજરીમાં રચેલું છે. * * * આપણે પ્રથમ વાંચી ગયા, તેમ શ્યામકૃત કરનારી ત્રિપુટી દોરડાની ચીડીની મદદથી ઉપર વર્ણવેલા મુદ્દર રાજ્યમહેલમાં આવી પહોંચી.

રાજા વિજયસેન શીકારે જવાથી મહેલમાં પદમાવતી એકલી હતી. તેણે સતીત્વને ઢોંગ આરભી રાજ્યમહેલમાં કોઈને ન આવવાનો સખત હુકમ કર્યો હતો. ફક્ત તેની માનીતી દાસી ગુલાબને તેની પાસે રહેવા દીધી હતી. કારણ કે ગુલાબની મદદથી તેનો ચાર મહાન્ધસેન ગુપ્તમાર્ગથી નીડરતાથી આવી શકતો હતા. મહાન્ધસેન ઘણો લોભી હતો. તેને આટલા સુખથી સંતોષ મળ્યો નહિ તેથી તેણે રાજના પ્રાણુ લેવા વારંવાર પદમાવતીને સમજાવી કહેવા માંડ્યું કે રાજા પ્રાણુ રહીત થાય, તો આપણે નીરતર નીડરતાથી શેશઆરામ કરીએ. આ વાત પદમાવતીને યોગ્ય લાગી. તેથી મહાન્ધસેન ખુશી થયો. મનમાં શેખશક્તીની પેઠે તર્ક બાધતાં તેને વીજાપુરની ગાદી પાતાની દેખાવા લાગી. પદમાવતી પણ માનેલા પતિથી સુખ મેળવવા ઋધીરી બની, અને શીકારેથી રાજા પાંદો આવતાંજ તેને સ્વર્ગપુરીની વાટ બતાવવા નિર્ધય કર્યો. પરંતુ તેને ક્યાં જાણર હતી કે; તેની વિશ્વાસુ ગુલાબે તેને મારી નાખી પટરાણી થવાનું વચન

મહાન્ધસેન પાસેથી મેળવ્યું હતું. ત્યારે મહાન્ધસેનનો તર્ક ઘોડો તેથી આગળ દોડતો હતો. તેણે ગુલાબને મારી નાખી પટરાણીનું પદ પાતાની માનીતી ગણિકા પ્રિયવૃદ્ધને આપવાનું ધાર્યું હતું. અને તેથી પાતાની સાથે માગ તરીકે તેના નોકર જેસલને તંડતો આવ્યો હતો. મહાન્ધસેનને પણ ખબર નહોતી કે; તેના દુષ્ટ વીચારો ઇશ્વરને પસંદ નહતા. તેના પાપીષ્ઠ શર્યામા વીધન કરતી તેની સાથે એક અદૃષ્ય વ્યક્તિ ફરતી હતી. અદૃષ્ય રહેલા પરમાર્થી પુરૂષને પણ માલૂમ ન હતું કે; ધર્મ કરતાં તેને બક્ષિસમાં દેશવટો મલતાર હતો.

પ્રિય વાચક ! તે શ્યામ કર્તાવ્ય કરનારી ત્રિપુટી નિત્યના સંકેત સ્થાને ગઈ. ત્યાં નીચ પદસાવતી તેમની વાટ જોતી જોડી હતી. મહાન્ધ આવતાં ઉભી થઈ, પ્રાણામ કરી, બેસવાનું આમન આપતા બોલી, “પ્યારા મહાન્ધસેન ! કલરાત્રિ સુધીમાં મારો પતિ શીકારેથી પાછો આવશે. તેને તમો નિંદ્રા વખતે જરૂર સ્વધામ પહોંચાડી દઈ નિષ્કંટક આ વીજપુરનું રાજ્ય ભોગવવા ભાગ્યશાળી બનો. પછી આ દાસી પાણુ સદા આપની છે.

“ મહાન્ધસેન તેની મધુરી વાણીથી તેના પ્રેમમાં દીવાનો બની ગયો હોય, તેવા ઢોંગ કરી તેને શાબાશી આપતાં કંઈક કહેવા જતો હતો; તેટલામાં નીચેના ભાગમાં

ગરબડ થતી સાંભળતાં ગુલાબને તપાસ કરવા મોકલી. ગુલાબ તપાસ કરી પાછી આવી હાથ ભેડી કહેવા લાગી. ’

“ બાઈ સાહેબ ! એક કોઈ ગરીબડી ડોસી આપને રૂબરૂમાં મલવા ઇચ્છે છે. તેને દરવાજા બહાર કાઢતો હોવાથી તે ડોસી તકરાર કરતી હતી. તેને શાન્ત કરી આપનો હુકમ સાંભળવા હું તુરંત પાછી આવી છું. આજ્ઞા ફરમાવશો. ”

પદ્મમાવતીએ થોડીવાર વીચાર કરી તેને ઉપર લઈ આવવાની રજા આપી. ગુલાબ તે વૃદ્ધ ડોસીને ઉપર લેઈ આવી. તે ડોસીના મુખમાંથી વારંવાર પવીત્ર સીતારામનો મત્રોચ્ચાર થતો હોવાથી પરમ ભગવતી સાધુબાઈ જણાતી હતી. તેને ભેટાં મહાન્ધસેન પાતાના રંગમાં ભંગ પડેલો ભેઈ કોઢાંત થઈ બોલ્યો.

“ અય બદશીકલ બુદ્ધી ! તુમ કૌન હય ? ઐર ઇંધર આનંકા સબળ કયા હય ? ”

“ સાધુબાઈએ બહેરાટનો ઢોંગ મચાવ્યો. અને મદદથી અધ બનેલા મહાન્ધસેનના જવાબમાં ફક્ત સીતારામના નામનો જાપ જપવા માંડ્યો. આથી મહાન્ધસેને ક્રોધથી તે વૃદ્ધાને પદ્મ પ્રહાર કરી ગુસ્સાથી બરાડવા લાગ્યો. ”

“ અય ડોસી ! તુમ કૌન હય, વો મય પૂછતા હું. ”

“ ગ. ગ. ગ. રી. રી. રી. બ. બ. બ. પરવર હું ”

એક ડોસી છું. જય સીત રામ, જય સીતારામ, જય સીતારામ,

આવા વિચીત્ર જવાબથી મહાન્ધસેનનો ક્રોધ દાવામ્નિ પેઠે સળગવા લાગ્યો. અને તેને થોડી ગાલી પ્રદાન કરી ગુસ્સાધી બરાડવા લાગ્યો.

“તુમેરા સીતા રામ સ્વર્ગમેં ચલ ગયે હય, વો ઈધર નહી હય પ્રીર તુમ કીસ બાળ કે લીએ ઊસકુ હર દેરે યાદ કરતી હય. અય પાછ મેંભી વોતો જાનતા હું કે; તુમ યેસી હય, મગર મેં પુછતા હું કે, તુમ કેનસા સળબસે ઈધર આઈ હય, વો ફૈરન બોલ જાવ, નહી તો પ્રીર તુમકુ ધક્કા લગાકે ઈધરસે નીચે ગીર દઉગા. મહાન્ધસેને અર્ધ મીશ્રીત હિન્દી-ગુજરાતીમાં વાત ચલાવી. “સાધુબાઈ અતિ નમ્રતાથી બોલી, મારા બવીંદા પદ્મમાવતીબાના પિતાને ત્યાં નોકરી કરતા હતા. એક દીવસ જંગલમાં તેઓ રાજા સાથે ગયા હતા. ત્યાં તેમને એક ઋષિની કૃપાથી પુત્ર રત્નની પ્રાપ્તિ થાય, તેવું ફળ મળ્યું હતું. પરંતુ અમારી બન્નેની હિમ્મત વૃદ્ધ હોવાથી તે ફળ અમો દંપતિને કંઈ કામનું નહતું. માટે તે ફળ લઈ અમો પદ્મમાવતીબાને ભેટ આપવા સાડ પતિ-પત્ની આવતાં હતાં. પણ અફસોસ! હાય! અફસોસ! થોડા દીવસ ઉપર જંગલમાં મારા પતિને બ્યાદ્ર ઊઠાવી લઈ ગયો. ફળ મારા સ્વામી પાસે હોવાથી તે

તે કીમતી રૂળ પણ નાશ પામ્યું. મારા પતિને દુષ્ટ દેવે
અચાનક ખુચી લેવાથી, હાથે' હવે હું નીરાધાર એકલી રહી
તેથી હું મારી બાકીની જીવગી પદ્મમાવતીના સેવામાં
ગુન્દરવની ઈચ્છાથી હું અહીં આવી છું; મહારાજ.

“એમ કહી તે ઘણા ગાઢ-વરથી રૂઢન કરવા લાગી,
તેનાં કંઈજાજનક સ્થિતિ જોઈ પદ્મમાવતી પણ ગદ્ગદીત
થઈ બોલી,

“બાઈ ! તમે વૃદ્ધ છો—અને મારા પંચરથી
આવેલાં છો, માટે તમને મારાં માતા તુલ્ય સમજી છું.
તેથી તમોને અહીંયાં નોકરી જતાના દેવડી ઊપર આપું
છું. બવ; ત્યાં મુજેથી રહેા. બાવાનું મારી દાસી હમેશા
તમને આપી જશે. તે બાજે અને નીરાંતે ઈશ્વરનું ભજન
કરે. એમ કહી તે ગુલાબ તરફ ફરી, અને તેને ઇસારતથી
તે સાધુબાઈને મુકી આવવા સૂચના કરી. ગુલાબ ત્યાંથી
ઊઠી, અને ત્યાંથી તે ડોસીને પોતાની સાથે લઈ જતા -
બાવાનું મુખ્યદાર સાચવવા ત્યાં મુકી આવી. X X X

બીજા દીવસના સાયંકાળના સમયે રાજાજીની સ્વારી
શીકારેથી આવી પહોંચી. રાજાજીની સ્વારી આવવાના
સમયાર જાણી મન્દાધરેન અને જેસલ પતંગ નીચે રાતાઈ
ગયો. બીજાસેન શયનગૃહમાં પધારતાં આ પાપી પ્રેમદા

પીંગળાની પેઠે પતિવ્રતાનાં લેગ ગતાવવા માટે હર્ષ યુક્ત થઈ હાથ બેડી ઉભી રહી. રાગજીને પલંગ ઉપર પધરાવતા યુગ પખાણી ચરણમૃત લીધું. અને દીન સ્વરે વીનતી કરવા લાગી.

“નાથ આપ જ્યારે શીકારે પધારો છો, ત્યારે એક ઘડી એક યુગ સમાન લાગે છે માટે હુવેથી મારી વીનતિનો સ્વીકાર કરી જ્યારે આપ અન્ય સ્થળે પધારો, ત્યારે કૃપા કરી મને તમારી સાથે જ રાખશો.

ગેરૂં ચામડીના કાળા હૃદયમાં છુપાવેલા સંદેહ સામક્ષને વીજયસેન પારખી ન શક્યો. કકત થોડા કલાકમાં તેની વહાલી વર્તતા તેનો વિનાશ કરવાની ઉત્ક્રાંધ ધગવં છે, તેથી તે ચળણુ હતો. એટલે તેણે પદમાવતીની ઇચ્છાને અનુમોદન આપ્યું. અને પોતે શીકારના શ્રમથી શ્રમીત થયેલા હોવાથી પદમાવતીના અંકમાં મસ્તક મુકી થોડી વરમા નિંદ્રાધીન થઈ ગયા.

પ્રકરણ ૩

ધર્મીને ઘેર ધાડ-અને કસાઇને ઘેર કુશળ

ખુશામતીઆ ખુશી રહે-મરદ રહે બેહાલ;
પતીવૃતા ભુખે મરે-પેંડા ખાય છીનાળ.
સીંહ લોંઘણો સો થસે-કદી ન ખાસે ઘાસ;
સતીઆ ગરીબીમાં સહે-પણ લક્ષ્મી તેની દાસ.
પરધન પત્થર જાણીએ-પરદાર માત સમાન;
એ રીતે હરી ના મળે-તુલસીદાસ જમાન.
સત્ય મોંઘું સૂવણુંથી-સત્ય પર રાખો ધ્યાન;
સત્યે અંતે ચાલતાં-સાદ્યક શ્રી ભગવાન.

કુંદનની કસોટી અગ્નિમાં તપાવાથી થાય છે, તેમ
મનુષ્યોની કસોટી દુઃખ સહન કરી સત્યને
પંથે ધાંલવાથી થાય છે. હરિશ્ચંદ્ર દેવને ત્યાં

વેચાયલો હોવા છતાં સત્યને જીતવાથી આજે તે પૂજનીય ગણાય છે; પરંતુ અસત્યને ચાહનાર આરગંજેળ હિંદુસ્તાનના શહેનશાહ હોવા છતાં પણ જનસમાજમાં તુરંજ મનાય છે.

X X X X X X

ઘટીકા યત્રે આર ટંકારા વગાડી મધ્યરાત્રિનો અમલ જાહેર કર્યો. તે વખતે પલંગ નાચેથી સતાયલો મહાન્ધસેન પલંગ નાચેથી બહાર આવ્યો. અને પોતાના દુષ્ટ કાર્યમાં મદદ કરનારી કલોરોદેશ્વરીની ઝેરી દવાની સીસી ખીરસામાંથી બહાર કાઢી. તે દવા વિજયસેન અને પદમાવતીને સુંઘાડતાં બન્ને બેભાન બની ગયાં. એટલે જેસલ પોતાનું કાર્ય કરવા તત્પર થયો. તેણે રાજાને એક આદરમાં સુવાડી મજબુત ગાંસડી બાંધી. મહાન્ધસેનને હવે સ્વર્ગ હથેળીમાં જણાવા લાગ્યું. જેસલે પાસેની દીવાલ ઉપર લટકતી તરવાર હાથમાં લીધી. અને ઝળહળાટ કરતી તે તરવારનું મ્યાન દૂર ફેંકી દઈ મહાન્ધસેનના કહેવાથી એક ઘાથી રાણીના બે ટુકડા કર્યા. પછી નિશ્ચીત રીતે મહાન્ધસેન તથા જેસલે મળી રાજાજીની પોટલી ઉપાડી પોતાની સાથે લઈ ચાલવા માંડ્યું.

પ્રિય. પાટક ગણુ ! તમને આ સ્થળે શંકા ઉદ્ભવશે કે; રાજાના મોતથી મહાન્ધસેનને ગાદી મળવાની હતી. ત્યારે રાજાને શા માટે જીવતો રાખ્યો. તેનો વીચાર કરતાં એમ સમજાય છે કે; કદાચિત્ વિજયપુરની પ્રજા મહાન્ધસેનને રાજા

તરીકે કબુલ ન કરતાં સામી થઇ બહુ કરે, તો સુકિતથી રાજાને રાજ્યમાં પાછો લાવી રાજા-પ્રજાનો માર્ગ તો થવાની અમૂલ્ય તક તેને મળી શકે.

રાજાની પોટલી લઈ તેઓ હજુ એક ડગલુ પણ આગળ વધ્યા ન હતા, તેટલામાં એકાએક ભયંકર ધ્વનિ થતાં વિલાસ ભુવનનું દ્વાર ધડાકા સાથે તૂટી ફર પડ્યું. તેથી જેસલ જે રસ્તેથી આવ્યો હતો, તે રસ્તેથી તુરત નાસી ગયો.

તત્કાલે જનાના ઉપર નીમાયલી નવી સાધુબાઈ આવી તે સાધુબાઈને જ્યારે નોકરી ઉપર રાખી હતી, તે વખતે તે વૃદ્ધ જેવી જણાતી હતી. જ્યારે તે વિલસભુવનમાં જુવાનીના જુસ્સાભેર દાખલ થઈ આવ્યો તેને વૃદ્ધવસ્થાનું એક ચિન્હ હતું નહીં મહાન્ધસેન તેથી ભય પામ્યો. પરંતુ હિમ્મતથી બોલ્યો,

“ અરે ડોસી, ડોસી, જા, જો રાણીજીનું ખૂન કરી કોઈ હરામખોર હમણું નાસી ગયો છે. જા, જા. બહાર જઈ સત્વર તપાસ કર. કે, જુની વધારે ફર જઈ શકે નહીં.

“ મહારાજ ! હું તેના ખુન કરનારને પકડુ તો મને કંઈ ઇનામ મળવું જોઈએ. ”

“ આથી મહાન્ધસેન તેને કોલેસમાં લપટાયલી સમજી બહાર કાઢવાના ઇરાદાથી બોલ્યો, જા-સત્વર જા,

તને રામજીની પાસેથી એક હીરાનો હાર અપાવીસુ. પછી કાંઈ.

“ બહુ સારૂ મહારાજ. જો જો, પછીથી ફરી જતા નહી. ” સાધુબાઈએ એમ કહી તુરત મદાન્ધસેનનું કાંડું જોડી પકડી બોલી- “ દેવો મહારાજ ! આ ખુની, લાવો મારું ઇનામ. ” હવે મદાન્ધસેનનું કાળજી પાતાના કૃત્યો માટે થયેલ કપવા લાગ્યું પરંતુ તે કાંચો બદમાશ નહતો, જેથી તે તુરત દમ ભરાવી જુસ્સાથી પાતાનું કાંડું છોડાવી નાંખી બોલ્યો.

“ અરે ઠગારી ટોસી ! તારો પણ આ જૂનમાં હાથ હોય એમ જણાય છે. જ્યારે તું અંતે આવી, ત્યારે બદશીકલ બુઢી હતી. પણ હાલ જીવાની ક્યાંથી લાવી, તે સમજતું નથી. માટે હજી પણ તું જીવવાની આકાંક્ષા રાખતી હોય, તો સત્વર કહે આ પ્રમાણે વેશ બદલી આ મહેલમાં દાખલ થવાનું તારું શુ પ્રયોજન હતું. જો જરાપણ જુડું બોલીશ, તો યાદ રાખજે કે; સવારના પહોરમાં પ્રથમ તને જ ફાંસીને લાકડે લટકાવવામા આવશે. કેમ સમજ ?

“ એ નર્કના કીડા, મગર મદાન્ધસેન ! સાંભળ, હું કેણ છું. આ મારો બનાવટી પોશાક કાઢી નાંખતાં તું મને પ્રધાન સત્યવિજય તરીકે ઓળખ્યા વીના કદી રહેનાર નથી. ” આમ કહી તેણે પાતાનો કૃત્રિમ પોશાક ફર ફેંકી દીધો.

વાંચક ! હવે આપ જાણી ચુક્યાજ હશે કે તે સાધુબાઈ તરીકે વિજયપુરનો પ્રધાન સત્યવિજય આવેલો હતો.

“કંગાળ કૃતરા ! તને મેં પ્રથમ શીવાલયમાં દુષ્ટ કૃત્ય ન કરવા માટે ચેતવણી આપી હતી. દોરડાની મદદથી મહેલમાં આવતાં તારા મોતની આગાહી આપનાર પણ હુંજ હતો. છતાં પણ રાજ્યના લોભથી મૃત્યુના ભયનો ત્યાગ કરી તેં તારા કાળને આમ ત્રણ ક્યું. જોલઃ હવે ફાંસી કેના માટે છે. તારા-કે મારા ?”

આં આંસળી મદાન્ધસેન પોતાના પાપનો ઘડો કુટયો જાણી ગભરાયો. રાણીનું ખુન કરવા માટે પસ્તાયો. રાજની ગાંસડી બાંધવા માટે બહુ મુંઝાયો. પોતાના બચાવ માટે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો. અંતે અંત-કરણમાં એક ચુક્તિ ગોઠવી, કૃત્રિમ હીંમત લાવી હાસ્ય કરી બોલ્યો.

“આ રાજ્યગાદી આપને માટેજ તૈયાર કરી છે. રાજાજી રાણીના પ્યારમાં લુગ્ધ થએલા હોવાથી રૈયતના ગૃહસ્થોની યોગ્ય લલામણથી મેં આ માર્ગ રચ્યો છે. કાલ સહવારમાં જ્યારે પ્રજા જાણશે કે : આપ ગાદી પતિ થયા છો, ત્યારે તે પોતાને મહદ્દ લાગ્યશાળી ગણશે ’ એમ કહી પ્રપંચી મદાન્ધસેન તેના સનમુખ હાથ જોડી ઉભો રહ્યો. પણ તેને ખબર નહતી કે; સત્યવીજય ખરેખર તેના નામ

પ્રમાણે કેવળ મત્યની પ્રતિમા હતો. તે આવા અયોગ્ય લાષણુથી વધુ ઉસ્કેરાઈ જઈ જોડ્યો,

‘ બસ કર, નીચ ! તારા અયોગ્ય લાષણુથી મારા કાન પણ અપવિત્ર થાય છે. માટે હવેથી એક શબ્દ ન જોડતાં મારા હૃકમને તાજે થા. નહિ તો.....’

“ મહારાજ ! લક્ષ્મી ચાંડલો કરવા આવે, ત્યારે કપાળ ધોવા જવું એ મૂર્ખાનું કામ છે. ઊંચો નીચો હાથ પડ્યા વીના લક્ષ્મી કોઈને મળતી નથી. માટે હા કહો ઝટ, અને ગાદીએ બેસો ચટ મહાન્ધસેને સદુપદેશ (!) કર્યો.

“ દાલિક ! સાંભળ લક્ષ્મી અને સૃષ્ટિ કોઈની થઈ નથી, અને થસે પણ નહિ. રામ અને રાવણ, કૃષ્ણ અને કંસ, કૌરવ અને પાંડવ, વિગેરે રાજાઓ ખાલીહાથે આવ્યા હતા, અને ગયા પણ તેમજ. પૃથ્વી માંધાતાનું વરી હતી, પણ તેની સાથે ગઈ ન હતી. માટે વિચાર કરીને જો. કે....

“ શાણા સરદાર ! દુનિયાના ઇતિહાસોનું અવલોકન કરતાં જણાય છે કે; કૃષ્ણે રાજગાદી માટે પોતાના મામા કંસનો વધ કર્યો હતો. ઔરંગઝેબે પોતાના સર્વ બંધુનો ગાદી માટે વધ કરાવ્યો હતો. અલાઊદ્દીને પોતાના કાકા જલાલુદ્દીનનું ખૂન ગાદી માટે કર્યું હતું. પાંડવોએ પોતાના કાકાના કુળનું ઉચ્છેદન શા માટે કર્યું હતું ? ફક્ત ગાદી માટે જ.

“ ઔરંગઝેબે અધર્મથી મેળવેલું રાજ્ય કેવા સુખમાં ભોગવ્યું હતું, તે તે ચાંભળ્યું છે કે ? સત્યવીજ્યે નવીન પ્રશ્ન કર્યો.

“ બસ કરો તમારૂં પાંડિત્ય અને આવું નકામું ટાયલું જવાદો. ફક્ત એકજ જવાબ કહો. આપ ગાદીપતિ થવાને ખુશી છો કે નહીં ? સત્વર જવાબ આપો. નહીં તો એમજ સમજાશે કે આ ક્ષણથી તમારે માટે ફાંસીની તૈયારી થય છે. મહાન્ધસેને હવે પોતાનું રૂપ પ્રકાશ્યું.

“ રે નીચ ! અધર્મથી તું મને કંઈ કરી શકનાર નથી. સત્યને કદી આંચ આવતી નથી. નસીબના પ્રતિકુળ સંયોગોથી સત્યથી મળતું બ, ભક્ષે ! ક્ષણવાર છૂપાઈ જાય, પરંતુ અતે સત્યનો જયનાદ દશે દીશામાં ગાજે છે, એ સર્વ શાસ્ત્રનો સિદ્ધાંત છે. તેથી તારે મન ચહાય તેટલો અધર્મ કર, હું સદા અધર્મી થી નીડર છું.” સત્યવિજ્યે કહ્યું.

મહાન્ધસેને સત્યવીજ્યના હૃદ્દાશબ્દો સાંભળી રાજાની ગાંસડી તુરત છેડી નાખી. અને પોતાની પાસેથી એક શીશી કહાડી. તે શીશી રાજાને સુધાડતા વીજ્યસેન જાગૃત થયા. કારણ કે તે શીશી સુગંધી પદાર્થોની હોવાથી ગમે તેવો બેભાન માણસ જાગૃત થાય, તેવો તેમાં ગુણ હતો. વીજ્યસેન

જેભાગ અવસ્થામાંથી મુક્ત થતાં મહાન્ધસેને પોતાની કપટ ટળાનો આરભ કર્યો. મથે રૂમાલ ઓઢી મોટેથી તાણીને ખુમો પાડતાં- હાયહાય. સત્યાનાશવળ્યું રે, મારા બાપલીયા, બહુ ખોટું થયું રે, દેવ તે આવો ઘોર અધર્મ કેમ સહન કર્યો. આવાં માર્મિક વાક્યોનો ઊચ્ચાર કરતાં પુષ્કળ રડવા લાગ્યો. વીજ્યસેન મધ્ય રાત્રિની આ અણુધારીખુમો સાંભળી મહાન્ધસેનની પાસે આવ્યો. આવતાં મહાન્ધસેનને પોતાના પટાવત તરીકે ઓળખી ગાંધ્ય પામી જોલ્યો.

“મહાન્ધસેન ! મહાન્ધસેન ! તુ અત્યારે અહીં મારા અંતઃપુરમાં, ભયકર રાત્રીએ કેમ આવ્યો છે ? અને કેમ રડે છે ? ” આવું પૂછી મહાન્ધસેનને અસ્વાસન કરવા લાગ્યો. તેમ મહાન્ધસેન ખુબ જોરથી-તેનાથી પાડી શકાય, તેટલા મોટા ઘાંટાથી-રડવા લાગ્યો રડતાં રડતાં હુસકાં ભરતાં આંખે થુક ચોપડતાં તરેહવાર રીતે ચેન આળા કરતાં જોલવા લાગ્યો,

“હાય હાય, બહુ ખોટું થયું રે.....દેવ બહુ ભુંડું કયું” રે.....ઓ મારા બાપલીયા.....

“અરે, પણ શું ખોટું થયું. તે તો ભક્તીમર. વિજ્યસેને ચીરાઈને પૂછ્યું.”

“હું મરી ગયો હોત તો સારૂ હતું રે. હે-હે-

હેં-હેં. કહેતાં જીભ કેમ નથી તૂટી પડતી રે.....બાપલીઆ સત્યાનાશ વાળ્યું રે. ઓ.....વીજ્યસેન તેના પ્રપંચ તંત્રમાં પુરે સપડાયો, અને ઘણો નમ્ર બની બોલ્યો, “મદાન્ધ ! ભાઈ મદાન્ધ ! સત્વર બોલ તારી તુટક વાણીથી મારો આત્મા મુઝાય છે. ભાઈ ! સત્વર કહે, તને શું દુઃખ થાય છે. ખાલી રડવાથી કાંઈ દુઃખ મટતું નથી. માટે ધીરજ ધરી જે હકીકત બની હોય, તે સત્વર નિવેદન કર.”

મદાન્ધસેને હવે વધુ ઢોંગનો આરંભ કર્યો. અને તુટક તુટક શબ્દોથી પોતાનું કપટ કળાઈ બચ નહી, માટે રડતાં રડતાં કહેવા લાગ્યો.

“મહારાજ ! શું કહુ. મારાં માતૃશ્રી તુલ્ય પદમાવતીબાનું ખુન નીચ સત્યપ્રસાદે કરી સત્યાનાશ વાળ્યું રે.....

“ખુન ! અને તે પણ પદમાવતીનું ! કરનાર કોણ ? સત્યવીજ ! અરે તે બનેજ કેમ ? હું અત્યારે ખરેખર બચું છું કે નહીં ? આ સત્ય છે કે સ્વપ્ન ? મદાન્ધ ! જલ્દી કહે, આમાં ભેદ છે કે નહીં ? વીજ્યસેને આશ્ચર્યથી પૂછ્યું.”

“મારા માલીક આપ ગમે તે માનો. આ ગરીબ ગુલામની તાકાત નથી કે. આપના આગળ અસત્યનો એક ઉચ્ચાર કરી શકે. નીચ સત્યવીજયે આપની પણ તેવીજ

દશા કરવા ધારી હતી, પરંતુ આપના ઊપર ઇશ્વરની સંપૂર્ણ કૃપા હોવાથી હું વખતસર આવી પહોંચ્યો. મહારાજ ! રાજ્યલોભ શું ન કરી શકે ? આપને અસત્ય લાગતું હોય, તો ભુવો પલંગમાં પડેલો રાણીજીનો મૃત દેહ, અને આ ઉભા સત્યવીજય. પૂછો તેમને.”

એમ કહી મદાન્ધસેન દૂર ખસી ગયો. વીજયસેન પલંગમાં રાણીનો જીવનહીન દેહ નીહાળી વંદાલીના વિયોગથી ખેંભાન થઈ ધરણી ઉપર ઢળી પડ્યો. મદાન્ધસેને તેને આશ્વાસન આપી શાન્ત કર્યો. વીજયસેને સાવધ થતાં કંઈ પણ વીચાર કર્યો વીના સોંહની માફક છલંગ મારી સત્યવીજય તરફ ધસી જઈ જોલ્યો.

“ ધીક્કાર છે-સત્યવીજય તારા નામને, અને ધીક્કાર છે-આવા લુણ્હરામ પુત્રનો જન્મ આપનાર માત પિતાને, ઓ ઝહેરી નાગ ! જેનું અન્ન વંશપરંપરાથી તેં ખાધું, તેનુંજ અંતે ખુફું કર્યું. અરે, ઓ નીર્દય કસાઈ ! એક નીર્દોષ અળખાનો જીવ લેતાં તને જરાપણ દયા કેમ આવી નહિ ? રાણીનું ખુન કરતાં તારા ઉપર વીજળી કેમ તૂટી પડી નહિ ? અરે હાથ ! નીચ, તારા વડીલોએ આ રાજ્યની અનુપમ સેવા બજાવેલી છે, તે યાદ કરતાં તને ભયંકર મોતની સજા કરતાં મારા હાથ કંપે છે, તેથી તને જીવતદાન આપું છું. પણ તને હુકમ કરવામાં આવે છે કે; તારે

એકદમ આ રાજ્યની હદ ઊંડી ચાલ્યા જવું. એક શબ્દનો ઉચ્ચાર કરતાં તારી જીભના ટુપડા કરવામાં આવશે.”

“ મહારાજ ! ગુન્હેગાર કેાણુ છે, તે પરમાત્મા જાણુ છે. આપની આજ્ઞા શીરે ચડાવી હું જાઉં છું. પરંતુ તપાસ કરતાં આપને જ્યારે ખરી હકીકત જણાશે, ત્યારે જરૂર આપ પસ્તાયા વીના રહેનાર નથી.”

એમ કહી સત્યવીજય રાજાને ખરા અંતઃકરણથી નમન કરી ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો. એટલે વીજયસેન મહાન્ધસેનનો ઉપકાર માનતાં બોલ્યો.

“ ભાઈ મહાન્ધ ! મને જીવતદાન આપ્યું છે, તેનો બદલો મારાથી વળે તેમ નથી. તેથી તને હું જે કાંઈ આપું તે પૂરતું કહી શકાશે નહિ. પરંતુ સત્યવીજયનું ખાલી રહેલું પ્રધાનપદ તને આપું છું તેનો સ્વીકાર કર.”

“ મહારાજ ! મેં મારી ફરજ ગળવી છે, એમાં જરાપણુ ઉપકાર કયો નથી. મારી ઉચ્ચ પદની લાયકાત ન હોવા છતાં આપે સેવકની કદર પીછાની પ્રધાનની માનવંતી જમ્યા મને આપી તેથી ઉપકાર તો મારે માનવો જોઈએ.”

“ પ્રિયભાઈ મહાન્ધ ! આપ હવે મુકામ ઉપર પધારો. સવારમાં દરબાર ભરી આપને પ્રધાન પદનો પોશાક તથા સરપાવ ઇતાયત કરવાનો છે, માટે સત્વર પધારજો.”

વીજયસેનનું વચન સાંભળી મહાન્ધસેન તેને પ્રણામ કરી ચાલ્યો ગયો.

મહાન્યમન અને તેની માનીતી વેશ્યા પ્રિયવ્રદા.
વાંચ્યા પ્રકરણ ૪.

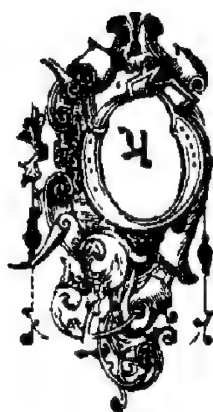

સત્યવીજય દેશવટે જવાની ત્રયારી-વીમળાનુ રૂપ.

વાંચ્યા પ્રકરણ ૫.

પ્રકરણ. ૪

અદ્ભુત દેવી

ભાત થવાને માટે હવે થોડી વાર હતી તે સમયે નીરાશ થએલો મદાન્ધસેન રાજ્યમહેલમાંથી નીકળી પોતાની માનીતી વેશ્યા પ્રિયવૃંદાને ત્યાં આવી પહોંચ્યો. દ્વારમાં પગ મૂકતાં પ્રથમજ પ્રિયવૃંદાએ પુછ્યું—“ કેમ જ્ઞાલા મદાન્ધસેનજી ! આપણું કાર્ય ક્તેહ થયું ને ?

પ્રિયવૃંદાના સવાલનો પ્રત્યુત્તર મળ્યો—“ જ્ઞાલી ! કાર્ય થયું ને અધૂરું રહ્યું. ’

“ વળી એ શું ? ”

“ એટલે જન્યું એમ કે; રાણીને ઠાર કરી. અને રાજા હયાત રહ્યો. એમ કહી મદાન્ધસેને તેને અથેતિ વાર્તા કહી સાંભળાવી.

પ્રિયવૃંદા તે સાંભળી જોલી, “ મ્હારાજ ! તે ને માટે

ગભરાશે નહિ. આ પ્રિયવૃંદાએ જેનો પીછો પકડ્યો છે, તે કદાપિ પણ જીવતો રહે નહિ. પ્રિયવૃંદાનો શત્રુ ચહાયતો પાતાળમાં પેસે અથવા આકાશમાં ઇંદ્રને શરણે જા , તો પણ પ્રિયવૃંદાની ચલાકીથી તો જીવતો રહે નહિ. હું રાજાને મારા હાથેજ ઠાર કરીશ, અને તે પણ એવી રીતે કે તેનો પત્નો મેળવવાને કોઈ કદી લાગ્યશાળી થઈ શકે નહિ. માત્ર આપ મને કાલ રાત્રે તે ગુપ્ત દ્વારમાં થઈને મહેલમાં મૂકી આવજો. એટલે બસ બેડો પાર. જે કાર્ય કરવાનું છે તે હું સ્વયંજ કરીશ. આવું સાંભળી મહાન્ધસેન આનંદ પામ્યો. અને બીજા દીવસની રાત્રીએ તેને ગુપ્ત દ્વારની મદદથી રાજાના શયન ભૂવનમાં મૂકી આવ્યો.

પ્રિયવૃંદાએ મહેલમાં જઈ ભયંકર કાળીકાદેવીનું સ્વરૂપ ધારણ કર્યું. માથે બળતી સગડી મેલી અને મોંમાંથી વાદીની પેઠે ફેસફરસની જવાબાઓ કાઢવા લાગી. પછી નિદ્રાવશ રાજાની પાસે જઈ દેવી સ્વરૂપથી ડરાવા લાગી.

“ચેત, ચેત, રાજા હજી પણ ચેત, તારું મૃત્યુ નજીકમાં લમે છે, તેને તારાં માયાનાં પડખો તોડી તપાસી જો.”

રાજાની નિદ્રા પ્રિયવૃંદાની ગભીરવાણીથી નાસી ગઈ તેથી તે જાગૃત થયો. પ્રિયવૃંદાને માતા સમજી હાથ બેડી ખેંચે લાગી કહેવા લાગ્યો.

“ માતાજી આપ કોણ છો ? અને આ દીન સેવક ઉપર કૃપા કરી અતરે કેમ પધર્યાં છો ? ”

“ રાજા ! હું જ્ઞાણામુખી દેવી છું. અને તારા રૂધીરથી માફ ખપ્પર ભરવા આવી છું. તારા વડીલો નવરાત્રીની અષ્ટમીને દીવસે મને તૃપ્ત કરવાને માટે વીધવીધ પ્રકારનાં યજ્ઞીદાન અર્પણ કરી જતા હતા. પરંતુ તું અભિમાનમાં ગરક થઈ ગયેલો હોવાથી મારાં દર્શન કરવા પણ કદી આવ્યો નથી તો મારો ભોગ આપી જવાની તારી ઈચ્છા થાય જ ક્યાંથી ? ”

“ ક્ષમા કરો. માતાજી ક્ષમા કરો. આ અજ્ઞાન યાગકર્તા અક્ષમ્ય અપરાધો સહન કરો. આપ કૃપાળુ હોવાથી આટલો ગુન્હો માફ કરો. આ દાસને આપનું રહેઠાણ માલૂમ ન હોવાથી આપનું યજ્ઞીદાન આપવાનું યત્ન શક્યું નથી, માટે કૃપા કરી આપ ક્યાં વિરાજમાન થયેલાં છો તે જણાવશે. ”

“ અહીંથી સો કોસ ઉપર લીલાંગરી નામે ડુંગર આવેલો છે. તેમાં તારા વડીલોની સ્થાપેલી મારી પ્રતિમા છે ત્યાં આગળ શિખરમાંથી મારી પ્રત્યક્ષ જ્ઞાણા નીકળે છે ત્યાં તારે મારી નવરાત્રીની અષ્ટમીને દીવસે આવવું. હુથીઆર,

વાહન, અથવા કોઈ મનુષ્યને સાથે લાવવું નહિ. મને ભોગ
ધરાવવાને માટે થોડો સ્વાદ્વીષ્ટ મેવો—અને મીઠાઈ લેતા
આવવું. જે તને તારા જીવની જરૂર હોય, તેજ આવવું.
વળી સાંભળ. મારા અતરેના આવાગમની ખબર
કોઈને કહીશ નહિ. કહીશ તેજ વખતે તું પથ્થરમાં પલટાઈ
જશે તે યાદ રાખજે.”

આટલું કહી પ્રિયવૃંદા આવેલે રસ્તેથી ત્વરાથી પાછી વળી.

પ્રકરણ ૫

નિમકહલાલ નોકર.

તી સ્ત્રીઓ આકાશમાં રાત્રે ઝળકતા તારા સમાન છે. તારાના ઝળકાટ વીનાનુ આકાશ અંધારી રાત્રે કાળા તવા જેવુ દેખાય છે. પણ સતી સ્ત્રી વીનાનું ભુવન દીવસે સૂર્યનો અગણિત પ્રકાશ હોવા છતાં પણ એક કાળી ભયંકર ગુફા સમાન છે. સતી સ્ત્રી પતિના હૃદયમાંથી સંસારિક દુઃખોના કાંટા કાઢવામાં ઉત્તમ-પ્રવીણ વૈદની ગરજ સારે છે, ત્યારે કુલટા કામીનીઓ કળુઆ કંકાસનાં વૃક્ષો ઉપર કંથને સુવાડી તેના ભયંકર શત્રુની ગરજ સારે છે.

* * * * *

“પ્રાણેશ ! જો આપે જવાનો નિશ્ચય કર્યો હોય, તો કૃપા કરી આ દાસીને પણ સાથેજ તેડી જાવ.”

‘પ્રાણેશ્વરી ! જંગલમાં શું સુખ સરજેલું છે ? જોસવાને માટે પહાડના કઠણ પથરો-અને ખાવાને વગરનું ફોજો હોય છે...’

“ પ્રીયતમ ! આપના જવાથી આ સુંદર મહેલ પણ મને રમશાનથી અધીક લયાનક જણાશે. આપની સાથે જંગલના પથરો ઉપર બેસતાં, વીનોદ કરતાં, જે સુખ પ્રાપ્ત થશે તેવું સુખ મને સ્વર્ગલુવનમાંથી પણ મળી શકે તેમ નથી. ”

“ મારા પ્રભુ ! મેં સ્ત્રી ગુણ ગીતામાં વાંચ્યું છે કે; સીતાજી રામચંદ્રની સાથે ચૌદ વર્ષ વનમાં રહ્યાં હતાં. દેવી હમચંતી નળની સાથે, દ્રૌપદી પાંડવોની સાથે રહ્યાં હતાં. અને સત્યથી ચાલનાર હરિશ્ચંદ્રે પણ તારામતીને સાથે જ રાખી હતી. ”

“ સતી ! તમારું કથન સત્ય છે. પરંતુ તે વખત સત્યયુગ હતો. અને હાલ લયંકર કળી પોતાની આણુ વર્તાવી રહ્યો છે. ”

“ સ્વામીન ! સતીને ચારે યુગ સરખાજ હોય છે. શું, કળીયુગમાં સતીઓની નામાવળી નથી ? છે જ. સતી લાલબા, સ્ચંદુક્તા, સોનરાણી, સુંદરબા, વીરમતી, રાણકદેવી, પદ્મબાળી વીગેરે વીરાંગનાઓએ ભરતભૂમિને કળીયુગમાં દીપાવી છે. અને ઇતિહાસ તેની સાક્ષી પૂરે છે. ”

પ્રધાન સત્યપ્રસાદની સ્ત્રી સતી વીમળા પોતાના પતિની સાથે જંગલમાં જવા પ્રયાસ કરતી ઉપર પ્રમાણે વીનવતી

હતી. તેટલામાં તેનો નીમકહલાલ નોકર મેરૂલા દોડતો આવી કહેવા લાગ્યો.

“ નાસો, નાસો, બાપુ જલ્દી નાસો. આપના ભુવનને દુષ્ટ મદાન્ધસેને ઘેરો ઘાલ્યો છે. અને તે આપણા મહેલનો કબજો લેવા પ્રયત્ન કરે છે. આપણા નોકરો તેને રોકવાને માટે દ્વાર વચ્ચે મરણીયા થઈ ઉભા રહ્યા છે. પરંતુ તેની પાસે ઘણા માણસો હોવાથી આપણા મુકીલર નોકરો ઝાઝો વખત ટકી શકશે નહિ. માટે મારા અન્નદાતા હવે આપ વિચાર-વમળનો ત્યાગ કરી જલ્દીથી નાસો. મારાં માતૃતુલ્ય વીમળાનુ રક્ષણ હું કંઈપણ પ્રકારથી કરીશ. જરૂર કરીશ. આપ તેમની ચિંતાનો ત્યાગ કરી મારી વીનંતિનો સ્વીકાર કરી જલ્દીથી નાસો. ”

મેરૂલાની હકીકત શ્રવણ કરતાં સત્યપ્રસાદ સ્થિર થઈ ગયો. તેની પત્નિ વીમળા પોતાના પતી સામું જોઈ રહી. કોઈના મુખમાંથી એક શબ્દનો ઉચ્ચાર થઈ શક્યો નહિ. તેટલામાં નીચે ચાલતા તલવારોના ખડખડાટથી તેઓ શુદ્ધિમાં આવ્યાં. હવે સત્યપ્રસાદને સ્પષ્ટ સમજાયું કે જંગલમાં જતાં પોતાની પ્રિય પત્નિની છેવટની મુલાકાત લેવા આવવામાં તેણે મોટી ભૂલ કરી હતી. અને તેથી વીમળાને દુઃખના વમળમાં સપડાવું પડ્યું હતું. માટે હવે મેરૂલાની સલાહ પ્રમાણે

આજ્યા શીવાય છુટકો નહોતાં. સત્યપ્રસાદને વીચાર કરતાં
જેઠ મેરૂલા બોલ્યો.

“ મહારાજ ! વીચારનો વખત નથી. માટે આપ
નાસો. હુદ મદાન્ધસેન આપને આજાળતો હોવાથી આપ
કોઈ નોકરનો વેશ લઈ નાસો. ઇશ્વરની કૃપા થશે ત્યારે
આપણે પુનઃ જરૂર મળીશું. મારાં માતૃતુલ્ય વીમળાની આપ
શીકર કરશે નહિ. ”

- મેરૂલાનું વચન સત્યપ્રસાદને સત્ય લાગ્યું. તેથી તે
પોતાનાં સુદર વસ્ત્રોનો ત્યાગ કરી, નોકરનાં જીર્ણ વસ્ત્રો
પરિધાન કરી, ત્વરાથી મહેલની પાછળ થઈ ગુપ્ત માર્ગે
પસાર થઈ ગયો. પતિ જતા પત્ની ધરણીપર ઢળી પડી. તેને
અગણિત ઉપચારો કરી મેરૂલાએ સાવધ કરી વીમળા સાવધ
થતાં પોતાના નીમકહલાલ નોકર મેરૂલાની વીનવણીથી પોતાના
ઉત્તમ વસ્ત્રો મેરૂલાને પહેરાવી, પોતે મેરૂલાનાં (પુત્ર પોશાક)
વસ્ત્રો ધારણ કરી મહેલનો ત્યાગ કરી ગઈ. થોડી વારમાં મદાન્ધસેન
સત્યપ્રસાદના નોકરોને મારી નાંખી મહેલનો કબજો મેળવવા
લાગ્યવંત થયો. અને મેરૂલાને વીમળા સમજી મૂર્ખ
મદાન્ધસેન પોતાના મહેલમાં લઈ ગયો.

* * * * *

- નાથ ! દુઃખ કરો. પરસ્ત્રીની અસ્તિક્ષાપાથી દોષ

સુખી થયો નથી, અને ભવિષ્યમાં કોઈ સુખી થવાનો પણ નથી. સતીને સતાવી કોઈએ સાર કાઢ્યો હોય એમ આંલખ્યું નથી. સીતાને સતાવવાથી રાવણે દશ મસ્તક ગુમાવ્યાં. અહલ્યાના સમાગમથી ઈંદ્ર શાપિત થયો. વૃંદાના આપથી વિષ્ણુ શાલીગ્રામ થયા. ભદ્રકાળીને સતાવવાથી પ.વાગદનો પ્રલય થયો. અને ઔરંગઝેબે રજપૂત રાણીઓ મેળવવાની અભિલાષાથી મોટી મુગલાઈ ધૂળ કરી ”

“ બસ ચુપ કર. ” પાતાની પતિવૃત્તા પત્નીના અમૂલ્ય ઉપદેશથી કંટાળી મહાન્ધસેન બરાડી ઉઠ્યો. “ બસ કર. દોઢ ડાહી, તારા કરતાં હું વધારે સમજું છું. સ્ત્રીઓનું હરણ કરવું, એ ક્ષત્રીઓનો પરમ ધર્મ છે. મહાભારત કહે છે કે, અર્જુને સુભદ્રાનું, કૃષ્ણે રૂઢમણીનું, અને ભીષ્મે કાશીરાજની કન્યાઓનું હરણ કર્યું હતું. તે બધા તારા કરતાં મૂર્ખ હતા કેમ ? વળી પૃથુરાજે સંયુક્તાનું હરણ કર્યું હતું. તેથી તેને ડાહ્યો કહું કે દીવાનો ? ”

“ કાન્ત ! આપનું કહેવું સત્ય છે. પરંતુ જરા વીચાર કરો, તે બધી કુમારી કન્યાઓ હતી. વળી મનથી તેમને વરી હતી, તેથી તેમની ઇચ્છાથી તેમનું હરણ થયું હતું. વીમળા પરસ્ત્રી છે-પરસ્ત્રી વીષની ભયંકર પેલી છે. પરસ્ત્રી નર્કનું દ્વાર છે. પરસ્ત્રી દુ.ખનો ભંડાર છે. ”

“ ચુપ કર ચળાવલી, મારે તારી શીખામણુની જરૂર નથી. જા દૂર થા, ” એમ કહી મદાન્ધસેને તેને ધકકે મારી ત્યાંથી દૂર કરી, અને વીમળાને પાતાની પાસે બોલાવી.

* * * * *

“ શું આપ ખરેખર સત્ય કહો છો ? આપનો મારા ઉપર આ ભૂયિ પ્રેમ છે ? આપ મને ઠગતા તો નથીને ? ” વીમળા રૂપે મેરૂલાએ કેટલીક રકજક કર્યા પછી પાતાની ખુશી હોય તેમ બતાવતાં બોલ્યો. એ સાંભળી સૌન્દર્યની જ્વાળામાં દગ્ધ થતા મદાન્ધસેન આનંદમાં ગરક થઇ ગયો. તેને સૃષ્ટિના સર્વ સુખનો ભંડાર પાતાના ભુવનમાં ભરેલો ભાસવા લાગ્યો. તેથી ભાગ્યદેવીએ તેનું ભાન ભુલાવ્યું. લલનાનું તાન લગાવ્યું. મેરૂલાનાં વચન ઉપરથી અર્ધ દીવાનો બનેલો મદાન્ધસેન એકદમ પાતાના આસન ઉપરથી ઉઠી મેરૂલાને વીમળા સમજી તેનો પાલવ પકડી પ્રેમ બતાવવા લાગ્યો. એટલે મેરૂલા રીસાઇને બોલવા લાગ્યો.

“ ઉંહું, ઉંહું. આઘા રહો. શું આવોજ તમારો પ્રેમ ? આપનો પ્રથમ સમાગમ આજનો છે તે શું વીસરી ગયા કે ? --આપને મારા યૌવનની મજા આવાં નજીવાં વસો, અને શૃંગારવીનાના અંગથી કેવી મળશે તેનો વીચાર કર્યો કે ? ”

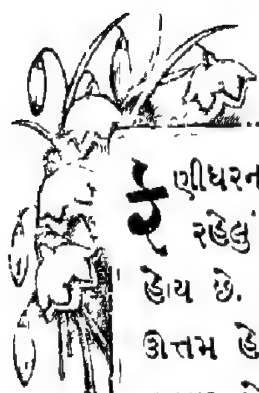
(૪૫)

“ મહાન્ધસેનને વીમળાનું કહેવું સત્ય લાગ્યું. તેથી કમળાનાં સર્વ કીંમતિ વસ્ત્રો અને દાગીના તેને અર્પણ કર્યાં. તત્કાળ મેરૂભાએ પોતાનું અસલ સ્વરૂપ પ્રગટ કર્યું. અને મહાન્ધસેન એક શબ્દનો ઉચ્ચાર કરે તે પહેલાં તેના મોંમાં ડુચેા મારી, મહેલના સ્થંભ સાથે બાંધી મેરૂભા કમળાને વેશે સત્વર મહેલની બહાર નીકળી ગયેા.

પ્રકરણ ૬

શાણો શયતાન

રૂણીધરના મુખમાં-અને વીંછીના ડંખમાં ઝહોર રહેલું છે, પરંતુ દુષ્ટ મનુષ્યે નવાં ગે વિષધી ભરેલા હોય છે. નીચ નરો કરતાં શાર્દૂલનો સ્વભાવ ઘણો ઊત્તમ હોય છે. કારણ-શાર્દૂલ મનુષ્યને દેખતાં તત્કાળ ઝેજાન કરે છે, ત્યારે દુષ્ટ પુરુષો પરોપકારનો ડોળ ધારણ કરી તેના સખધીઓનો રીઝાવીને નાશ કરે છે.

* * * *

વર્ષાઋતુ ખલાસ થઈ. આજથી નવરાત્રિનો પ્રારંભ થઈ ચુક્યો છે. તેથી પ્રિયવૃંદાએ લીલાંગરી જવાની તૈયારી કરી ચાર ચતુર મારાને સાથે લીધા. નાટકવાળા શીનેરીમાં ગોઠવે છે તેવું એક વીશાળ દેવળ ચતુર કારીગરો પાસે તૈયાર કરી તેણે સાથે લેઈ લીધું. શહેરમાંથી નીકળતી વખતે તેણે પુરુષનો પેશાક ધારણ કર્યો, જેથી તેને રસ્તામાં ઓળખાઈ જવાનો મુદ્દલ ભય રહ્યો નહિ. દર મજલ કુચ

કરતાં પ્રિયવ્રંદા આસો સુદ. ૬ ને રાજ લીલાંબરી જઈ પહોંચી. તેણે રાજને બતાવેલી જગ્યાએ નાટકી દેવળ તૈયાર કર્યું. મારાઓને પોતાના ગણો તરીકે હાથમાં ખુલ્લી તરવારો આપી નિર્જીવ સ્વરૂપે ઊભા રાખ્યા. પોતે જે વેષ સજ્જ રાજમહેલમાં ગઈ હતી, તે વેષથી ત્યાં દેવી તરીકે ઊભી રહી, અને રાજને આવવાની વાટ જોવા લાગી.

* * * *

પ્રિય પાઠક ! આ અંધળે આપણે સત્યપ્રસાદની સંભાળ લેવાની થોડી જરૂર છે. તેને વિજયસેને મહાન્ધસેનના વચનોથી ભોળવાઈ દેશવટો દીધો હતો. તે આપણે ત્રીજા પ્રકરણમાં જાણી ગયા. સત્યવિજયના મનમાં દેશવટાનું જરાપણ દુઃખ નહોતું. તેનું મન રાજ્ય ખટપટથી કટાણી વિરકત યોગી સમાન થયું હતું. તેને મન સુખ-દુઃખ સમાન હતાં. તેથી યોગ સાધનાની ક્રિયા કરવા માટે થોડા દીવસથી તે લીલાંબરી ડુંગરમાં આવી રહ્યો હતો. એ ત્રણ દીવસથી ગુરૂના મુકામ ઉપર ગયો હતો. ત્યાંથી આજે પાછો આવતાં પોતાના મુકામ નજીક નવીન દેવળ અનુપમ મૂર્તિ, અને દેવીના ભયંકર વેષવાળા ગણો જોઈ વિસ્મય થયો. તેમનમાં વીચાર કરવા લાગ્યો. “ શું સ્વર્ગમાંથી કાળીકાદેવી તો નહિ પધાર્યા હોય ? અરે ત્યારે માફ સાંભળેલું અસત્ય હશે ? કાળીકાળમા દેવ દેવી મનુષ્યોને પ્રત્યક્ષ દર્શન કદી આપતાં નથી. એવું

સાંભળેલું આ સ્થળે મિથ્યા કેમ થયું હશે ? જરૂર, આ નવીન તર્કટ હોવું જોઈએ એમ વિચાર કરતાં ખારીક નજરથી નીહાળવા લાગ્યો. તેની દૃષ્ટિ તિક્ષણ હોવાથી તે દૂર હોવા છતાં પ્રિયવૃંદાને તરત ઓળખી ગયો. ઓળખતાં તેને વિજયસેન ઊપર નવીન આપત્તિનો ભાસ થયો. તત્ક્ષણ તે એક ધીચ ઝાડીમાં છૂપાઈ જઈ તમાસો જોવા લાગ્યો. થોડીવારમાં ત્યાં કોઈ મનુષ્યનો પગરવ સંભળાવા લાગ્યો. તે મનુષ્ય નજીક આવતાં ચતુર સત્યવિજયની ખાત્રી થઈ કે તે આવનાર વીજયસેન હતો. વળી તેની પાસે શસ્ત્ર જણાતું નહોતું. તેથી તેનું મૃત્યુ નજીક હોવાનો સત્યવિજયને ભાસ થયો. વધુ વીચાર કરવાનો વખત નહીં મળવાથી પોતાના ઝખ્ખામાં ગુપ્ત રીતે સતાડી રાખેલી રીવોલ્વર કાઢી, ખરાબર પ્રિયવૃંદા ઊપર નીશાન તાકીને ઊભો રહ્યો. વીજયસેને પોતાના મહેલમાં જેવું કાળીકાનું સ્વરૂપ દેખ્યું હતું, તેવું સ્વરૂપ આ સ્થળે નજરે પડવાથી તેને શંકા કરવાનું મુદ્દલ કારણ મળ્યું નહિ. અને તેથી નમ્ર ભાવથી માતા નમ્રુતિ કરતાં વીજયસેને જેવું પોતાનું મસ્તક પ્રિયવૃંદાને નમાવ્યું, તે ક્ષણે પ્રિયવૃંદાએ તિક્ષણ તરવારથી તેના ઊપર ઘા કર્યો. તેનો ઘા રાજાને કંઈ ધજા કરે ત્યાર પહેલાં સત્યવિજયની રીવોલ્વરમાંથી છૂટેલો ગોળી પ્રિયવૃંદાને લાગી, અને તેથી પ્રિયવૃંદા નિર્જીવ થઈ ભોંય ઊપર પડી. મારાઓ ભયથી નામી ગયા. સત્ય-

વિજયને ઇનામની લાવવા નહિ હોનાથી તે ધુપાઈ રહ્યો. પરંતુ બાબુમાંથી મદદનાં હાથ નહોત ધર “ મહારાજનો જય થાવ, ઘણી ખર્ચા રાખને ગાનદાતાને. ” એમ કહેતો રાજાની પસે આવ્યો. રાજા આશ્ચર્ય પામી બોલ્યો. “ લાઈ મદદાન ! તું અચારે જીઈં ક્યાની નાવ્યો ? મારા નીમકહુલાલ મીત્ર, તપાસ કર દેરી અમર હોવા છતાં નીજીવ કેમ થયાં, તેના શુભે કયાં ગયા. શુ આ કોઈ નવીન પ્રપંચ તો નથીને ?

“ મારા અન્નદાતા ! આપ વિજયપુરથી શુભ રીતે નીકળ્યા, તેથી મારા મનમાં આપના કાપર કોઈપણ તકેદનો વહેગ આવ્યો. તેથી આપનું પગલું શોધતાં શોધતાં હું આપની પાછળ આવ્યો મહારાજ ! આ કોઈ દેવી નથી, પણ આપણા વિન્નપુર શહેરની પ્રખ્યાત શુભિકા પ્રિયવૃંદા છે. તેણે આપને હાણવા ખડ્ગ કાપાડ્યું તેવીજ મેં તેને રીવોલ્વરથી ઠાર કરી ”

આ બધું વૃતાંત તેણે રાજાને કહ્યું. વાસ્તવિક રીતે તે સત્ય નહોતું. તે શુભિકાને ખપ વખતે મદદ કરવા આવ્યો હતો, અને સત્યવીરજને રીવોલ્વર ફોડતાં બેઠ હતી, તેથી પોતાનો દોષ છુપાવી તેણે મીઠા મીઠા શબ્દોથી રાજાને ખુશ કર્યો.

“મારા પ્રાણરક્ષક મદાન્ધસેન ! તને આ તકેટ રચનાર કોણ માલમ પડે છે ?”

“મહારાજ ! મને આ કાવત્રુ સત્યવીજયનું રચેલું જણાય છે. આપણે ક્યારે તપાસ કરીશું તો જરૂર તે દગલબાજ આટલામાંથી સંતાયલો નજરે આવશે. આપ સાથે આ ખડ્ગ લ્યો, અને નીડરતાથી મારી સાથે આવો. આપણે તેને તુરત શોધી કાઢીશું.”

એમ કહી આબુબાબુ થોડીવાર ફેરવી જ્યાં સત્યવીજય હતો, ત્યાં રાખને લઈ ગયો. સત્યવીજયને જોતાં વીજયસેન જવાળામુખી પહાડની પેઠે બળવા લાગ્યો. તેણે પોતાની બુદ્ધિનો જરાપણ સદુપયોગ કર્યો નહિ. અને સત્યવીજય એક અક્ષરનો ઊચ્ચાર કરે, ત્યાર પહેલાં તેણે સત્યવીજય ઉપર ઘા કર્યો. પ્રભુથી આવો અન્યાય સહન થયો નહિ તુરત ભયંકર ધ્વનિ સાથે લીલાંબરી પહાડ ફાટ્યો, અંદરથી જવાળામુખી દેવીની તેજોમય મૂર્તિ સાક્ષાત્ રૂપે પ્રગટ થઈ ક્રોધથી બોલી.

“રે અજ્ઞાન ! રાજમહથી અંધ બનેલા વીજયસેન, તારો પ્રાણ બચાવનારનો તું બન લેવાની ઉત્કંઠા ધરાવે છે. એ બધું નીચ મદાન્ધસેનના પ્રપચતંત્રનું પરીણામ છે. તેથી

(૫૧)

હું અધર્મીઓનો નાશ કરી ધર્મનું રક્ષણ કરવા માટે મહાન્ધસેનને શાપ આપું છું કે—તેના શીર ઊપર ભયંકર કલંક આવશે. અને તેથી થોડા દીવસમાં તે આત્મઘાત કરી નાશ પામશે.”

એમ કહી દેવી અંતરધ્યાન થયાં. મહાન્ધસેન અને વીજયસેન દેવીની વાણી ન સમજ્યાં સત્યવીજયને જાદુગર સમજી ભયથી નાસી ગયા.

~~~~~

પૈસાના સ્વાર્થમાં અંધ અનેકા માતાપિતાએ રચેલાં ભયંકર કાવત્રાં; દુત્રનું વાગેલું નખોદ; જ્ઞાતિના અનિષ્ટ રીવાજો; પવિત્ર પ્રેમની પરાકાષ્ટા; નર્કનો ભયંકર દરબાર એ બધું વાંચવા સારૂ

પ્રેમી કે પાગલ

સંપૂર્ણ વાર્તા તુરત મંગાવો. કી. દસ આના.
બુકસેલર જહુલાલ નારણદાસ મુ. નડીઆદ.

~~~~~

પ્રકરણ ૭

વસંત ઊપર વિપત્તિ

આ જે રાજ્યકન્યા લક્ષ્મીમારીનો જન્મદીવસ હોવાથી
તુ તે પોતાની સખીઓ સાથે પુષ્પ વાટીકામાં
ં જગદંબાની નીમ્ન લીખીન સ્તુતિ કરતી હતી
(રાગ—સુંદર શામળીઆ નામ જખીશ નિત્ય તહાફ)

સુંદર શોભીતી, અંબાની છખી સારી
આરાસુરવાળી-લે ભવનાં દુઃખ હારી...સુંદર.

કુમકુમ આંદલો ભાળ ખીગજે
જય જય શબ્દથી દેવળ ગાજે
શરણે જાયે સહુ નરનારી..... સુંદર.

હસ્ત મહીંશું ત્રિશુળ શોભે
માને જોવા મનકું લોભે
વાઘ ઊપર છે સ્વારી... ...સુંદર.

માજીએ મહીષાસુર મારી
દેવ તણાં દુઃખ નાખ્યાં ટાળી
એવી જગત જગુની દયાળીસુંદર.

એક તરફ મોટેસ્વાર પથાએ વાઘને મારી લત્તાના પ્રાણ અચાન્યા.
વાંચે પ્રકરણ ૭.

હમીર હુટારાની લગ્નની ખુશાલીમાં ટીપાર્ટી અને ખોટલની ખહાર,
વાંગો પ્રકરણ ૧૨.

સાખી.

ગાય શીખે ને સાંભળે—પાપી પાવન થાય

દાસ જદુ ગુણ ગાય છે—પ્રેમથી લાગી પાય.

હજી ગરબાની છેલ્લી કડી પુરી થઇ નહતી, ત્યાં તો એક સખી લયભીત ચિત્તે બહારથી દોડતી દોડતી આવી, અને “બ.ગમાં એક વાઘ ધસ્યો આવે છે, માટે નાસો, નાસો” એમ પોકર કરવા લાગી. તુરત રંગમાં ભંગ પડ્યો અને જેનાથી જેમ નસાય તેમ નાસવા માંડ્યું. પણ ખીચારી લત્તા જેવી નાસવા ભય છે, તેવીજ વાઘના કૂચ પંખમાં સપડાઇ ગઇ. તેથી તેણે મદદ ને માટે કારમી ચીસો પાડવા લાગી. સહસા એક તરૂણ ઘોડેસ્વાર પંથી પોતાના અશ્વને પૂર ભેસથી દોડાવતો બાગની વાડ કૂદી અંદર ધસી આવ્યો. તેના હાથમાં ધનુષ્ય—બાણ સજ્જ હતું. તેથી તેણે ધનુષ્યની દોરીને પોતાના કાન સુધી ખેંચી એક બાણ વાઘના કંઠમાં એવા ભેરથી માર્યું કે; તે હીંસક પશુનો આત્મા તેના દેહથી સદાને માટે વિખુટો થયો. તે અભણ્યો મુસાફર—કહો કે લત્તાને બચાવનાર ગેબી પ્રીરસ્તો પોતા । અશ્વ ઉપરથી નીચે ઉતરી પાસેના કુંડમાંથી જળ લાવી મૂર્છિત લત્તા ઉપર ધીરેથી છાંટવા લાગ્યો. થોડીવારમાં લત્તા ભગૂત થઇ, અને વાઘના શબને નીહીળતાં તે શૂરવીર

મુસાફરનું પરાક્રમ જાણી ગઈ. તે પુરૂષને જોતાં શરમાઈ આઘી ખસી જઈ છુપી રીતે-પ્રેમભરી-વિલોલ અને કટાક્ષ દૃષ્ટિથી તેના સામું જોવા લાગી. તેને જોતાં લત્તાના ઉપર કામદેવની સંપૂર્ણ સત્તા જામી. તે મનમાં વીચાર કરવા લાગી કે; દયાળુ માતાજીએ મારી અરજ સાંભળી મને આ પતિ વાધના નિમિશથી તો નહિ આપ્યો હોય ! ખરે તેમજ હશે. નહિતો આવા અણીના સમયે તે અહીં આવેજ ક્યાંથી ? વળી વિચારવા લાગી કે ક્ષત્રીઓનો ધર્મ છે કે તેના ઉપર ઉપકાર કરનારને ઉપહારથી વધાવી લેવો જોઈએ. આ મહા ભાગ્યશાળી નરરત્ને પોતાના જીવની દગ્ધકાર તજી આ દેહ બચાવ્યો છે. તો તે ઉપર તેનોજ હક્ક છે. માટે આ દેહ તેમને અર્પણ કરવો ઘટે છે. એમ ધારી તે જોડી.

“ શૂરવીર ક્ષત્રીકુમારી ! આપને અડચણ ન હોય તો આપનું નામ હામ કૃપા કરીને કહેશો. ”

“ રાજકુમારી ' મને લોકો વસંતસેનના અભિધાનથી જોલાવે છે. મારાં માતા પિતા કોણ છે તેથી હું અજ્ઞાત છું. હું આ પાસે આવેલી અરવલ્લીની ગુફામાં ઋષિના આશ્રમમાં ઉછરેલી છું. ”

“ વસંતસેન ! હું આ વિભાપુરની રાજકુમારી છું. ”

મારું નામ લત્તા છે. મારી યોગ્ય ઉમ્મર થયા છતાં હજી સુધી મારા લાયક પતિ ન મળવાથી હું આ ઉદ્યાનમાં અમારાં કુળદેવની પ્રાર્થના કરવા આવી હતી. આજે માતાજીએ પ્રસન્ન થઈ મારી અરજ સ્વીકારી—તમારાં દર્શન કરવા ભાગ્યશાળી કરી છે. પ્રિય વસંત ! આપ હાલ આ બાગમાં મારા મહેમાન થઈને રહો. થોડા દીવસમાં મારો સ્વયંવર થવાનો છે. બહાલા વસંત—મેં મારા મનથી આપણા ચરણની સેવા કરવાનો નિશ્ચય કર્યો છે. માટે મારી વીનંતિનો સ્વીકાર કરી આપ હવે અતરેથી જવાનું સંભારશો નહિ. ”

વસંતસેને પોતાના ગુરૂની આજ્ઞા સિવાય ન રહેવાને માટે ઘણી આનાકાની કરી, પણ લાચાર ! તેને લત્તાએ પ્રેમની એવી સજ્જડ બેડીમાં પુર્યો હતો કે; ત્યાંથી તે એક તસુ પણ આગળ વધી શક્યો નહિ. તે લત્તાની માહુક મૂર્તિની માગણીનો અનાદર કરી શક્યો નહિ.

અહો પ્રેમ ! તું જડ અને ચેતન, પશુ અને પક્ષી, દેવ અને દાનવ—સ્ર્વમાં પ્રવૃત્તિ રહેલો છું. જે વસંતસેને વાઘનો શિકાર કર્યો હતો, તેજ વસંતસેન પ્રેમના બહુધ મંત્રથી એક અબળાનો શિકાર થઈ પડ્યો, અને સ્વયંવર થતા સુધી તેણે બાગમાં રહેવાનું વચન આપ્યું. તેથી લત્તા તેને બાગના મહિમામાં ઉતારે આપી છત્તી થઈ પોતાના

મુકામ ઉપર ગઈ.

* * * * *

લીલાંગરી પહાડ ઉપરથી વિજયસેન અને મહાન્ધસેન નાસી છુટયાના સમાચાર આવેળે આગતા પ્રકરણમાં વાંચી ગયા છીએ. તેઓ બન્ને જવાળામુખી દેવીના ભયથી પાછું જોયા વિના ઘણી ત્વરાથી નાનતા થયા હતા દીવસમા-એટલે જ દીવસે વસંતસેન લત્તાકુમારીનો પ્રેમ મેળવવા ભાગ્યશાળી થયો હતો. તેજ દીવસે મેરી સત્તન પેતાના બાગમાં આવી પહોંચ્યા. રાત્રિ ઘણી જાણી નના ના દરવાજા બંધ થયેલા હોવાથી તેઓએ અત્યારે પેતાના બાગમાં રહેવાનો વીચાર કર્યો. બાગમાં જતાં તેમણે-એ મોંઢા કદીપણ દીપક પ્રગટ થતો નહિ; ત્યાં આજ ઝગઝગટ કરતાં હાંડી-ઝુમ્મરેને પ્રકાશ આપતાં જોયાં. તેથી તેઓ ભયથી ત્યાં સ્થંભી ગય. દૂર ઉભા રહી વિજયસેનને મહાન્ધસેનને તપસ કવ મોકલ્યો. મહાન્ધસેન પેતાની આગી જીદગી અગત્યમાંજ વીતાવી હતી, તે અત્યારે કાચું દેવી રીતે બોલી શકે ? તેણે વિજયસેનને આવીને કહ્યું, “પહારાજ ! અતો સત્યવીજયનું કારસ્થાન જણાય છે. તેણે આપણને મારવાનો જે વખતે સંપત રચ્યા હશે, તે વખતે પોતે અને રાજ્યગાદી મળી ચૂકી, તેમ ધારી પધાન પાણુ નાંખ્યો છે. અને તેજ

પ્રકરણ ૮

તરૂણ યોગી

ગુજરે જે શીરે તારે, જગતનો નાથ તે સેજે;
ગણ્યું જે પ્યાડું પ્યારાએ, અતિ પ્યાડું ગણી લે જે.

(બાલાશંકર)

જે ગમે જગત ગુરુદેવ જગદીશને, તે તણો ખરખરો ફેાક કરવો;
આપણો ચિંતવ્યો અર્થ કંઈ નવ સરે, ઉગરે એક ઉદ્દેગ ધરવો.

(નરસીંહ)

નિ

રપરાધીવસંતસેનને મહાન્ધસેનના તર્કટથી
કેદખાનું પ્રાપ્ત થયું. તેને ખીજે દીવસે
ખરાખર સાયંકાળની વખતે કેદખાના આગળ બે
સંન્યાસી મહાત્મા આવી પહોંચ્યા. તેઓ બન્ને
તરૂણ યોગી હોવા છતાં તેમાં એક મહાંત અને બીજો તેનો

ચેલો હતો. તેઓ કેદખાનાથી થોડે દૂર આવેલા વડ તળે વિશ્રાંતિ લેતા અરસપરસમાં વાતો કરવા લાગ્યા.

મહંત:- “ ચેલાજી. અળ મેરી જીંદગીકી અવધ આ રહી હય, મય કલરોજ પરમાત્માકી હજુરમેં ચલા જાઉં ગા. તુમને મેરી જહુત સેવા ઊકાઈ હય, ઊસ્સે લીએ મેં તુમારા પર જહુત ખુશ રવા હું. ઊસ્સે લીએ મેરા ખીચાર અયસા હય- કે મય જે સિદ્ધિકા મંત્ર જાનતા હું, વો તુમકું બના દઉંગા. મળળ ! મેરા વો ફાની જહાનસે કુચ ફરનેકે બાદ વે મંત્ર નષ્ટ હે જાયગા. તુમકું પઢાનેસે તુમ જાનકી મદદસે જહુત સુખ પાવગે. ઊસકા માયના વો હય, કે જીસક પાસ વો મંત્ર રહતા હય, ઊસકું આપહી આપ હીરા, માનીક, ચુની, રૂપયા, સુનેકી મહોરો, ઔર જીસકી જીસકી જરૂર હય, વો મંત્ર પઢાનેસે બીના તકલીફસે ફૈરન મીલ જાતા હય ”

ગુરૂ-ચેલાનો સંવાદ જોલના પહેરેગીરને સાંભળવાનું મન થતાં તે કેદખાનાની ચોકી કરવી મુકી દઈને ત્યાં આવીને બેઠો.

ચેલો:-“ મહારાજ ! અપને સંત લોકકુ સિદ્ધિ સિદ્ધિકી કયા જરૂર હય. પરમાત્માકા નામસે જો મુઠ્ઠીભર આટા મીલતા હય, ઊસકું હમ અપના ખડા ખજાના જાનતા હું. ઊસકે લીએ વો મંત્રકી મેરે જરૂરત નહિ હય. મેરેકું અયસા મંત્ર સુનાલે-કે મેરા આત્મા પવિત્ર હો જાય.

મેરે ખ્યારે ગુરુજી ! વો સિદ્ધિકા મંત્ર આપ કોઈલી સંસારી આદમીકું દે દો. ”

આ સાંભળી પહેરેગીર સાહેબ, તે તરુણ યોગીના ચર્ચુમાં નમ્યા. અને જે હાથ જોડી દીન સ્વરથી તે મંત્ર પોતાને શીખવવા સાડ આજીજી કરવા લાગ્યા.

મહંત:—“ અચ્ચા ઊસમેં આજીજી કરનેકી કુચ જરૂર નહિ હય. આપ આપના સળ અસળાળ ઇંધર છોડ કે વહાંસે ફૈરન જવ. ઔર જલપાત્રમેં એકસો કુવેકા પાની લાવ. ઔર ઊસે તુમ સ્નાન કર લો. પ્રીર મય તુમકું વો સિદ્ધિકા મંત્ર ખતા દઉગા.

આ સાંભળી પહેરેગીર સાહેબ ખુશી ખુશી થઇ ગયા. પોતાનું કર્તવ્ય ભૂલી જઇ પોતાનો તમામ સામાન ત્યાં મુકી કુવાનાં પાણી લેવા દોડી ગયા. તરુણ યોગીને તેટલુંજ જોઇતું હતું. તેણે પોતાનો ભગવો પોશાક દ્વઃ કરીઝોળીમાં છૂપાવેલી સુંદર સાડી ધરણ કરી. વસંતસેન કેદમાં રહી આ સર્વ તમાસો જોઇ પોતાની ભવિષ્ય પરિન-લક્ષ્મીની હીંમત અને અનહઠ ચતુરાઈ માટે પોતાના મનમાં વખાણ કરવા લાગ્યો. તેની સખી ચેલા રૂપે રહી કેદની અબુખાબુ તપાસ કરવા ઊભી. લક્ષ્મીની જોડનું તાળું ખોલી વસંતસેનને મળવા માટે અંદર દાખલ થઇ.

લત્તાકુમારી અંદર દાખલ થતાં નમ્ર વદને વસંતસેનને વિનવતાં કહેવા લાગી, “નાથ ! આ ભગવાં વસ્ત્ર આપ ધારણ કરી નસાય ત્યાં નાસો. મને આપ ખુશીથી કેદમાં રહેવા દ્યો. મારો કૂર પિતા મને કેદમાં જોઈ આશ્ચર્ય પામશે, પણ તે મારા પ્રાણને જરૂર બચાવશે. ઇશ્વરની મરજી આપણને ફરી મેળવવાની થશે, ત્યારે પુનઃ આપણું મીલન થશે.”

વસંતસેન:-“ વદ્વલા ! મને મરવાનો કદી પણ ભય નથી. મોત નર્વને વેલુ-મોડું પોતાના શીકારી પંખમાંથી છેડતુ નથી. અકાશમાં ગમન ક-નારને-અથવા પાતાળમાં છુપાઈ જનારને મૃત્યુનો દેવ !! ગમે ત્યાંથી શોધી તેનો અવશ્ય નાશ કરે છે. માટે સુદરી ! તમારી નાસવાની સલાહ કેવળ નીરૂપયોગી છે.”

આ સાંભળી લત્તાકુમારીના અશ્રુમાંથી અશ્રુનો પ્રવાહ વહેવા લાગ્યો. તે અચેતન થઈ વસંતસેનના સામું દગર દગર જોઈ રહી-વસંતસેન લત્તાકુમારીની દયામણી સ્થિતી જોઈ જોત્યો: “ક્ષત્રિય રાજકુમારી ! આમ હોંમત હારી જવાથી ઇશ્વર કોઈને કદી મદદ કરતો નથી. માટે ઇશ્વરના ઊપર ભરૂંસો રાખી હું મારા બચાવની યુક્તિ તમોને કહું છું તે સાંભળો. આજે તમારો પિતા મને ફાંસી ચડાવતી વખતે તમારા રાજ્યના કાયદા મુજબ મને ઈચ્છિત વસ્તુ

માગવાની પહેશે તે વખતે હું તમારો સ્વયંવર જોવાની માગણી કરીશ. ઇશ્વર કૃપા કરશે તો તમારી મુનદ તે વખતે પૂર્ણ થશે. માટે અત્યારે તમે રાજ્યભુવનમાં પાછા પધરો.”

આ નવિન ચાતુર્યથી લક્ષ્મણે નવું ચૈતન્ય આવ્યું. તે આનંદથી વસંતસેનને પ્રણામ કરી તેની આજ્ઞા લઈ કેદખાનું બંધ કરી પ્રથમની માફક મહાંત બની વૃક્ષ નીચે બેસી તે પહેરેગીરને આવવાની વાટ જોવા લાગી. કદાચિત્ પહેરેગીરના આવતા પહેલાં પોખારા ગણી જાય, પરંતુ પોતાનું કપટ કાર્ય ખુલ્લું થઈ જાય, તેમ ધરી નિશ્ચિત થઈ ત્યાં બેઠી.

પહેરેગીર સાહેબ જળ લઈને દોડતા દોડતા આવ્યા. કારણ કે તેમની પાછળ મહારાજા વિજયસેન મત્રીઓ સાથે પધારતા હતા. તેથી પહેરેગીર સાહેબ ગભરાયા, અને તરૂણ ચોગી-ચેલાને પ્રણામ કરી થોડીવાર દૂર બેસવ વીનંતિ કરી, તરૂણ ચોગીઓએ લાગ સાધી અગીઆરા ગણ્યા. થોડી વારમાં રાજાની સ્વારી આવી પહોંચી. વિજયસેનના હુકમથી વસંતસેનને ફાંસીના માંચડા ઉપર ઉભો રાખી, ગળામાં ભુવલેણ હીરની દોરી નાખી તેને સમજાવવા પ્રયત્ન કરવા માંડ્યો.

વિજયસેન:-“ અરે સુકુમાર બાળક ! તને તારા

પ્રાણુની કિંચિત્ માત્ર કિંમત હોય, તને તારા જીવનની દરકાર હોય, તો સત્ય જોલ, તને સત્યવિજયે અત્રે કયા કામ માટે મોકલ્યો હતો. ”

વસંતસેન:—“ રાજેન્દ્ર ! સત્યવિજયનો મને મુદ્દલ પરિચય નથી, તેમ સત્યવીજય કોણ છે તે હું જાણતો નથી. ”

વિજયસેન:—“ નાદાન યુવાન ! તું પોતાના હાથથી કાળને આમંત્રણ કરે છે. તારાં અસત્ય વચનોથી આ વિજયસેન કદી જોળવાય તેવો મૂર્ખ નથી. જેવકુદ્ધ છોકરા ! જ્યારે તું મૂર્ખતાથી મૃત્યુને પસંદ કરે છે, ત્યારે તને આ રાજ્યના પતિત્ર કાયદા પ્રમાણે આજ્ઞા કરવામાં આવે છે કે; મરણ વખતની તારી છેલ્લામાં છેલ્લી ઇચ્છા જાહેર કર; કે તુરતજ તે પૂર્ણ કરવામાં અવશે. ”

વસંતસેન:—“ નૃપેન્દ્ર ! મને આ સંસારમાં એની કોઈપણ વસ્તુ પ્રિય નથી, કે જેની હું તમારી પાસે યાચના કરું. પણ મને ફક્ત એક વાતની ઉપેક્ષા રહેલી છે—જેને માટે હું ખાત્રીથી કહું છું કે તે તમો કદી પૂર્ણ કરી શકો તેમ નથી. માટે આપની આજ્ઞાનો હું સર્વોચ્ચ અનાદર કરું છું. ”

વિજયસેન:—“ આ રાજ્યની સમૃદ્ધિ અને શક્તિ વિષે જ્યાં સુધી તને ખબર નથી, ત્યાં સુધી તું તારા બાળ જ્વલાવ પ્રમાણે ખાલી બકવાટ કરે છે. માટે તને પુનઃ

કહેવામાં આવે છે કે; તારી જે મોટામાં મોટી માગણી યાચના હોય, તે બહેર કર. તે પૂર્ણ કરવામાં રાજ્યને કોઈ રીતની હરકત નથી. ”

વસંતસેન:-નૃપેશ ! મારી અભિલાષા માત્ર કિચિત્ એટલીજ છે કે; તમારી પુત્રી લત્તા કુમારીનો સ્વયંવર મને સંપૂર્ણ રીતે જોવા દેશો. ”

વિજયસેન અને મહાન્ધસેનનાં મોઢાં વસંતસેનની નજીવી માગણી સાંભળી પહોળાં થઈ ગયાં. પણ લાચાર ! તેઓ બોલીમાં બે વખત બંધન થવાથી વસંતસેનની મરજી વિરુદ્ધ કંઈ શિક્ષા કરી શક્યા નહિ. વિજયસેન મંત્રીઓ સાથે ખાનગી મસલત કરી વસંતસેનને બીજે દીવસે મારી નાખવાના ઠરાવ કરી સ્વસ્થાને ચાલ્યા ગયા.

વસંતસેને મનમાં પ્રભુનો મહીમા ગાવા માંડ્યો.

“ જેને રાખે શ્રીરામ, સાદ્ય થાએ ધનશ્યામ.

તેનું કોણ લઈ શકે નામ. ”

પ્રકરણ ૯

સુખનો ચમકોનો-કે દુખનો આલાસ.

લે લત્તા કુમારીનો સ્વયંવર હોવાથી આખા
વિજયપુરનાં સર્વ મકાનો ધોળી-રંગીને શુશોભિત
કરવામાં આવ્યાં હતાં.

સ્વયંવરનો મહાપ શહેરની પશ્ચિમ બાજુએ
મહાભારતની મચ્છવેદની પ્રાચીન ચિત્રકળા ઉપરથી તેને
બાંધેલો હોવાથી તેની કારીગરીનાં વખાણ કરવાં તે કુંદન
ઉપર ગીટ કરવા સમાન નિર્ધાર્ય હતાં. મહાપમાં જવાને
માટે મુખ્ય ત્રણ દરવાજા હતા. એક દરવાજેથી રાજવંશી
મહેમાનો, બીજે દરવાજેથી નગરના લોકો, અને ત્રીજે
દરવાજેથી યુવતિઓ જાય, તેવી ગોઠવણ કરી હતી. સ્વયંવરનો
વખત સહુવારના નવ વાગ્યાનો રાખેલો હતો. પરંતુ
પ્રાતઃકાલ થતા પ્રેક્ષકો સારી જગ્યા મેળવવાની આકાંક્ષાથી
આવવા લાગ્યા. સમય થતાં કન્યાની આશાએ આવેલા
રાજકુમારો પોતાનું સ્થાન શોધી ત્યાં બેસવા લાગ્યા.

રાખ્ય તરફથી શાન્તિ રક્ષક સેવકોનો ઉત્તમ પ્રબંધ કરેલો હોવાથી શાન્તિમાં ખલેલ થતી નહતી. તેથી તમાસગીરો સારી રીતે સ્વયંવરનું કામ જોઈ શકતા હતા. તુરંગમાંથી વસંતસેનને સ્વયંવર જોવા માટે—તેને આપેલા વચન પ્રમાણે કાઢી લાગ્યા હતા.

નવ વાગે ઉત્તમ શણુગારેલી હાથણી ઉપર ખેસીને લત્તાકુમારી સ્વયંવર માંડપમાં વરમાળ લઈ દાખલ થઈ. તેના મનમાં પ્રથમથી વસંતસેન માટે પ્રેમ ઉભરાતો હોવાથી સર્વ રાજકુમારો તેજહીન જણાવા લાગ્યા. તેથી સ્વયંવરમાં ચારે બાજુ ફરી વસંતસેનને વરમાળ અર્પણ કરી. એકદમ સભામાં ભારે કોલાહલ થયો. ચારે તરફથી દગો, દગો, દગો, એવાજ શબ્દો સાંભળાવા લાગ્યા. કેટલાક ઉન્મત્ત રાજકુમારો વિજયસેનની સામે યુદ્ધ કરવા સજ્જ થયા. વિજયસેન સમયાનુસાર સમયસુચકતા વાપરી સર્વની પ્રત્યે વિનયથી કહેવા લાગ્યો:— “ રાજ્યવંશી કુમારો ! આ થયેલો સ્વયંવર મને કબુલ નથી. હું ઘાડું છું કે અત્યારે લત્તાકુમારીનું ચિત્ત શુદ્ધિમાં હશે નહિ, તેથી આ કેદીને ન ઓળખતાં તેની ભૂલ થઈ હશે. માટે આપ સર્વ શાન્ત થાવ. હું મારી પુત્રીને તેની ભૂલ સમજાવું છું.” આવાં વિનયનાં વચન સાંભળી સર્વ શાન્ત થયા. એટલે વિજયસેને લત્તાની પાસે જઈ તેને સમજાવવા પ્રયત્ન કરવા માંડ્યો.

“પ્રિયકુમારી લત્તા ! તું જાણે છે કે; જેને તેં વરમાળા અર્પણ કરી છે તે કોઈ રાજકુમાર નથી. પરંતુ તે કોઈ પ્રપંચી માલમ પડવાથી તેને કેદ કરવામાં આવ્યો છે. તેને કાલે સૂર્યોદય સમયે ફાંસી દેવાની છે. અજ્ઞાન બાળા ! તું તારી ભૂલ સુધારી આવેલા રાજવંશીઓમાંથી તારા મનગમતા રાજકુમારને શોધી તેને સુખેથી વરમાળા અર્પણકર.”

વિજયસેનને પ્રત્યુત્તર આપતાં લત્તા બોલી:-
 “પિતાજી ! જેમ જગતમાં ઇશ્વર એકજ છે, તેમ સતી સ્ત્રીને પતિ એકજ હોય છે. માટે આપ વડીલ ધંધાં મને અવળે માર્ગે ચલાવી બે પતિ કરવાની નીલિત શીખામણ આપો છો, તે મારા હિતને માટે નહિ; પરંતુ ઘોર નર્કમાં નાંખવા માટે છે. આપના સુખેથી આવાં અયોગ્ય વચનો જરાએ શોભતાં નથી. દૈવની ઇચ્છાથી ગમે તેવો પતિ મળ્યો હોય, તો પણ જે સ્ત્રી મનથી-કર્મથી અને કાયાથી પતિની સેવા કરે છે; તેનું જીવન જગતમાં ઉજવણ ગણાય છે. લક્ષ્મી અને રૂપનાં સૌ સગાં થાય છે, પણ તે સ્ત્રીને અગણિત ધન્ય છે કે ભાગ્યહીન પતિના દુઃખમાં ભાગ લઈ તેને સ્વર્ગના સુખનું ભાન કરાવે છે. પિતાજી ! હું આપનું એક નાદાન બાળક હોવાથી આપને શિખામણ દેવા યોગ્ય નથી.”

વિજયસેન:- “લુણ્ણહરામ છોડી ! તારો વિનાશ

થવાનો હોવાથી હૈવ તને વિપરીત બુદ્ધિ સુઝાડે છે. પરંતુ
યાદ રાખ; કડવા લીમડાના મૂળમાં પાણીને બદલે દૂધ
રેડીને ઉછેરતાં તે કદી મીઠો થશે નહિ. હજુ પણ સમજ.
અને તારી બાળક બુદ્ધિનો ત્યાગ કરી ભૂલનો પશ્ચાત્તાપ કર,
નહિતો તારે પુરા પરિણામનો સ્વાદ આપવો પડશે

લક્ષ્મીકુમારી:-પિતાજી ! સર્વ પ્રાણી માત્ર અનાદિકાળને
વશ થઈ કર્મને સાથે લઈ સંસારમાં જન્મ ધારણ કરે છે.

પિતાજી માનવનું ભલું-ભુલું ઈશ્વરવિના કરવાને કોઈ સમર્થ
નથી. જગતકર્તાની મરજી મને કષ્ટમાં નાખવાની હશે; તો
તમારાથી મને કોઈ રિતે મુખ આપી શકાય તેમ નથી.
પિતાજી ! હું નથી સમજી શકતી કે આ સ્વયંવર તે મુખનો
અમકારો-કે દુઃખનો આભાસ છે '

“તે હવે તને તરત ખબર પડશે” વિજયસેને
કોધથી કહ્યું.

પછી તે મહાન્ધસેન સાથે કંટકીક ખાનગી મસલત
કરી સભા બરખાસ્ત કરી કોધમાં ચાલ્યો ગયો. લક્ષ્મીએ મનમાં
કહ્યું: “રે મૂઠા !

“શાણ્ણાઓ કહે છે સૃષ્ટિનો સાદેખ સાચાને લે છે મંબા ..રી

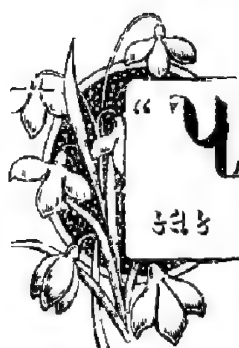
“ગુપ્ત પરીક્ષા કરી અજ્ઞયખ આખર લે છે ઉગા..રી

“સાચે સાચી સતિ ગીતા શ્રીકૃષ્ણે બળતી આગેથી ઉગા ..રી

“પચાળીના પટકુળ પરીને લાજ સતીની વધા રી

પ્રકરણ ૧૦

આત્મહત્યા-“ કર અને જો ”

“ પા પાપીને જાય છે ” એ કુદરતનો છુપો ઇન્સાફ સદા અમર છે, નિષ્પક્ષી છે.

કલ્ક રહિત છે. મોટા અજીતગઢને તોડનારી

લયંકર તોપા-કુદરતના છુપા ઇન્સાફને ફેરવવા સદા અસમર્થ છે. બરફના ઢગની

નીચે છુપાએલો પાપી માણસ-કુદરતના નિર્મળ ન્યાયથી

ક્ષણમાં બળી જઈ ખાખ થાય છે X X X X

વિજયસેન લતાનાં લગ્ન કાંઈ કુરૂપ, નિર્ધન, અને રોગિષ્ઠની જોડે ગુપ્ત રીતે કરવાનું મહાન્ધસેનને કહી લ્યાંથી આવ્યો ગયો. મહાન્ધસેનનું હૃદય પ્રથમથીજ મલીન હતું. તેણે આવી અનુપમ દેવાંશી-બાળાને હાથમાં આવ્યા છતાં જવા દેવી એ અપોજ્ય ધાર્યું. તેથી તેણે પોતાના પાપીષ્ઠ હૃદયમાં વીચાર કરવા માંડ્યો કે આનું લગ્ન તો મારા જેવા શોખીન સજ્જન સાથે થવું યોગ્ય છે. રાજાની આજ્ઞા પ્રમાણે તેને ગામ બહાર શિવાલયમાં લઈ જઈશ, એક વૃદ્ધ અપંગને

સાથે રાખીશ, હું રાજવંશી પોષાક ધારણ કરીશ, અને અપંગની સાથે લત્તાનું લક્ષ નહિ કરતાં હું રાજકુમાર તરીકે તેનું પાણી ગ્રહણ કરીશ, પછી ત્યાંથી પરભાયેી બારોબાર બીજા રાજ્યમાં જતો રહીશ, એટલે પછી બસ ! બેઠો પાર ! આવી રીતે તેણે પોતાના મનસ્વી અશ્વને આગળ દોડાવી હુવાઈ કીલ્લાએ જીતી લેવા માંડ્યા. અને તેને માટે તૈયારી કરવા લત્તાકુમારીને એક પહેરેગીરને સોંપી પોતે પોતાના મુકામ ઉપર ગયો. * * *

મહાન્ધસેન ઘેર જઈ ઘણી ત્વરાથી પોતાનાં સર્વ સામાન બાંધવા લાગ્યો. જન્મવાનો સમય થવાથી તેની પત્નીએ જન્મવા માટે બોલાવ્યો, પરંતુ તેનું લક્ષ જન્મવા ઉપર ન હોવાથી તે સાંભળી શક્યો નહિ, આથી તેની પુત્રી ચંદાવતી પિતાની પાસે આવી લાડથી તેનું કારણ પૂછવા લાગી. ચંદાવતીનો સ્વભાવ ઘણો હડીંગો હોવાથી તે જે વસ્તુની હઠ કરતી, તે વસ્તુ મેળવ્યા સીવાય તે કદી રહેતી નહિ. મહાન્ધસેનને સંતતિમાં માત્ર આ એક પુત્રી હોવાથી તે ચંદાવતીની દરેક હઠ લાડથી પૂર્ણ કરતો હતો. આજે પિતાને ત્વરા કરતો નિહાળી ચંદાવતીએ તેમ કરવાનું કારણ પૂછ્યું. મહાન્ધસેને પ્રતિઉત્તરમાં ઘણાં જૂઠાં બાનાં બતાવ્યાં, પરંતુ તે તેણે સાચાં માન્યાં નહિ. પુત્રીથી પિતા કાંચો ન હોતો; તેણે તરત જોડી કાઢી એક વાત ચંદાવતીને કહેવા માંડી,

“મહારી બહાલી લાડકડી ચંદા ! આપણા રાજ્યે લત્તા ઉપર ગુસ્સે થઈ કોઈ અપંગ અને નિર્ધન સાથે પરણાવવા માટે મને આદેશ કર્યો હતો. પણ પાછળથી રાજ્યને ઘણી વીમાસણ થવાથી લત્તાકુમારીનાં લગ્ન તેને યોગ્ય રાજકુમાર સાથે કરવાને માટે મને ઠહેલું છે. લત્તાનાં લગ્ન અપંગ સાથે થાય નહિ, માટે કોઈ લાયક રાજકુમારને શોધવા માટે હું સત્વર કાર્ય પરવારીને જવાનો છું.” આ વાત ચંદાવતીને સત્ય લાગી.

જ્યારે મહાન્ધસેનને લત્તા સાથે લગ્ન કરવાનું મન થયું, ત્યારે તેની પુત્રી ચંદાવતીને કોઈ રાજકુમાર સાથે પરણવાને માટે આકાંક્ષા હતી. ચંદાવતીને આ નિમિત્ત પોતાનું કાર્ય સાધવા માટે ઠીક જણાયું. તેથી તે પિતા પાસેથી લાગ મળતાં ગુપ્તરીતે સ્વયંવર મંડપમાં જ્યાં લત્તાને નજર કેદ જેવી સ્થિતિમાં રાખી હતી, ત્યાં જઈ લત્તાને મળી. અને પરોપકાર કરતી હોય તેમ બોલી.

“જેન લત્તા ! તું મારી બાળ સખી હોવાથી તારું દુઃખ દૂર કરવાને માટે હું અહીંયાં આવી છું. તારું શીયળ જાળવતાં મારા પ્રાણની આહુતી આપવી પડે તેની મને દરકાર નથી. માત્ર તારું પતિવ્રત બચે એટલે આનંદ. આનંદ. મારા મનમાં તેને માટે એક નવીન તર્ક પ્રગટ

થયો છે. તું મને તારાં વચ્ચ આપ, તે હું પહેરી તારે સ્થળે લક્ષ્મી તરીકે રહીશ--અને મારાં વચ્ચ તું પહેરી નાસી જઈ અલય સ્થાન શોધી લ્ય મુખી થા." પ્રપંચ સાધવા માટે ચંદાવતીએ કહ્યું.

લક્ષ્મીકુમારીને તેના હાથે અમૃતથી અધિક પ્રિય લાગ્યા. તેણે કેટલીક રકમનાં પૈસાં પછી ચંદાવતીની સલાહ મુજબ કર્યું. તેની ઉદાર અને પરોપકાર વૃત્તિ માટે તેનાં મનમાં વખાણ કરી તે ચંદાવતીનાં આલાર માની જગલ તરફ નાશી ગઈ. લક્ષ્મીકુમારીને માલમ નહિ હતું કે, ચંદાવતી તેને ફસાવતાં પોતાં પોતાની કપટબળમાં ફસાઈ ગઈ છે.

* * * * *

થોડીવારમાં ત્યાં રાજદૂતોએ મહાન્ધસેનની આજ્ઞાથી એક નિર્ધન જરાવસ્થાથી અસહ્ય દુઃખથી કમ્પિત થતા અપંગને રાજકુમારી લક્ષ્મી સાથે લગ્ન કરવા માટે પકડી આણ્યો. તેને રાજસેવકો મહાન્ધસેને નિર્જીવ કરેલા શિવાલય તરફ લઈ ચાલ્યા. સાથે ચંદાવતીને પણ લક્ષ્મીના રૂપમાં લીધી. ચંદાવતીએ મોઢા મુઘી લગ્યા બાળવવા માટે ઘુંઘટ તાણેલો હોવાથી કાંઈ તેને એજાળી શક્યું નહિ. મહાન્ધસેને મંડપમાંથી નીકળી ત્વરાથી વર-દુન્યાના પહેલાં શિવાલયમાં જઈ પહોંચ્યો. અને ત્યાંના પૂજારી ઉપર રાજ્યદ્રોહનો આરોપ

મૂકી કેદ કર્યો પોતાનો પ્રપંચ સાધવા માટે કેટલાક સાગ્રીતોને લુંટારા બનાવ્યા, અને બાકી રહેલા સાગ્રીતોને રાજવશી બનાવી સર્વેને થોડા સમયમાં આપી પોતે દૂર જઈ છુપાઈ રહ્યો.

થોડા સમયમાં વર-કન્યાનું યુગલ ત્યાં જાનૈયા (!) સાથે આવી પહોંચ્યું. એટલે લુંટારાએ છુપાઈ રહેલા મદાન્ધસેનના કપડી સાહાય્યકો-મીત્રોએ રાજસેવકો સામા હુમલો કરી જીર્ણ થઈ ગયેલા વરરાજા-અને સર્વ સિપાઈ આદિઓને મારી કાઢ્યા. મદાન્ધસેન સાથે પ્રથમ કરેલા સંકેતાનુસાર ચંદાવતીને લત્તા સમજી ઊપાડી લઈ આવવા લાગ્યા. ચંદાવતીએ અણધાર્યાં બળાહારથી ગભરાઈ સહાય માટે ખુમો પાડી. તેથી રાજવશીએ પાંચ છુપાઈ રહેલા મદાન્ધસેનના બાકીના મીત્રો લુંટારા સામે આવી, પણ કૃત્રિમ લડાઈ કરી-લુંટારાને તસાડી મુકી ચંદાવતીને તેમની પાસેથી બંધનમુક્ત કરી, તેને અજણ્યાનો ડોળ બતાવી પુછવા લાગ્યા “સુકુમારી બાળા ! તમે કોણ છો ? અને આ દૂર લુંટારાના પંજમાં ક્યાંથી સપડ્યાં હતાં, તે કૃપા કરી જણાવશો.

હું વિજયપુરના રાજા વિજયસેનની કુમારી લત્તા છું. આજે મારાં લગ્ન હોવાથી મારી સગીઓ સાથે ઉમા-મહેશનાં દર્શન કરવા આવી હતી. ત્યાંથી આ લુંટારાના પંજમાં લાગ્યની નિષ્કુરતાથી ફસાઈ પડી. તેમાંથી આપ દયાળુ મહા

પુરૂષોએ શ્રમ લઇ મને મુક્ત કરી છે. તેથી હું આપનો સવિનય આભાર માનું છું.” લોજી (૧) ચંદાવતીએ ચાલાકીથી કહ્યું.

મદાન્ધસેનના મિત્રો:- શું ! લત્તાકુમારી આપનું જ નામ ? હમે આપના પિતાની આમંત્રણ પત્રિકાને માન આપી આપના સ્વયંવરમાં આવતા હતા. અમે સઘળા તર્કપુરના મહારાજ તર્કસેનના સેવકો છીએ. અમારા મહારાજ પોતાના તંબુમાંથી આ સામેની વૃક્ષ ઘટામાં ફરવા પધારેલા છે. આપની ખૂબ સાંભળી મદદ કરવા માટે-આપને બચાવવા માટે હમેને મોકલ્યા હતા.

લત્તાકુમારી ! કૃપા કરીને કહેશો કે આપે સ્વયંવરમાં કયા રાજરત્નને વરમાળા અર્પી ભાગ્યવંત કરવા પધારેલો છે ? ”

“ દયાળુ મહાપુરૂષો ! મેં મારી જીદગી કુમારીકા વ્રતમાં નિર્ગમન કરવા ધારી હતી. પરંતુ તમારા રાજાએ આજે મારા ઉપર જે અનહદ ઉપકાર કર્યો છે, જેનો સંપૂર્ણ બદલો મારાથી વળી શકે તેમ નહિ હોવાથી કિંચિત બદલા તરીકે આ દેહ તેમને અર્પણ કરી સદાની તેમની દાસી થઈ તેમના ચરણની સેવા કરીશ. ” ચંદાવતી પોતાનો સ્વાર્થ સાધવા ઉપકાર કરતી હોય તેમ બોલી.

મદાન્ધસેનના મિત્રો:-“ જો આપની મરજી તેમજ

હોય, તો આપ આવો હમારી સાથે હમારા ભવ્ય તંબુમાં ત્યાં આવી તમારી મનોવાંચના પૂર્ણ કરો. ”

“બંધુઓ ! અમારા શહેરના રીવાજને અનુસરી માફ લભ આ શિવાલયમાં થવું જોઈએ, માટે તમારા રાજાને અને રાજગૌરને સત્વર અત્રે જોલાવી લાવો. સાથે લભ વિધિનો સામાન લાવવાને ચુકતા નહિ. ’

આ સાંભળીને કપટી મિત્રો રાજકુમારીને ઠગવા માટે મનમાં મલકાતા-કુલાતા ખુશી થતા, મદાન્ધસેનને તેડી લાવ્યા. એક મિત્ર રાજગૌર બન્યો, બીજો છડીદાર, ત્રીજો પ્રધાન, ચોથો સેનાધિપતિ, એમ સર્વે જુદા જુદા સ્વરૂપમાં ભારે રાજવંશી ઠાઠમઠથી શિવાલયમાં આવ્યા. મદાન્ધસેન તથા ચંદાવતીને પરસ્પર એક બીજાને ઠગવા માટે મનમાં અનહદ આનંદ થયો. કપટી ગૌર મહારાજ શુભંભવતુ-, વિગેરે માંગલીક આશીર્વાદ કહી, વર-કન્યાને, અરે! પિતા-પુત્રીનો હસ્ત મિલન કરી મનમાં હરખાવા લાગ્યો. લાડીજીએ પતિનું મનહર મુખડું નીહાળવા, પોતાનું ચંદ્રવદન દર્શાવામાટે મુખ ઉપરનો ઘુંઘટ-પટ દૂર કર્યો. બસ! થયું!! તેજ વખતે ઉભય ઉપર એકદમ વિધુતનો અઘાત થયો હોય, તેમ તેમનાં મુખ શ્યામ થઈ ગયાં. પિતા-પુત્રી એક બીજાને જોળખી ભાર્યા ભત્રીં તરીકે સંબંધી થવાથી પસ્તાવા લાગ્યાં ખુશામતીઆ મિત્રો વગર વિચારે કરેલા કાર્ય માટે નાસી

ગયા. મદાન્ધસેને કુમ્ભરે ખોસેડી કટાર પોતાની છાતીમાં જોરથી મારી. તેથી તેનો આત્મા પોતાની કરણીનાં ફળ મેળવવા તે પવિત્ર કીરતારની પાસે આવ્યો ગયો. એક પળમાં તેનું નાશ વંત શરીર ભૂમિ ઉપર ઢળી પડ્યું. જે હૃદય થોડીવાર પહેલાં હસતું હતું; તેજ હૃદય બીજી જ પળમાં રક્તથી ભીજી જાયું. ચંદાવતી પિતાના મૃત્યુના અપવાદ રૂપ કલંકથી બચવા માટે આત્મહત્યા કરી જગનમાંથી સદાને માટે ચાલતી થઈ.

其金其銀其珠其玉其石其木其土其水其火其風其雨

હાપાય છે.

જર્મન જસુસ

याने

કચસરના કુમારનાં કાવત્રાં

જેમાં ડીટેક્ટીવાને આપેલી ભુલથાપ, વિચિત્ર પ્રેમ, રાક્ષસી રાજ્યલોભ, આપથી સવાઈ કરનાર બેટો વીગેરે બનાવો એક એકથી અધીક રસથી ભરેલા છે કે એક પૃષ્ઠ વાંચવાનું શરૂ કરતાંજ આશ્ચર્યમાં જરૂર ગરકાવ થશે.

લખો-મુકેસેદર જહુલાલ નારણદાસ

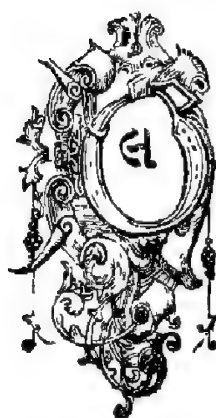
४. स्वामीनारायणना मंदीर पासो मु. नडीआह.

漢張氏世居吳郡，其先世自吳郡徙居江蘇。

પ્રકરણ ૧૧

કોટવાળનાં કાળાં કૃત્યો.

શશી વિના જ્યમ શર્વરી—દીપક વિના ધામ,
શીયળ વિન સમ જાણવું—નારી રૂપ નકામ.

* * * * *

તાકુમારી સ્વયંવર મંડપમાંથી ચંદાવતીની સહાયથી કાંઈપણ વીચાર કર્યા વીના વિજયપુરના પૂર્વ દ્વારેથી શહેર બહાર નીકળી ગઈ. તેણે વસ્ત્રો બદલેલાં હોવાથી કોઈ તેને ઓળખી શક્યું નહિ. પરંતુ તે મનમાં ઘણાં ભયભીત હોવાથી ત્વરાથી માર્ગ કાપતાં ત્રણ-ચાર કલાકમાં ખાર ગાઉ ચાલી ગઈ, તેનું તેને જરાપણ ધ્યાન રહ્યું નહિ. હજી તે આગળ ચાલવાનો વીચાર કરતી હતી, પરંતુ તે રસ્તાની અજાણી હોવાથી એક અંધાર અરણ્યમાં જઈ પડી. ધીમે ધીમે રસ્તો મુઠલ બંધ થયો; અને શૂરવીરોનું પણ હૃદય કપાવે તેવી વીકટ વાટ આવી. પરંતુ તેની સાંભાળ લેનાર ઇશ્વર વિના

કેઈ હતું નહિ. તેણે રસ્તામાં ઘણો શ્રમ સહ્યો હોવાથી વિશ્રાંતિ લેવા માટે નિર્ભય સ્થાન શોધવા લાગી. તે થોડે દૂર ચાલી, તેટલામાં દૂરથી ધીમે ધીમે પ્રકાશ તેણે પોતાના તરફ આવતો જોયો. લક્ષ્મણમારી તે પ્રકાશ ભયનું ચિન્હ સમજી સમય વર્તિ એક વૃક્ષની પાછળ ત્વરાથી છૂપાઈ ગઈ.

આ વીશાળ જંગલ અલકાપુરીના રાજા જયમલના તંત્ર નીચે હતું. અલકાપુરીથી આ જંગલ સાત કોષ દૂર હતું. જયમલ રાજા જીવમી હોવાથી, તેના રાજ્યમાં ચોર, ઠગારા, લુંટારા, અને એવા બીજા બદમાસોનો ઊપદ્રવ વધી પડ્યો હતો. ત્રણ દીવસ પહેલાં રાજ્યભુવનમાંથી કેટલાક તસ્કરો જવાહીરોના આભરણો, અને પુષ્કળ રોકડ-માલમતા લેઈ ગયા હતા. આ ચોરોના સમૂહમાંનો એક; પ્રથમ રાજા પાસે નોકરીમાં રહ્યો હતો. રાજાએ તે ચોર નોકર અને કોટવાળને ખાતર સોંપી લાવવાનું કામ સોંપ્યું. ચોર નોકર પોતાના સોબતીઓ પકડાઈ ન જાય, માટે તેના સોબતીઓ જે દિશાએ માલ લઈ ગયા હતા, તેથી અવળી બાજુએ કોટવાળ સાહેબને તેડી જતો હતો, આજે પ્રાતઃકાળે તેણે રાજા પાસે જઈને કહ્યું હતું કે ચોરો અલકાપુરીના જંગલમાં જઈ છૂપાઈ રહ્યા છે, તેવું મને માલુમ પડ્યું છે. આથી તુરત રાજાએ કોટવાળની સરદારી નીચે કેટલાક સીપાઈઓ તેની સાથે

મેકલ્યા હતા. તે સીપાઇઓ રાત સુધી જંગલમાં રખડ્યા, પરંતુ ચોરોનો પત્તો તેઓ મેળવી શક્યા નહિ; મેળવે પણ ક્યાંથી? ત્યાં ચોરો હતાજ નહીં. એટલે નીરાશ થઇ તેઓ પાછા જતા હતા. એક સિપાઇ મસાલ લઇ આગળ ચાલતો હતો. તેની પાછળ કોટવાળ અને બીજા સિપાઇઓ હતા. તે પ્રકાશ જોઇ લત્તાકુમારી વૃક્ષની પાછળ છુપાઇ ગઇ. ધીરે ધીરે તે સ્વારી તે વૃક્ષ આગળ આવી પહોંચી. સૌન્દર્યમતી લત્તાને નીહાળી સર્વે સ્તબ્ધ થયા કોટવાળનું હૃદય ચીરી અંદર લત્તાની મોહમયી મૂર્તિ જઇ બેઠી. તેથી કોટવાળ સાહેબે જળરાઇથી લત્તાકુમારીને પોતાના નોકરો પાસે બિપડાવી લીધી. હિનભાગ્ય બિચારી લત્તા ! કર્મને દોષ દેતી બળાત્કારથી તેઓની સાથે ચાલી.

જ્યમલે પોતાનું ખાતર પાંચ દિવસમાં શોધી લાવવાને માટે કોટવાળને સખ્ત હુકમ કર્યો હતો. તેમાં હવે એકજ દિવસ બાકી રહેલો હોવાથી કોટવાળ મનમાં ઘણું મુંઝાતો હતો. જ્યમલ કેને કઇ વખતે કેવી શીક્ષા કરશે, તે કોઇ જાણતું નહીં. તેના રાજ્યમાં તેનો વીચાર તેજ તેનો કાયદો હતો. તેથી કોટવાળ સાહેબ ગભરાતા હતા. પરંતુ લત્તાકુમારી હાથ લગવાથી તેનો ગભરાટ શાન્ત થયો. તે સારી રીતે જાણતો હતો કે - રાજાને અનુપમ સૌન્દર્યમતી સુંદરી ભેટ કરવાથી ગમે તેવા મોટા ગુન્હાની ક્ષમા કરી,

ભારે પારિતોષક આપતો હતો. તેથી કોટવાળ સાહેબ અલકાપુરીમાં પોતાને ઘેર ન જતાં બારોબાર જયમલને જઈ મળ્યો. લત્તાકુમારી તેને ભેટ કરતાં હાથ જોડી બોલ્યો:- “નામદાર! ક્યાણુ મહારાજ! આપનું ખાતર શોધતાં આ અનુપમ સજીવ હીરો હાથ લાગ્યો છે, માટે કૃપા કરી તેનો સ્વીકાર કરી આ દીન સેવકને આભારી કરશોણ.”

લત્તાકુમારીની સૌન્દર્ય-જ્વાળામાં જયમલનાં ચક્ષુ દગ્ધ થઈ હતાં. લત્તાની ભવ્ય કાન્તિથી પાપીનુ અતઃકરણ ઉન્મત્ત થયાં ગયું. તેથી કોટવાળ ઉપર પ્રસન્ન થઈ તેને એક હોરાની મુદ્રા, અને મોતીની માળા ઉપહારમાં આપી. લત્તાકુમારીને તરત પોતાના શયન ભુવનમાં મોકલાવી દીધી. અને દાસીઓને બોલાવી તેને અનુપમ નવીન વસ્ત્રો ધાગણ કરવાનો હુકમ ફરમાવ્યો. દાસીઓ ઘણાંજ કીમતી વસ્ત્રો લેઈ લત્તાકુમારીની પાસે જઈ વિનયથી કહેવા લાગી:- “બાઈ સાહેબ! મહારાજ આજરાત્રે આપની મુલાકાત લેવાની ઇચ્છા ધરાવતા હોવાથી આ મુશ્કેલી વસ્ત્રો આપને પરીધાન કરવા માટે મોકલ્યાં છે; તેનો સ્વીકાર કરો.”

લત્તાકુમારી આ સાંભળી ઘણી ગાભરી બની. તેને હવે પોતાના શીયળ ભંગનો સમય નજીક જણાવા લાગ્યો. પણ તે ચતુર બાળા હીંમત ન હારતાં ધૈર્યથી હસતે વદને

બોલી :- “ પ્રિય બહેનો ! રાજાજીની મારા ઉપર મહદ્ કૃપા હોવાથી હું તેમનો ઘણો આભાર માનું છું. પરંતુ મને અત્યારે રજસ્વળા પ્રાપ્ત થવાથી હું આપણા શાસ્ત્ર મુજબ ત્રણ દિવસ સુધી કોઈ પુરૂષને માફ મુખ બતાવી શકું તેમ નથી. માટે આ કીમતિ વસ્ત્રો અહીંયાં રહેવા દઈ રાજાજીને જઈને મારી વિનંતિ કહો કે; આપ અત્યારે પધારવાની તસ્દી ન લેતાં આજથી ચોથે દિવસે આ અંતઃપુરમાં ખુશીથી પધારજો. હું આપની હોવાથી તમારા દરેક હુકમને આધીન છું. બહેનો ! મારી આટલી નમ્ર પ્રાર્થના રાજાજીને જરૂર સમજાવજો.” દાસીઓ આ સાંભળી બહુ સાફ કહી બહાર ચાલી ગઈ. એટલે લક્ષ્મીકુમારીએ તે ભુવનનાં દ્વાર વાસી ધીમું રૂદન કરવા લાગી.

(ગઝલ)

“ છુરી જહેરી મળે દહને, રીખાવી શું હસે કીસ્મત,
વગર આગે જલાવી તેં, રડાવી શું હસે કીસ્મત,
મરેલું જામ અમૃતનુ, બતાવી તેં ખુશી લીધું,
મળેલું વિષનું પ્યાલું, મુને કાં તું દીએ કીસ્મત,
જણાવું વૈદ વીના હું, જીગરના ધાવ કોને આ,
ચડાવી ચક્કરે તારા, પછાડી તેં મુને કીસ્મત,
તું લોભાએ ના રૂવતથી, મનાએ ના વિનંતિથી,
કરું ફરીયાદ હજુર કોની, ફરેથી ચાલ તારી છે.”

હે પ્રભુ ! તું દયાનો સાગર છે. તારી દયાનું એક

ખિન્દુ આ દાસીને આપી તેનું શીયળ બચાવ, એટલી મારી અભ્યર્થના છે. સતીના શુદ્ધ હૃદયની પ્રાર્થના ઇશ્વરે માન્ય કરી હોય; તેમ તેને અચ્ચાનક એક યુક્તિ સુઝી. પણ તેમાં પ્રાણ હાનીનો ભય જણાયો. તે યુક્તિથી મહેલની પછવાડે આવેલી ખારી વાટે નાસી જવાય તેમ હતું. પરંતુ પોતે મહેલને ત્રીજે માળ હતી; એટલુંજ નહિ, પણ તે ખારી નીચે રાજ્યની સલામતી માટે ખોદાવેલી ઊંડી ખાદી હતી. એટલે ત્યાંથી નાસવું તે સ્વર્ગપુરીમાં જવા જેવું હતું. તે મિલાય અન્ય રસ્તો ન હોવાથી શીરના કરતાં શીયળને અધિક ચાહનારી લત્તાકુમારીએ ખારીએથી ભુરકો મારી નાસવાનો વીચાર કર્યો. પરંતુ જીવવાની આશા તેનાથી મુકાઈ નહિ. પ્રાણ અને શીયળ બંને બચે તેવી ગોઠવણ કરવા લાગી. તેણે પાંચ-સાત ગોદડાં અંતપુરમાંથી એકઠાં કર્યાં, અને એક બીજા ઉપર પાથરી પોતે વચ્ચે સુઈ જઈ ગોદડાંને તળેનો છેડો ઝાલી, ધીરે ધીરે આજોટવા લાગી. એટલે ગોદડાં તેને અંગે વીંટલાઈ-લપટાઈ ગયાં. પછી તે સાચવીને ઊડી ઉઠી થઈ ખારી પાસે આવી, પોતાના મનમાં પોતાને બચાવવા માટે ઇશ્વર સ્તવન કરી, અડગ હીંમત રાખી શીયળ રક્ષણુર્થે ખારીમાંથી બહાર ખાદીમાં કુદી પડી. અને સદાને માટે જયમલને નીરાશ કરી ગઇ.

ધન્ય છે ! તેવી ભારત ભૂમણુ ભામીનીને.

પ્રકરણ ૧૨

ખુનીખંજર

* * * * *

કીરતાર કરણી ફળ દીએ પણ, દોષ કીસ્મત શીર છે;
સત્ માર્ગે જન ચાલતાં તગૂરીર શું ! કરનાર છે ?
કીસ્મત તણા ખંજર થકી જન જગતમાં રીખાય છે;
સહી કષ્ટો શીરે સત્ ધરે, ગુલામ કીસ્મત થાય છે.

* * * * *

કતાકુમારી આરીમાંથી કુદી પાછળ આવેલી
ઊંડી ખાહીમાં પડી. તેણે પોતાના શરીર
ઉપર પુષ્કળ ગોદડાં વીંટેલાં હોવાથી તેને વધુ ઇજા
થઈ નહિ. પરંતુ મસ્તકમાં સહેજ ઘા લાગવાથી
તેમાંથી થોડું થોડું રૂધીર વહેવા લાગતાં તે અચેતન થઈ ગઈ.

આ સ્થળ નિર્જન અને એટલું ભયંકર હતું કે;
સૃષ્ટિ કર્તાએ એને ત્યજી દીધું હોયતેમ લાગતું હતું. ફક્ત

અલકાપુરીના ચોર-હુંટારા પોતાનો માલ છુપાવા માટે કવચિત્ કવચિત્ આવતા હતા. લક્ષ્મણકુમારી પણ પછી થોડીવારમાં ત્યાં કેટલાક હુંટારાઓ પોતાનો માલ નંતાડવા માટે આવ્યા. તેઓની દૃષ્ટિ તુરત ગેદડાંના વીંટા ઉપર પડી. તેઓને વગર પ્રયાસે મોટો શીકાર હાથ આવવાથી તેમનો આનંદ હૃદયમાં સમાતો પણ નહોતો. તેઓ પોતાની સાથે આણેલો માલ ઝટપટ સતાડી દઇ, સર્વે હુંટારા ગેદડાંના વીંટા સમીપ આવ્યા. તે વીંટો વજનમાં ભારે લાગવાથી ચાર જણાએ થઇ તે વીંટો ઉચકી લઇ પોતાની પાર્શ્વકુટી પ્રતિ પ્રયાણ કર્યું. તેમની ઝુપડી ત્યાંથી નચક હતી. તેઓ સર્વે પોતાના સરદાર પાસે તે ગેદડાંનો વીંટો લઇ ગયા. અને હસ્ત જોડી તેના અદેશની રાહ જોવા લાગ્યા. સરદારની આજ્ઞા થતાં તે વીંટને ઉકેલી નાખવામાં આવ્યો. ગેદડાં ઉકેલતાં લક્ષ્મણકુમારી અચેતન સ્થિતિમાં હોવાથી તેને મૃત્યુ પામેલી ધારી સર્વે નિરાશ થયા. પ્રથમ તેને તેઓએ વ્યતરી, અથવા ડાકણ ધારી લયલીત થઇ નાચ લાગ કરવા લાગ્યા. તેટલામાં તે હુંટારાઓની વૃદ્ધ માતા આવી સર્વેને સંબોધવા લાગી, “મારા બહાલા દીકરાઓ ! તમે ડરશો નહિ. મને આજરાત્રે એક શુભ સ્વપ્ન આવ્યું હતું. તેમાં મણે વનદેવી આપણે ઘેર પધારી, આપણને ખૂબ ધન-માલ આપી ગઇ. મારા સ્વપ્નામાં પધારેલાં વનદેવીની ભૂતિ ખરાબર આતા જેવી

જણાતી હતી. માટે મારા હીકરાઓ ! તમે નીડર થઇ, તેની પાસે જઇ તેની સેવા કરો.” તુરત સર્વે લુંટારા શાન્ત થઇ લત્તાકુમારીની પાસે જઇ, તેને વાગેલો ધા સાફ કરવા લાગ્યા. એક લુંટારાએ કંઇ બતનાં પત્રો લાવી તેના ધા ઉપર પાટો બાંધ્યો. શ્રેડીવારમાં લત્તાકુમારીને ચેતન પ્રાપ્ત થયું. તે બેડી બેડી થઇ, ચરે જાણુ આકુલ-બ્યાકુલ બની બેવા લાગી. સર્વે લુંટારાઓ તેને દેરી સમજી તેના ચરણમાં નમન કરવા લાગ્યા. તેથી લત્તાકુમારીને ધૈર્ય આવતાં તે કહેવા લાગી, “લાઇઓ ! તમે કોણ છો ?” આ સ્થળનું શું નામ છે ? અને મને અત્રે કેમ આણી છે ?

લુંટારાની માતા :- “વનદેવી ! આ સર્વે તમારી કૃપાથી મારા બાળકો છે. આ ઝુંપડી તમારા દીન સેવકોની છે. અમે સર્વે તમારી સેવા કરવા માટે તમને અલકાપુરીની ખીણમાંથી આણ્યાં. અમે લુટફાટ કરી અમારો નિર્વાહ ચલાવીએ છીએ. તમારી જે આજ્ઞા હોય; તે અમને કહી સંભળાવો.”

લત્તાકુમારી તેના લુટફાટના શબ્દો સાંભળી ગભરાઇ; અને ભુલથી પાતાનો ભ્રમ ખોલી દઇ ખોલી, “આઇ ! હું વનદેવી નથી, પરંતુ દુઃખથી રીબાતી એક નિરાધાર અબળા છું. તમેએ મારા ઉપર કૃપા કરી આજે મને જીવિત દાન આપ્યું છે, તેથી કૃપા કરી મને આ નિર્જન વનમાંથી બહાર

મુકી આવો. એટલે હું હંમેશાં તમારો આભાર માનીશ. ”

હુંટારાનો સરદાર જેનું નામ હમીરસીંહ હતું, તે લત્તાકુમારીને સમજાવતાં કહેવા લાગ્યો, “ રસીલી રંભા મારી સ્ત્રી થોડા દીવસ ઉપર મૃત્યુ પામી છે. તેનું સ્થાન શોભાવાને માટે ઈશ્વરે તારા ઉપર કૃપા કરી તને અત્રે મોકલી છે. તેથી તું મનમાં કોઈ પણ જાતનો સંકોચ ન રાખતાં ખુશી થઈ મારી પાસે આવ. ”

“ લાઈ ! મારાં લગ્ન થઈ ચુકેલાં છે. આપ મારા સહોદર સમાજો લાઈથી બહેનને માટે અધરીત વીચારો થાય નહિ, માટે કૃપા કરી મને જંગલમાંથી બહાર મુકી આવો. ” લત્તાએ નમ્રતાથી કહ્યું.

હમીર:-“ અરે કંગાળ સ્ત્રી ! તું હાથે કરી દુઃખ માગતી હોય તેમ જણાય છે. મારી સેવા કરવાને ઇંદ્રની ઉર્વશી ઇંતેજાર છે. હજારો-બંદે લાખો સ્ત્રીઓ મારો પ્રેમ સંપાદન કરવા મનમાં ઉકંઠા ધરાવે છે. પરંતુ તેમાંથી કોઈ તારા જેવી લાગ્યશાળી નહિ હોવાથી, અચાપિ મેં એકે પસંદ કરી નથી. ત્યારે મને તું ફેસલાતીને મારો અનાદર કરવા ઇચ્છે છે કેમ ? આશ્ચર્ય ! આશ્ચર્ય ! ! ”

અરેખીઅન નાઈટ્રસના જેવા, હમીરસીંહે ફેકેલા ગપગોળાથી લત્તાકુમારી મનમાં તેની મૂર્ખતાને હસવા લાગી.

લત્તાકુમારી-“ બહાદુર સરદાર ! મને તું સુખી કરવા

હચ્છતો હોય; તો માડું સુખ જે આ જંગલની બહાર
 ઉલેલું છે; ત્યાં મને મુકી આવ. માડું સુખ તારી ભયંકર
 કૃતિ જોઈ નાસી ગયું છે. તે કદી આ જંગલમાં આવી શકે
 નહિ. માટે મને કૃપા કરીને જંગલ બહાર જવાનો માર્ગ બતાવ. ”

એમ કહી નિરાધાર દીન લત્તા, જેને હજારો દાસ
 દાસીઓ હાથ જોડી મસ્તક નમાવી ઉભાં રહેતાં હતાં; તે
 આજે એક નીચ લુંટારાને હાથ જોડીને ઉભી રહી.

લત્તાકુમારીનાં વચન સાંભળી હમીરે ક્રોધાંધ થઈ,
 તેને એક અંધારી ઝુંપડીમાં કેદ કરી. અને તેને પોતાની
 સાથે લગ્ન કરવાનું સમજાવવા માટે એક વૃદ્ધાને ત્યાં રાખી,
 સર્વે લુંટારા ખીજે શીકાર શોધવા ગયા.

લત્તાકુમારી હવે પોતાની લાજ કેવી રીતે બચાવવી
 તેનો અનેક રીતે વિચાર કરવા લાગી. જયમલના રાજ્યમહેલની
 પેઠે તે ઝુંપડીમાં એક પણ બારી નહોતી, તેથી તે વધારે
 નીરાશ બની. ઝુંપડીને ફક્ત એક દ્વાર હતું, કે જેને બહારથી
 મજબુત રીતે બંધ કર્યું હતું. લત્તાએ શીયળ બચાવવા
 અનેક પ્રયત્નો કર્યા, પરંતુ તે સર્વ નિષ્ફળ ગયા. ઘણા તર્ક
 કરતાં અતે તેને બુદ્ધિ દેવી સહાય થઈ. તેને નવીન યુક્તિ
 સુઝી આવી, તેથી તે નિશ્ચિત થઈ સ્વસ્થ થઈ.

લુંટારાનો સરહાર ખીજે દીવસે લત્તાની મુલાકાત લેવા

કુંપડીમાં ગયો. તુરત લત્તાએ ઉઠી તેને માન આપ્યું હમીર તેથી મનમાં રાજી થયો. લત્તા નમ્રતાથી બોલી, “હમીરજી ! તમોએ મને જીવતદાન આપી મૃત્યુના મુખમાંથી બચાવી, મારા ઉપર અત્યંત પ્રેમ દર્શાવો છો, તેથી હું ઈશ્વરના અને આપનો મહદ્ ઉપકાર માનું છું. ’

“રમણી ! હું ધારૂં છું કે, તમોને મારો અનાદર કરવાથી હવે પ્રશ્નતાપ થતો હશે ! પરંતુ તમોએ વેળાસર તમારી જીવને સુધારેલી જોઈને હું તમોને ધન્યવાદ આપું છું. બહાલી ! તમે છેવટનો કયો વિચાર નક્કી કર્યો છે ? મૃત્યુ કે મોજ ?” હમીરસિંહે પ્રશ્ન કર્યો.

લત્તાકુમારી:—“બહાદુર સરદાર ! ભાગ્યબળે પ્રાપ્ત થએલો સુયોગ—જવા દેવો તે મૂર્ખનું કામ છે. મારો વિચાર જેમ બને તેમ જલ્દીથી આપણું લગ્ન કરવાનો છે. માટે લગ્નની સામગ્રી તુરત મંગાવો. ”

હમીર:—“મનોરમા ! લગ્ન માટે કેવી સામગ્રી જોઈએ; તેની યાદી કરાવો. એટલે આપનો સેવક મંગાવવાને માટે વીલંબ કરશે નહિ. ”

લત્તાકુમારી:—“લગ્નમાં હાજર થનારા દરેક પરોણા માટે ઉમદા દારૂના બળે શીશા, દૂધના હાર-ગોટા, ભેટ આપવા માટે રાજવંશી તરવારો, પાંચ-સાત ટોપલા મીઠાઈ,

સવામણુ સોપારી, અને સવાસો શ્રીફળ જોઈશું. બસ ! તેટલુંજ વધારેની કાંઈ અગત્ય નથી.”

હમીરે તે સર્વ યાદી ઊતારી લઈ પોતાના જુદા જુદા નોકરોને તે સર્વ વસ્તુ તાકીડથી લાવવા હુકમ કર્યો. લગ્ન દીવસ નક્કી કરી સુંદર આમંત્રણ પત્રિકાઓ લખી પરોણાઓને બેસવા માટે સુશોભીત ખુરશી-ટેબલો મંગાવી અનુપમ બેઠક બનાવી. સર્વ સ્નામાન આવી પહોંચ્યો. એટલે તેને લગ્નના મંડપમાં મુકાવ્યો. પોતાના ધધામાં કુશળ; એવા સર્વ પરોણાઓ લગ્નના દીવસ આગમ્ય આવી પહોંચ્યા. લગ્નનો શુભ સમય થતાં સર્વ પરોણાઓ મંડપમાં પધાયો. હમીરજી ભારે ઠાઠમાઠથી સર્વની વચ્ચે આવી ખીરાજમાન થતાં, લત્તાકુમારી પણ ઘણુંજ ઉત્તમ વસ્ત્રો ધારણ કરી લગ્ન મંડપમાં આવતાં સર્વે પરોણાઓએ હર્ષ ધ્વનિથી તેને વધાવી લીધી. લત્તાકુમારીએ હવે પોતાનો પ્રયોગ આરંભ કર્યો. સર્વ પરોણાઓને હમીરની સલામતીને બહાને અકેક દાડનો શીશો પાછ દીધો. થોડી થોડી ખીઠાઈ આપીને સર્વને હાર-જોટા આપ્યા. પછી હમીરે લત્તાની સલામતી ઇચ્છતાં સર્વને દાડનો અકેક શીશો પાછ દીધી. મદીરા દેવીના નૂર્ખ ઉપાસકોએ અજ્ઞાનતાથી બે બાટલાને પોતાના ઉદરમાં રથાન આપ્યું. લત્તાકુમારીનું ઇચ્છિત કાર્ય સિદ્ધ થયું હમીરના પરોણાદાડથી ઉન્મત્ત બની લથડીમાં ખાતા, એક બીજા ઉપર

પડવા લાગ્યા. તેથી ગાળાગાળી કરતાં મારામારીની શરૂઆત થઈ. લત્તાએ તેમના ભવિષ્યનો વિચાર કરી પ્રથમથી તરવારો મંગાવી હુતી. તે તરવારો લત્તાકુમારી તરફથી લેટ મળતાં સર્વ પરોણાઓ વધારે શૂર ઉપર ચઢ્યા. સર્વ દારૂના ઘેનમાં ખેલાન ખનેલા હોવાથી કુરૂક્ષેત્રની ભયંકર સ્થાપના થઈ. તેમાં ઘણા કપાઈ મુવા. હુમીરજી લત્તાકુમારીનું આતુર્ય સમજી ગયો, પરંતુ દારૂના બે શીશા ઉદરમાં પધરાવેલા હોવાથી તદ્દન નિરૂપાય થયો. તેથી તે પોતાના પરોણાના મૃત્યુનું વેર લઈ શક્યો નહિ. લત્તા હવે પોતાના વેરની વસુલાત કરવા તત્પર થઈ. પોતાની કેડે છુપાવેલું સોનેરી ખંજર તેણે બહાર કાઢ્યું. હુમીરજી પોતાનો બચાવ કરવા તૈયાર થાય; ત્યાર પહેલાં તે ખુનીખંજર હુમીરના હૃદયમાંમુઠા સુધી પેસી ગયું, બસ ! થયું. તેજ ક્ષણે તે પાપાત્મા આ દુનિ જહાનમાંથી કુચ્છ કરી ગયો. એટલે લત્તાકુમારી સપાટાબંધ ત્યાંથી ચાલી ગઈ. દયારામ કવિ કહે છે કે; “ આશા ટુંગર જેવડી. મરણ પગલાંને હેઠ ” તે સર્વાંશે સત્ય છે.

પ્રકરણ ૧૩

તફ્ફીરની તાસીર

* * * * *

વિપત્તિ રૂપી કાંટા, બાવળના ઝાડથી પણ મોટા છે. અને તે દુનિયામાં દરેક સ્થળે ફેલાઈ રહેલા છે. વિપત્તિનાં વૃક્ષો, દુનિયાના વ્યવહાર માર્ગમાં જ્યારે સામાં આવે છે; ત્યારે મુર્ખ મનુષ્યો તેને જોતાંજ રૂદ્ધ કરે છે. પરંતુ અઝ્ઝલવંત મનુષ્યો, તેથી ન ગભરાતાં ધૈર્યથી તેના ઉપર થઈ સહજમાં પસાર થાય છે.

* * * * *

લત્તાકુમારી કુર લુંટારાના પંજમાંથી મુક્ત થતાં તે જંગલમાંથી રસ્તામાં પડેલ ચીલાની મદદથી જલ્દીથી બહાર નીકળી ઘણે દુર આવેલા એક રમણીય સરોવરની ત્રટ ઉપર થોડીવારમાં જઈ પહોંચી. લત્તાકુમારી આથી નિર્ભય થઈ ત્યાં મુસાફરોને વિશ્રાંતિ લેવા માટે બાંધેલા વિશામા ઉપર જઈ બેઠી. લત્તાકુમારીને સ્વયંવર મંડપમાંથી નાસી છુટ્યા બાદ

નિરાંતે કોઇ દીવસ નિદ્રા આવી નહોતી. આજે તે પોતાને નિર્ભય માનવા લાગી, તેથી તે થોડીવારમાં નિદ્રાધીન થઇ ગઇ.

જેઓનું ભાગ્ય અતિકુળ હોય છે, તેઓનાં દરેક કાર્યમાં વિઘ્ન હમેશાં ડોળા ધુરંકાવી રહે છે. નિદ્રા દેવીના હુમલાથી હાર પામેલી લક્ષ્મી જ્યાં વિશ્રાંતિ લેતી હતી. ત્યાં અચાનક બે સૈનિક પુરૂષો પોતાના અશ્વોને જળ પાવા માટે આવી પહોંચ્યા. તેઓ નિદ્રાધીન લક્ષ્મીને નીહાળી, ત્યાંથી દુર ઉભા રહી વાતો કરવા લાગ્યા.

“સુભાન અદ્વાહ ! કયમી ઉમદા તસ્વીર હય. વો નાજની તુમને કિસકે કીસ્મતમે લીખી હુઇ પેદા કીઇ હય.” જમાલે જણાવ્યું.

“અજે જમાલ ! વો તુમ કયા બકતા હય ? વો ચાંદ જયસી ઓરત, મેરા તગદીરસે પેદા હુઇ હય; કયું-મેરા બાવા જો નબુમીકા પેચા કરતાથા, ઉન્કે બહુત દરે મુજે સુનાયા હય.” હુસેને કહ્યું.

“અજે હુસન ! તુમ અલી તક બહુત બકતા હય. તુમેરા બાવા નબુમી થા, કયા બિનકે વો લડકી પેદા કી હય ? જો ઉનસે વો લડકી પેદા હુઇ હય; તો તુમેરી ભેન હય. ઉનકે ગર ઇમલીએ તુમારા કય હક નાહ હય.”

“મુંહ સમાલકે બોલના. ભેન તો તુમેરી હય, ઓર બીબી હુમેરી હય.”

આ સાંભળી જમાલને ઝાંઝ ચડી, તે તુરત સમસેર

કહાડી હુસેનને મારવા દોડ્યો. હુસેન કાંઈ તેનાથી હારે તેમ નહતો. તેણે પણ સમસેર ખુદ્દી કરી. બન્ને વચ્ચે કુરૂક્ષેત્રની સ્થાપના થઈ. ઊભય યોદ્ધાઓ સમરાંગણમાં સરખા નિપુણ હોવાથી લડાઈનો અંત આવે તેમ નહતો. પરંતુ તેઓની ભાગ્યદેવીએ આવી લડાઈમાં થતી તરવારોના ખડખડાટથી લત્તાને જગાડી. લત્તા ઝળકીને જાગી; તો તેને મુર્ખ પુરૂષોને યુદ્ધમાં શોણિતથી તામ્ર વર્ણા થએલા દેખ્યા. તે તુરંત સમજી ગઈ કે, આ લડાઈ તેને માટે હતી. લત્તા આવી વખતે ધૈર્ય હારે તેમ નહોતી. તે સ્ત્રી ચરીત્રને સજ્જ કરી ઊભી થઈ. બન્ને વીર નાયકો લડતા હતા ત્યાં આવી બેઠી.

“વીર પુરૂષો ! તમે અરસપરસ લડાઈ કરી કમોતે શા માટે મરવા ચાહો છો ? માફ મન તમેને બેતાં ઘણું મોહિત થઈ ગયું છે; માટે હું કહું તેમ કરો.”

તુરંત જમાલ અને હુસન લડતા બંધ રહી, લત્તા-કુમારીની પાસે આવી કહેવા લાગ્યા:—“ અય જીત્તકી હુર, આવમે તુર, તુમેરા બે ફરમાન હય, વો હમ શિરોતાજ કરેંગે.”

લત્તાકુમારી:—“ શૂરવીર યોદ્ધાઓ ! મને તમારા ભાથામાંથી બે બાણ, અને એક ધનુષ્ય આપો. હું એકજ શરથી બે બાણ સાંધી તેને છોડીશ. તમારા બેમાંથી જે પોતાનું બાણ પહેલું લાવશે, તે મારો હક્કદાર ગણાશે. એટલે બીજાએ પોતાનો હક્ક ગણવો નહિ.”

લત્તાએ પ્રપંચથી તેમને દુર કરવા સાફ કહ્યું. અને

તે સરત હુસન તથા જમાલ બન્નેએ કબુલ કરી. લત્તાને તેની માગણી મુજબ બે બાણ અને એક ધનુષ્ય આપ્યું. લત્તા ઘણીજ સારી રીતે બાણ ચઢાવી શકતી હતી. તેણે એક ધનુષ્ય ઉપર બે બાણ સાંધી, પોતાના ઇંદ્રદેવનું સ્મરણ કરી તે બાણ ઘણા જોરથી દુર ફેંક્યાં. જમાલ અને હુસેન પાછળ શું થાય છે, તે જોવા ન રહેતાં પોતાના બાણ લેવા ઘણા વેગથી દોડવા લાગ્યા. એટલે લત્તાકુમારી એક અશ્વ ઉપર સ્વાર થઇ-બીજા અશ્વની લગામ પોતાના હાથમાં રાખી ઘોડાઓને પવન વેગે દોડાવી, જે રસ્તે હાથ લાગ્યો તે રસ્તે નાસી ગઇ.

દ્વિવ્રત વીતવાને એકાદ પહોર અવશેષ રહ્યો હશે; તે વખતે તે એક ગામડાની નજીક જઇ પહોંચી. હવે આગળ ચાલવાથી કદાચિત્ રાત પડે, અને મીયાં ભાઈ તેમના ઘોડાને પગલે પગલે પાછળ આવે, તો પોતે ફસાઈ જાય, તે ભયથી તેણે તે ગામડામાં વિશ્રાંતિ લેવા નિશ્ચય કરી ગામમાં જઈ ગ્રાહ્યણનું મકાન શોધી કહાડીને તેણે તે ગ્રાહ્યણને ત્યાં મુકામ કર્યો. ભુદેવ મહારાજનો ડોળ જોઈ અમણ્યો માણસ તેમને ઘણા વિવેકી અને ભલા કહે તેમ હતું. તેથી લત્તાકુમારી ભોળવાઈ-હગાઈ તેને ત્યાં; વીષ વૃક્ષને કલ્પતરૂ સમજી તેની મીઠી-ઝહેરી છ.યામાં રહી હતી.

આ ગામનું નામ હગપુરપાટણ હતું. રાજાનું નામ હગસેન હતું. અને સમગ્ર દૈયત હગની બની હતી. દૈયતનો

(૯૫)

કોઈ સર્જન (!) અન્યને ઠગી લાવે, તેમાંથી રાજને કર તરીકે અતુર્યાંસ મળતો હતો. તેના બદલામાં કોઈને પોતાનો નામચીન ધંધો (!) વધારવાને રાજ્યની મદદ જોઈતી હોય તો; રાજને અરજ કરવાથી મદદ મળતી હતી.

ઠગદાસ મહારાજે લત્તાને જેસવાને માટે આસન આપી, પોતાનાં બાળકો પાસે પાણીનો લોટો મંગાવી આવ્યો. થોડી વારમાં સુંદર બત્રીસી રસોઈ કરી લત્તાને જમાડી. મોડી રાત થતાં તેને નિદ્રા લેવા માટે પલંગ પાથરી તેમાં સુવાડી. તે દિવસના શ્રમથી તરુકાળ નિદ્રાધીન થઈ. એટલે ઠગદાસે તેના અશ્વભણી નજર દોડાવી. તે અશ્વોને પ્રથમ પોતાના ઘર નીચેના ભોંયરામાં સંતાડી આવ્યો. પછી લત્તાનાં વસ્ત્રો-દાગીના મેળવવાની લાલચે તપાસી જોયાં. પરંતુ લત્તા પાસે દાગીના ન હોવાથી તે નીરાશ થયો. ઠગદાસને લત્તાની સેવા-ચાકરી બદલ અશ્વની કીંમત નજીવી લાગવાથી, લત્તાના સૌન્દર્યનો લાભ મેળવવાની આકાંક્ષા થઈ. તેથી લત્તા જ્યારે ભર નિદ્રામાં હતી, ત્યારે ચુપકીથી લત્તાના હાથ પગ બાંધી દીધા. તેના મોંમાં લુગડાના ડુચા ઘાલી, તેને પોતાના ત્રણ દોસ્તોની મદદથી ખાટલામાં નાખી પાસેના અંધેરી પુરીમાં કોઈ શુણ્ણિકાને ત્યાં દ્રવ્યોપાર્જન કરવા સાડ-લત્તાનો વિક્રય કરવા લઈ આવ્યા.

એક શાયર કહે છે કે:

“તગદારશે બીગડીહુધ—તદખીરસે નહિ સુધરે.

શીરપે ગીરાજો પહાડતો-ફરીયાદ કયા કરે.”

પ્રકરણ ૧૪

દુઃખના દરીયામાં

* * * *

પરપુરુષ ગામિની-કુલટા કામીનીનું સૌન્દર્ય,
અગ્નિની જ્વાળા સમાન-દેખાવમાં સોનેરી
હોવા છતાં, સ્પર્શ કરતાં દગ્ધ કરનારું હોય છે.
પાવક, પોતીકા-પારકાનો વીચાર કીધા
વિના, સહજ ક્રોધે ભરાતાં સર્વ ભસ્મીભૂત
કરે છે. તેમ વાંઠેલી વંત્રીઓ પરપુરુષના પ્રેમની ખાતર
પોતાના પતિનો નાશ કરે છે.

* * * *

ઠગદાસ મહારાજ મજબુત રીતે લત્તાના હાથ પગ
બાંધી અધેરપુરીમાં ગણિકાને ત્યાં આવ્યા. આ ગણિકાની પૂર્વ
જીંદગી આપણે જાણવાની જરૂર હોવાથી તેનું ટુંક રૂપે
અતરે કરેલું વર્ણન અયોગ્ય ગણાશે નહિ.

આ ગણિકા બાલ્યાવસ્થામાં એક કંગાલ વણકરની
પુત્રી હતી. તેનું નામ મધુરી હતું. તેનાં માબાપે તેને હદ

ઉપરાંત મોજશોખમાં ઉછેરી હતી. તે જ્યારે યુવાવસ્થામાં વિહાર કરવા લાગી, ત્યારથી તેને દુર્જનો સાથે સંગતિ થવા માંડો. તે પોતાના પિતાનાં વણેલાં લુગડાં વ્યાપારીઓને આપવા જતી હતી, ત્યાં લક્ષ્મીની તુચ્છ લાલસાથી કુમારિકા વૃત્તને તીલાંજલી આપી વ્યાપારીઓ સાથે પોતાની નીચ વૃત્તિ તૃપ્ત કરતી હતી. તેના પિતાને આવાતની ખબર પડતાં તેનાં લગ્ન બહાર ગામના પોતાની જ્ઞાતિના ધનવાન અને સ્વરૂપવાન યુવક સંગાથે કરી, તત્કાળ મધુરીને તેને સ્વસુર ગૃહે મોકલી દીધી. મધુરી પોતાને સાસરે ગઈ ખરી; પરંતુ તેનું મન શુદ્ધ ન હોવાથી પોતાના પ્રિતી સંપાદકોને ખાનગી પત્રો લખી પોતાને કેઈ યુક્ત સ્થળે રાખવા વીનંતિ કરી. મધુરીને તેના ખાનગી પ્રતિજિત્તરો મળી ચુક્યા. તે સર્વનો સારાંશ એ હતો કે; મધુરીએ પોતાના પતિનું કાશળ ગમે તે રસ્તે કાઢી નાખી સાસરેથી પીયર નાસી આવવું. મધુરી કામાંધ બનેલી હોવાથી એક દીવસ લાગ સાધી પોતાના પતિને દુધમાં વિષ આપી, સદાને માટે આ દુનિયાનો ત્યાગ કરાવી ઉત્સાહ પૂર્વક પોતાના ચારને ત્યાં આવી ગઈ. ખુનના અપરાધ માટે તેને પકડવાનું વારંટ લઈ ઘણા કોટેકટીવો કરતા હોવાથી તેને ચારના ઘરમાં રાત્રિ દીવસ છુપાઈ રહેવું પડતું. આથી તેને ઘણો ત્રાસ ઉપજ્યો. તેથી તે એક દીવસ પોતાના આશકના ઘરમાંથી જેટલી મૃત્યુવાન વસ્તુ હાથ

લાગી, તે સર્વ લઈ રાત્રિના સમયે અંધેરપુરીમાં નાસી આવી. પોતાનું નામ બદલી રાજમાર્ગ પર એક લપકાદાર ભુવન ભાડે રાખી, ખુલ્લી રીતે વેસ્યા વૃત્તિ કરવા લાગી. તે બીજી નયનારીઓ કરતાં રૂપમાં વધારે સુંદર હોવાથી અંધેરપુરીના નામચીન શાહુકારોની પીછાન સહેલાઈથી કરી શકી, તેના રૂપ ગુણની તારીફ થોડા દીવસમાં અંધેરપુરીના રાજા ખોડુલાના કાને ગઈ. વિષયાંધ ખોડુલાએ તેને ઘેર જઈ માસીક રૂપીઆ ત્રીસ હજારનો દરમાયો આપવો કરી પોતાની કરી લીધી.

ઠગદાસો આ મધુરી ગણિકા, જેણે પોતાનું નામ રૂપવંતી રાખ્યું હતું; તેને ત્યાં ગરીબ બીચારી લત્તાને વેચવા માટે લાવ્યા. ગણિકા તેને જોઈ સ્તબ્ધ બની. તેથી પોતે રૂપનું જે અભિમાન ધરાવતી હતી તે નષ્ટ થયું. આ સુંદરી કોઈ પણ કીંમતે ખરીદ કરવી એવો તેણે દૃઢ નિશ્ચય કર્યો તેથી ઠગદાસોને તેમની ઇચ્છાનુસાર રૂપીઆ દસ હજાર આપી લત્તાને ખરીદ કરી લીધી.

બીજે દીવસથી ગણિકાએ લત્તાને પોતાના ધંધાની તાલીમ આપવાની શરૂઆત કરી. પરપુરૂષને લટકાથી કેમ ધાયલ કરવા, મૂર્ખાઓને મોહાંધ કરવા હાવભાવ કેમ કરવા, વીગેરે તેને સમજાવવા લાગી. લત્તાએ બહેરી-મૂંગી થવાનો ઢાંગ કર્યો. મધુરી જે કહેતી તે લત્તા સાંભળતી નહિ. આથી

સ્વાર્થાંધ ગણિકાએ તેને પુષ્કળ માર માર્યો. ઘણો ત્રાસ આપ્યો. તે સર્વ કષ્ટ સહન કરવાની લત્તાને ફરજ પડી. પ્રાણુતે પણ પોતાના શુદ્ધ આચારોમાંથી કિંચિત્માત્ર નહિ ડગવાનો લત્તાએ દૃઢ સંકલ્પ કર્યો. તેથી ગણિકાને રૂપિયા ખરચવા માટે પશ્ચાતાપ થયો. પરંતુ પાપીયસી લત્તાને સહેજમાં છોડે તેવી ઉદ્ધાર નહોતી. જ્યારે ખોડુલા તેને મહેલે ગયો, ત્યારે રાજાને તેણે લત્તા લેટ તરીકે આપી દીધી. લત્તાકુમારીનું સૌન્દર્ય મહાત્માઓનું તપ ડોલાવવા સમર્થ હતું; તેા ખોડુલા જેવો નરપીશાય તેના રૂપનો દાસ બને તેમાં અધિક આશ્ચર્ય નહોતું. લત્તાકુમારીના સૌન્દર્યથી અત્યાનંદ પામી ખોડુલાએ રત્નજડીત હાર મધુરીને અર્પણ કર્યો. પછી લત્તાને બગાટકારે પોતાની બગીમાં બેસાડી રાજ્યભુવનમાં લઈ આવ્યો.

મધુરીએ ખોડુલાની મૂર્ખતા ઉપર મનમાં કહ્યું કે:-

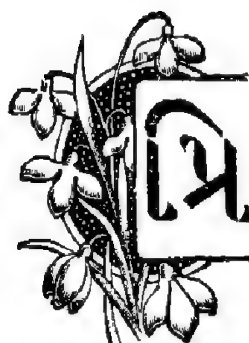
“રીઝીને પરનાર - નકડી નરકે નાખશે:

જર જોખન લૂંટનાર-બીજું કંઈ આપે નહિ.”

પ્રકરણ ૧૫

વસંત વિજય

ય વાર્તા વીલાસી ! આપણે વસંતસેનને સ્વયંવર મંડપમાં મુકી લત્તાની કૃતિ બાણવા સાડ ઘણો સમય લત્તાની પાછળ ફર્યા. અંતે રાજા ખોડુભાને ત્યાં જતાં તેને બેઠ. હવે વીરધીર વસંતસેનનું શું થાય છે, તે બાણવાની અગત્ય છે.

રાજા વિજયસેન સ્વયંવર મંડપમાંથી ગુસ્સામાં પોતાના રાજ્યભુવનમાં ગયો. તેણે સત્ત્વર ચાર મનુષ્ય-ઘાતકોને તેડી મંગાવ્યા. તેમને વસંતસેનનો કોઈપણ રીતે રીબાવી રીબાવીને ત્રાણ લેવાની આજ્ઞા કરી. તેઓ રાજાની કૃપા મેળવવા માટે વસંતસેનને લેઈને નીલગીરીના ડુંગરોની ખીણમાં આવ્યા. તેઓએ ડુંગરની ઠેઠ ટોચ ઉપર વસંતસેનને લઈ જઈ ધકકો મારી નીચે ફેંકી દીધો. અને પોતે એક અજીનગઢ જીત્યો હોય; અથવા એક મહાભારત કાર્ય કર્યું હોય; તેમ ખુશી થતા થતા વિજયસેનની પાસે ઇનામ લેવા ગયા.

વસંતસેનના આયુષ્યનો અંત હજી સુધી આવ્યો
 નહોતો. તે જેવો નીલગીરીની ખીણમાં પડ્યો, તેવો તેને
 ફૂલની માફક ઉંચકી લઇને કોઈએ ઉભો કર્યો. વસંતસેનના
 મનમાં તેથી ઘણું આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થયું. વસંતસેન પોતાને
 સહેજ પણ ધક્કા ન થવાથી તેનું કારણ વીચારવા લાગ્યો.
 તેટલામાં ત્યાં ભારે અંધકાર થયો અને મેઘનાં વાદળાંની
 પેઠે ગર્જના થવા લાગી. વીદ્યુતના ચમકારાની સાથે વૃષ્ટિની
 શરૂઆત થઈ. આ વૃષ્ટિ ખરેખર જળની થતી નહોતી.
 પરંતુ વૃષ્ટિના જળનું બિંદુ જમીન ઉપર પડતાં તેમાંથી સાપ,
 વીંછી, વાદરાં, ખીલાડાં, એવાં અનેક જીવાં જીવાં સ્વરૂપનાં
 પ્રાણી બની જતાં હતાં. વળી તેઓ તતક્ષણે પોતાનું સ્વરૂપ
 બદલી નામી જતાં હતાં. વસંતસેન ગમે તેના ચમત્કારથી
 ડરે તેવો ભીડ નહોતો. તેણે શુરૂ પાસેથી શસ્ત્ર વિદ્યાનું ઉત્તમ
 જ્ઞાન સંપાદન કર્યું હતું. તે નીડર બની મ્યાનમાંથી સમસેર
 ખુદ્દી કરી અડગ રીતે ઉભો રહ્યો. પણ આશ્ચર્ય ! તેના
 હસ્ત અણુદ્રીઠ રીતે બંધાઈ ગયા. વસંતસેન તેથી વિસ્મય
 પામી હૃદયમાં મુલતવા લાગ્યો. જળનાં બિંદુઓ પડતાં બંધ
 થઈ તેને બદલે વર્ષાદના મોટા મોટા કરાઓ પડવા લાગ્યા.
 તે કરાઓ જમીન ઉપર પડનાં મોટી તોપના જેવો ભયંકર
 ધ્વનિ વધ ફાટી જતા અને અંદરથી વિકરાળ દાનવો ઉત્પન્ન
 થતા હતા. તેઓ સર્વે ભિન્નભિન્ન સ્વરૂપના હતા. કેટલાક

રાક્ષસો પાડાના, કોઈ હાથીના, એમ અવનવાં શરીર ધારણ કરી વસંતસેનને ગભરાવા લાગ્યા. થોડા સમય પછી સર્વે દાનવો એકત્ર થઈ વસંતસેનને આગળ કરી પોતે તેની પાછળ સરઘસના આકારમાં વાઘચંત્રોના મધુરા અવાજ કરતા ચાલવા લાગ્યા.

X X X X

વાંચકવૃંદ! આ દાનવોની ઉત્પત્તિ જાણવા અધીરા ન થતાં નીચેનું વૃતાંત વાંચવા વીનંતિ કરવામાં આવે છે.

કંસ-કૃષ્ણના યુદ્ધ પછી હાર પામી નાસી છુટેલા અસુરો ઘણા સમયથી આ નીલગીરીની ખીણમાં રહેતા હતા. ઇંદ્રાસન મેળવવા માટે દેવતાઓ સામું યુદ્ધ કરી જય મેળવવાની તૃણાથી તેઓ મલીનમંત્રથી પોતાની કુળદેવીને ઘણી સંતુષ્ટ કરતા હતા. તેમણે દેવીને પ્રસન્ન કરવા માટે રાવણના જેવો મહાન યજ્ઞ આરંભ્યો હતો. તે યજ્ઞની પૂર્ણાહુતી થોડા દીવસમાં થનાર હોવાથી પુર્ણાહુતી નમયે દેવીને ભોગ ચડાવવા સાડૂ તેમને એક મનીષી પુરૂષની આવશ્યકતા હતી. તેથી તેઓ તેના પુત્રના સ્વરૂપને માટે નીલગીરી ઉપર માયાળી સ્વરૂપ ધારણ કરી કરતા હતા. આજે વસંતસેનને નીલગીરીની ખીણમાં નાખા દેતાં એક દાનવે પવનનું સ્વરૂપ ધારણ કરી વસંતસેનની નીચે પેઠો. તેથી ખીણની તળેટીમાં પડતા સુધી વસંતસેનને

સહેજ પણ ઇજા થઈ નહિ. વસંતસેનને ત્યાં ઉભો કરી તે અસુરે પોતાના રાજાને તેની હકીકતથી વાકેફ કર્યો. દાનવોના રાજાએ તેનાં લક્ષણો જાણવા માટે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે પોતાના સેવકો પાસે તેની પરીક્ષા કરાવી પોતાના મુકામ ઉપર લઈ આવ્યા. વગર પ્રયાસે બત્રીસ લક્ષણો પુરૂષ મળવાથી સર્વ દાનવ મંડળમાં અતિ હર્ષ વ્યાપી રહ્યો. દાનવ નૃપતિએ પોતાના મહેલની અમીષ એક અંધારી ગુફામાં વસંતસેનને પરહેજ કર્યો.

મધ્યરાત્રિનો ભીષણ અંધકાર સૃષ્ટિ ઉપર પોતાનું સામ્રાજ્ય ચલાવી રહ્યો હતો. તે સમયે ગુફાનું ગુપ્ત દ્વાર ઉઘાડી એક અપરીચીત યુવતિ ગુફાની અંદર દાખલ થઈ અંદરથી દ્વાર વાસી દીધું. પછી તે ચૌવના જેનું નામ રંભા હતું તેણે પોતાની પાસેથી ચક્રમકનો પથ્થર કાઢી તેની મદદથી ગુફામાં પ્રવેશ કર્યો. વસંતસેન આશ્ચર્ય પામી આ ભેદી અબળાને કંઈ કહેવા જતો હતો તેટલામાં રંભા તેની પાસે જઈને બોલી.

“શુરતીર કુમાર ! હું વિમળપુરની દુઃખી રાજકન્યા છું મારું નામ રંભા છે. સખીઓની સાથે એક સમયે હું મારા ઉપવનમાં વિશ્રાંતિ માટે ત્રિહાર કરતી હતી, તેટલામાં ત્યાં આ દાનવનો રાજા મારા સૌન્દર્ય ઉપર મોહીત થઈ,

મને ઠગવા માટે, સુવર્ણના હંસનું સ્વરૂપ ધારણ કરી ફરવા લાગ્યો. મારાં દુર્ભાગ્યે હું રામાયણના સુવર્ણ મૃગનું વૃત્તાંત વીરમૃત થઈ ગઈ. લોભથી મારી મતિ બ્રહ્મ થવાથી હું તે દુષ્ટની કપટ જાળમાં ફસાઈને તેને પકડવા સાડ તે માયાવી હંસની કોટે ભેરથી વળગી પડી. હું તેને વળગી પડી. તત્ક્ષણે તે હસ એક હવાઈ વિમાનની માફક ગગન માર્ગે જવા લાગ્યો. હું જમીન ઉપર પડી જવાના લયથી તેને સંજ્ઞા લેવાઈ રહી. તે એવી રીતે દગાથી મારું હરણ કરીને મને અહીં લાવ્યો છે. અત્યાર સુધી મારા આવ્યા પછી આ જગ્યાએ તમારા સિવાય કોઈ પુરૂષ આવ્યો નથી. તમે જે સમયે અસુર સૈન્યના સમુદ્ધમાં આવતા હતા, તે સમયથી હું તમારા સૈન્યથી મોહીત થઈ તમારા પ્રેમમાં દીવાની બની ગઈ છું. મને તમારા આશ્રયમાં લઈને મારો કામાશ્ચિ શાન્ત કરો. મને એક દીન અબળા બાળી મારી પ્રાર્થનાનો સ્વીકાર કરો. ”

વસંતેસેન તેની આવી નિર્લજ્જ વાણી શ્રવણ કરી વિસ્મય ન પામતાં બોલ્યો:—“ સુંદરી ! તમારી માગણીનો સ્વીકાર કરતાં મને જરાપણ અડચણ નથી. પરંતુ આપણી ખાનગી પ્રીતિ કોઈ દાનવના બાળવત્તામાં આવશે; તો મારા કરતાં તમારા ઘણા પુરા હાલ થશે, તેનો કાંઈ વિચાર કર્યો. ”

“પ્રાણનાથ ! તમારે લવિષ્યનો ભય રાખવો નહિ. હું સર્વ અસુરોનું મૃત્યુ નિપજાવવાને શક્તિમાન છું. તેથી હુદ્દ દાનવો મને કંઈ કહી શકે તેમ નથી. ” રંભાએ નીડરતા દર્શાવી.

અહોહોહો ! તમે મારી હાંસી કરી ઠીક હાસ્ય વીનેદ કરો છો. ક્યાં કુર રાક્ષસો, અને ક્યાં આપની કેમળ કાયા ? વળી તમે અખળા, અને જાતે પણ એકલાં. તો તમે તેને કેમ મારી શકો ? તમે ઘણું અસંભવીત કહો છો. ” વસંતસેને તેનો મર્મ જાણવા સારૂ પુછ્યું.

“ખ્યારા ! તેમાં કાંઈ આશ્ચર્ય જેવું નથી. આ ચોરડીના મધ્ય ભાગમાં જે શીલા મુકેલી છે, તે શીલા ઊઘાડી માંહીધી તેમની કુળદેવીની મુર્તિ બહાર કઢી તે મુર્તિ ખંડીત કરતાં તે સર્વ દાનવોનો વિનાશ થાય, એવો તેમને બ્રહ્મા તરફથી શ્રાપ મળેલો છે. અને મુર્તિનો સમુળગો નાશ કરવાથી આ તેમનું સર્વ તીલેસ્માતી કામ અદૃશ્ય થશે, અને આપણે વિના પ્રયાસે મુક્ત મેળવી શકીશું, ” રંભાએ સર્વ છુપા લેદનો સ્ફોટ કર્યો.

આ સાંભળી વસંતસેને વિચાર કરી કહ્યું:—“મનોહારીણિ! તમે અત્યારે તમારા મુકામે જાવ. કારણકે હવે પ્રાતઃકાળ થવાને થોડીવાર છે માટે તમે મને કાલ રાત્રિએ અત્રે

જરૂર મળજો. આપણે તે વખતે અસુરેના પાસામાંથી મુક્તિ મેળવવાનો ઉપાય યોજીશું. પછી આપણો પ્રેમ અખંડ થવાને માટે તમો કહેશો તેમ કરીશું.”

આ વાત રંભાને યોગ્ય લાગવાથી તે જે રસ્તે આવી હતી, તે માર્ગે પાછી દ્વાર ખદ કરી ચાલી ગઈ. તુરત વસંતસેને રંભાએ કહેલી શીલા ઉઘાડી, માંહીથી દેવીની પ્રતિમા બહાર કાઢી. તેજ શીલા ઉપર જોરથી પછાડી. તત્કાળે તે મુર્તિના ટુકડા થઈ ગયા, અને મોટા ભયંકર અવાજો થઈ, દાનવોના પુરાતન ગગન ચુમ્બિત પ્રાસાદો, વિહાર વાટીકાઓ, કીડા સ્થાનો, વગેરે જે કંઈ વસ્તુ ઉપર દાનવો હક્ક ધરાવતા હતા, તે સર્વ વસ્તુઓ પૃથ્વી ઉપરથી પાતાળમાં જતી રહી. ફક્ત વસંત અને રંભા તે સ્થળમાં રહ્યાં. માયાવી ઉત્પાત શાન્ત થતાં તેમને જણાયું કે; ઊભય એક સમુદ્રના કીનારા ઉપર ઊભેલાં છે.

વસંત અને રંભા તીલેદ્ભાત તારાજ થતાં દરીઆના કીનારા ઉપર વિના પ્રયાસે ભેગાં મળ્યાં. રંભાએ પુનઃ પોતાની દુષ્ટ વાંચ્છના વસંતસેનને જાહેર કરા. વસંતસેન નીતિને ચાહનાર હોવાથી, પ્રથમ તેને પોતાનો છુટકારો મેળવવા કૃત્રિમ પ્રેમથી રંભાને ઠગી હતી તેથી તેણે રંભાની માગણીનો વીનયથી અનાદાર કર્યો. વસંતસેનનો પોતાના ઉપર

પ્રેમ ન જણાયાથી તે હતાશ થઈ પસ્તાવા લાગી. પ્રેમ ભંગ થવાથી તેને સર્વ દિશાએ શૂન્ય ભાસવા લાગી. વસંતસેને તેને યોગ્ય શીખામણ આપી દેઈ આપતાં કહ્યું કે :- “બહેન રંભા ! મને આજથી તારો સંડાદર જાણી હવેથી તું કોઈ વાતનો ભય રાખીશ નહીં. આ સમુદ્રમાં યદા સમયે નૌકા આવી મળતાં તેમાં ખેસારી હું તને તારા પિતાને ત્યાં મૂકી જઈશ. મારાં ગાંધર્વ લગ્ન ઘણા દિવસથી થઈ ચુકેલાં હોવાથી હું તારો સ્વીકાર કરી શકતો નથી. મારાં ગાંધર્વ લગ્ન એજ મારી ઉપાધીનું કારણ હોવાથી મને સંસાર ખારા ઉદ્ધિ સમાન જણાય છે. તેથી હું તને તારા પિતૃ ગૃહે પહોંચતી કરી, આ સંસાર સુખનો ત્યાગ કરી, કોઈ મહાત્મા પાસે જઈ મારા આત્મ કલ્યાણનો માર્ગ ગ્રહણ કરીશ.”

તેઓ આવી રીતે વાર્તા કરતાં હતાં. તેટલામાં દૂરથી એક નૌકા જતી હોય તેમ જણાયું. એટલે તેઓએ દુઃખની નીશાનિ બતાવી મદદ માગી. નૌકાના માલિકે તેમનો વાવટો જોઈ નૌકાને તે નરક હંકારી લાગ્યો. બન્ને જનોએ પોતાની દુઃખી હકીકતથી નૌકાના માલિકને વાકેફ કરી તેના આશ્રયની યાચના કરી. દયાળુ નાણુદાએ તેમને પોતાના વહાણમાં આશ્રય આપ્યો. થોડા દિવસમાં તે નૌકા વિમળપુર જઈ પહોંચી. વસંતસેન રંભાને તેના પિતા પાસે મૂકી પોતે ડુંગરોમાં ઋષિના આશ્રમમાં ચાલ્યો ગયો. ત્યાં સતદાસ નામના મહર્ષિની કૃપાથી શાસ્ત્રનું અધ્યયન કરી ઉત્તમ જ્ઞાન સંપાદન કર્યું.

પ્રકરણ ૧૬

અચાનક મેળાપ

* * * *

સ મુદ્રના જળ તરંગ સમાન, જગતમાં કીસ્મતના તરંગો વહી જાય છે.

કીસ્મતની કરામત દેવ અને દાનવો બાણી શકતા નથી. તે કોઈની પાસેથી લાંચ - રૂસ્વત લઈ તેનો પક્ષ કરતું નથી. કીસ્મત નીરાકાર હોવાથી તે ક્ષણ માત્રમાં ગમે તે બાબત ફરી શકે છે. અયોધ્યાપતિ દશરથની મરણ રામચંદ્રને રાજ્ય આપવાની થઈ, પરંતુ કીસ્મતે શત્રુઘનને અણુદીક સહાય કરી રાજ્ય આપ્યું હતું.

* * * *

આપણે સાતમા પ્રકરણમાં વસંતસેનને મોડેથી સાંભળ્યું હતું કે; તે કોઈ રૂપિના આશ્રમમાં ઉછરતો હા. તે રૂપિનું વૃતાંત વસંતસેનનો વીયોગ થયા પછી કેવું બન્યું હશે; તે હવે આપણે બાણવુ જોઈએ. તે ઋષિનું નામ આપણને માલુમ નહિ હોવાથી આપણે હવેથી તેને મહંતના નામથી બાણીશું.

મહંતરાજ આયંસંધ્યા નદી ત્રટે કરી પોતાની પર્ણકુટીમાં આબ્યા, તો તેમણે વસંતસેનને જોયો નહિ તેથી વસંતસેન માટે ઘણી શ્રીકર કરવા લાગ્યા. મહંતરાજે અરૂણોદય થતાં પોતાની પર્ણકુટીને છેડલા રામરામ કરી વસંતસેનને શોધવા માટે ચાલી નીકળ્યા. તેમણે ઘણાં સ્થળોએ બારીક અવલોકન કર્યું, ગંગાના ત્રટ ઉપર રૂચી, ગીરિ ગુફામાં શોધ કરી વળ્યા, પણ વસંતસેનની ભાજ કોઈ સ્થળે મળી શકી નહી. જેમ જેમ અનુક્રમે વધુ દિવસ વ્યતિત થવા લાગ્યા, તેમ મહંતશ વસંતસેનને માટે વધારે મુંઝાવા લાગ્યા. એક દિવસે તે રામપુર આગળ થઈને જતા હતા. ત્યાં આગળ નગરની બહાર લોકની મેદની મળેલી જોઈ તેનું કારણ જાણવા, અને વસંતસેનની શોધ કરવા ઊભા રહ્યા. તે વખતથી મહંતશનો ભાગ્ય રવી અચાનકે પ્રકાશીત થયો.

આ ગામના રાજાનું અવસાન અપુત્રવંત થવાથી તેનું રાજ્ય મેળવવા માટે સઘળા ભાયાતો લડતા હતા. દીવાન ઘણો વિચીક્ષણ બુદ્ધિનો હોવાથી તેણે સર્વ ભાયાતોને જોલાવીને કહ્યું. “ ભાઈઓ ! કુસંપનાં ફળ કડવાં હોવાથી તેનાં ખીજ ઝહેરી હોય છે. તેથી તેના વાવનારાઓ સઘ નાશ પામે છે.

માટે આપસઆપસમાં બ્યર્થ તકરાર તણ લો.

લાડવાથી કોઇને સુખની ગાદી મળશે નહિ. પરંતુ પરીણામમાં આ વાત આપણા દુસ્મન રાજાઓ જાણશે, તો તેઓ આપણી સામે યુદ્ધમાં વિજય મેળવી આપણા સર્વનો નાશ કરશે. માટે આપણે પ્રજાની ઇચ્છાનુસાર વર્તન કરવું જોઈએ. પ્રજા જેને પોતાનો રાજા કરવાની આકાંક્ષા ધરાવતી હોય, તેને આપણું રાજ્ય સોંપવું જોઈએ.” આ સલાહ સર્વ લાચારોને યોગ્ય લાગવાથી તેમણે પ્રજાને ભેગી કરી રાજા નીમવા માટે સલાહ પૂછી. પ્રજાએ એક મતથી “જેના ઉપર રાજહાથણી કળશ ઢોળે” તેને ગાદી આપવાની પોતાની ઇચ્છા જાહેર કરી. પ્રધાને તેમ કરવાની સમતિ આપી શુભ મુહુર્તમાં રાજહાથણીને શણગારી ગામ બહાર લાવ્યા. ઉપર જણાવેલી મેદની પોતાનું ભાગ્ય અજમાવવા રામપુર નગરની બહાર ભેગી થઈ હતી.

રાજહાથણી ફરતી ફરતી જ્યાં વસંતસેનને શોધવા માટે આપણી વાર્તાના મહંત ઊભા હતા, ત્યાં આવી મહંત-જીના ઉપર કળશ ઢોળ્યો. તેથી પ્રધાન તુરત મહંત પાસે આવ્યો. અને નમ્રતા પૂર્વક હાથણીની હકીકત કહી સંભળાવી રામપુરનું આધિપત્ય સ્વીકારવા માટે વીનંતિ કરી. મહંતને રાજ્યગાદીની અભિલાષા નહોતી. પરંતુ પ્રજાજનની આજીજીથી તે રામપુરનો ગાદીપતિ થયો.

તેણે વસંતસેનની ભાળ મેળવવા માટે પોતાના રાજ્યમાં મોટું સદાવૃત્ત મુસાફરોને માટે ચાલું કર્યું. આપણા મહંતજીને રાજ્યાસન અર્પણ કરી તે નગરના નામ ઉપરથી તેનું નામ રામસીંહ પાડ્યું. રામસીંહ પોતાના સત્ કાર્યોને લીધે પ્રજામાં ઘણો પ્રિય થઈ પડ્યો. વસંતસેનને શોધવા માટે તે પોતાના રાજ્યમાં પ્રતિમાસે પંડિતોની સલાહ લઈ ભિન્નભિન્ન વિષયો ઉપર વ્યાખ્યાન કરાવતો હતો. તેમાં જે કોઈ મુકરર કરેલા વિષય ઉપર સાડું વિવેચન કરતો. તેને અમૂલ્ય બક્ષિસ આપી વિદ્યાને ઉત્તેજન આપતો હતો. આ રામમાં ધર્મ ઉપર વ્યાખ્યાન થવાનું હોવાથી તેણે જુદાજુદા ધર્મ પ્રવર્તકો અને ઋષિઓને આમ ત્રણ પત્રિકા પાઠવી સર્વને પધારવા વીનતિ કરી હતી.

રામસીંહની આમંત્રણ પત્રિકાને માન આપી ઋષિઓ, મહાત્માઓ, ધર્માચાર્યો, અને ઘણા સજ્જનો રામપુરમાં આવી પહોંચવાથી ત્યાં સર્વ સ્થળે આનંદથી વૃષ્ટિ થતી જોવામાં આવતી હતી. રાજ્યે તેઓને કોઈ પ્રકારની અડચણ ન થાય, તેવો યોગ્ય પ્રબંધ કર્યો હતો.

વસંતસેન ઋષિ-મહાત્માઓની સાથે ધર્મ સંબંધી ચર્ચા સાંભળવા માટે આવ્યો હતો. ઋષિઓની જોડક સર્વથી અલગ હતી.

(૧૧૨)

સમય થતાં સર્વ સભા ભરાઈ ચુકી. નીર્ણય કરેલા સમયે રાજા રામસીંહ સભા મંડપમાં આવી પહોંચ્યો. સર્વેએ તેને નમન કરી યોગ્ય માન આપ્યું. રાજા પોતાના સિંહાસન ઉપર ખીરાજમાન થતાં રાજકવીએ રાજાની આજ્ઞા કહી સંભળાવા માંડી:—

“ પ્રિય પ્રજાજનો, આપણા મહારાજા રામસીંહજીની એવી આજ્ઞા જાહેર કરવામાં આવે છે; કે જે સજ્જન સ્વીનયથી એમ સીદ્ધ કરી બતાવશે કે ચાલુ નવા યુગમાં અમુક ધર્મ શ્રેષ્ઠ છે તેને ઉત્તમ પારિતોષ આપવામાં આવશે કોઈ પણ ધર્મની નીંદા કરનારને સભામાંથી દૂર કરવામાં આવશે.

મહારાજાની આજ્ઞા થયા પછી દરેક ધર્મગુરુએ આખી દુનીયામાં અમારા ધર્મથીજ મુક્તિ મોક્ષ મળે છે એવા સીધાંતના વ્યાખ્યાનો કહી સંભળાવ્યાં પરંતુ તેથી

અમુક ધર્મ સર્વથી સારો છે તેનો કોઈ નીર્ણય કરી શક્યું નહીં. તેટલામાં આપણી વાર્તાનો મુખ્ય નાયક વસંતસેન યોગી વેશે ઊભો થઈ સભાના મધ્યમાં આવી સર્વને પ્રણામ કરી પોતાનું વ્યાખાન શરૂ કર્યું:—

“ શ્રીમંત મહારાજા સાહેબ, શ્રીચુત મહંતો, પૂજનીય યોગીઓ, વંદનીય વિપ્રો, સર્વ સદ્ગૃહસ્થો, આપને નમ્રતા

પુર્વક વીનંતિ કરું છું કે; મેં ધર્મનો અભ્યાસ વધુ ન કરેલો હોવાથી-અને આ મારો પ્રથમ પ્રયાસ હોવાથી સ્થળે સ્થળે ભુલચુક થવાનો સંભવ રહેલો છે, માટે તે દોષ આપની દૃષ્ટિમાં ન લાવતાં ક્ષમા કરશો એમ આશા રાખું છું.

“ પુંજનિકો ! તમારામાંથી કોઈ પણ મને કહી શકશે કે; જગતને પ્રકાશ આપનાર સૂર્યનાં દીનમણી, ભાતુ, આકૃતાળ, સન, વીગેરે ઘણાં જુદાં નામો હોવા છતાં તેમાં કેટલો તફાવત રહેલો છે ? નામ આપણને લિપ્ત લિપ્ત રૂપે સંભળાય છે. પરંતુ દૃષ્ટિ કરતાં આપણને તે એક રૂપે જણાય છે. એટલુંજ નહિ, પરંતુ તે સર્વ ધર્મ વાળાને પોતાનો પ્રકાશ સરખા પ્રમાણથી આપે છે. તમો ગમે તે ધર્મ પાળતા હશો, તો પણ તે તમારા પ્રતિ ક્રોધ-કે વૈર ધરાવતો નથી. સૂર્ય જેમ પોતાનો પ્રકાશ સર્વ ધર્મ વાળાને આપે, તેમ ઇશ્વર પોતાના ભકતોને પોતાની કૃપાનો પ્રસાદ સરખા પ્રમાણથી વહેચે છે. તેણે સુક્તિદેજના ધર્મ માનનારને સુક્તિ આપવાનો દસ્તાવેજ કરી આપ્યો નથી. પારસીઓને પવીત્ર ગણવાની કબુલાત આપી નથી. હીંદુઓને મોક્ષ આપવાનો ઇબ્દરો આપ્યો નથી. બેહુસ્તના દરવાજા ફક્ત એકલા મુસલમાનો માટે ખુલ્લા રાખ્યા છે એમ નથી. પરંતુ તમો તમોને યોગ્ય લાગે તે ધર્મમાં રહી, શુદ્ધ અંતઃકરણથી ઇશ્વરની કૃપાની

યાચના કરો. અને હું નીસંદેહ કહી શકું છું કે જરૂર તમોને તે મળશેજ.”

“ વળી આપણે સુવર્ણનું દણ્ટ લઈશું. તો તેના અનેક પ્રકારના દાગીના થાય છે. એક સુવર્ણના કટકામાંથી હીરાકંઠી, મગમાળા, કડાં વીગેરે ઘણી તરેહના મનહર દાગીના થાય છે. તેથી એમ કહેવાને કોણ શક્તિવંત છે કે; તે સુવર્ણ જુદા જુદા રૂપે હશે ? ”

“ ઘઉંના દગલામાંથી ઘઉં લઈ તેની જુદી જુદી વાનીઓ આપણા ઉપયોગ માટે બનાવીએ, પરંતુ મુળ સ્વરૂપમાં ઘઉં એકજ વસ્તુ છે. તેમ ઈશ્વરની ગમે તે રૂપની પ્રતીમા બનાવી તેનું પુંજન કરવાથી તે પોતાના ભક્તોની ભક્તિનો સ્વીકાર કરે છે. ”

“ હજુ આપ સમક્ષ એક વધુ દણ્ટ આપતાં જણાવું છું કે; જુદી જુદી ફેશનનાં વસ્ત્રો જુદા જુદા રંગોથી રંગેલા હોય, પરંતુ તે કપાસમાંથી ઉત્પન્ન થએલાં છે, તેમ માણસના ભીન્ન ભીન્ન પ્રકારના ધર્મો એકજ ઈશ્વરમાંથી પેદા થએલા છે. એટલે તે ગમે તેવી રીતે દૃષ્યમાન હોય; પરંતુ ઈશ્વરથી જુદા નથી. ”

“ તમારા હીલ ચહાય તો તેને તમે ગાડ કહો, અલ્લા કહો, પરવર હીગાર કહો, પરમેશ્વર કહો, પ્રભુ કહો, રામ

કહો, કૃષ્ણ કહો, ઇશુ કહો, કે બુદ્ધ કહો, પરંતુ ઇશ્વરનું
રૂપાંતર તમારી બુદ્ધી બુદ્ધી વાણીથી ફરી શકવાનું નથી. બુદ્ધા
બુદ્ધા વખતે સમયાનુસાર લોકોના મત લિન્ન લિન્ન થયા, તેથી
ઇશ્વરનું રૂપાંતર બદલાય તેમ હું સમજી શકતો નથી. ”

“ ઝુમ્મરમાં લટકતા બીલોરી કાચ-જેને નાનાં છોકરાંએ
હોરા કહે છે, તેમાં દ્રષ્ટિ કરતાં આપણને અવનવા અસંખ્યાત
રંગો માલૂમ પડશે, પરંતુ તે કાચ જેમ એકજ છે, તેમ
ઇશ્વરના આ સૃષ્ટિમાં અગણીત રંગો જણાવા છતાં તેનું મુળ
સ્વરૂપ બિલોરી કાચની પેઠે એકજ છે. લિન્ન લિન્ન નથી. ”

‘ બંધુઓ ! તમારામાંથી મને કોઈ બતાવી શકશે
કે; અમુક ધર્મનાં ફરમાનમાં ચોરી, ખુન, બ્યલિયાર વીગેરે
અન્ય પ્રકારના અમાનુષીક કૃત્યો કરવાનું બતાવેલું છે ? પરંતુ
તેથી વીરૂદ્ધ હું કહી શકું છું કે; સર્વ ધર્મનો સુખ્ય-તત્વસાર
એજ છે કે; ઇશ્વરનું સ્તવન કરવું. અનીતિના પંથનો ત્યાગ
કરી નીતિનો માર્ગ ગૃહણ કરવો. તન-મન-અને ધનથી
યથાશક્તિ પરોપકાર કરવો.

“બંધુઓ! અંતમાં મારું તમને નમ્ર સૂચન
એટલુંજ છે કે; તમે ગમે તે ધર્મ પાળો, પણ આપણે
સર્વે એક ઇશ્વરનાં બાળકો છીએ, એ કદી વીરમૃત ન થતાં
નિસ્વાર્થવૃત્તિ ધારણ કરી તમારી યથાશક્તિ અનુસાર બની

(૧૧૬)

શકે તેટલો પરોપકાર કરો, અને ઇશ્વરની ભક્તિ નિષ્કપટ કરો. એટલે તમારો આત્મા પવિત્ર થશે એ નિસદેહ છે.”

“બંધુઓ ! મારા વ્યાખ્યાનની સમાપ્તિ કરતાં પુનઃ હું મારો નમ્ર અભિપ્રાય જણાવું છું કે; પ્રથમ બધા ધર્મ એક હોવા જોઈએ, પરંતુ કાળના પરિવર્તન અનુસાર આપણે તેને ભિન્નભિન્ન માનેલો છે. આટલું કહી હું ખેસી જવાની આજ્ઞા માગું છું.”

એમ કહી વસંતસેન ખેસી ગયો. સર્વ શ્રાતાઓને તેની વાણી અત્યંત પ્રિય થઈ પડી. તેથી તેને હર્ષનાદથી વધાવી લીધો. રાજા રામસિંહે સર્વની અનુમતીથી ઊપહારની હીંચની અંગુલીકા વસંતસેનને અર્પણ કરી તેનું નામ ઠામ પુછતાં ઋષીના આશ્રમથી અત્યારસુધીની પોતાની વીતક વાર્તા કહી સંભળાવી. તેથી રામસિંહ તેને ઓળખી ગયો. અને મારા ભવિષ્યના રાજકુમાર ખુશીતો ખરેને? એમ કહી ભેટી પડ્યો. રાજાએ પોતાના ગુપ્ત નામથી બોલાવ્યો, તેથી તેને ભારે આશ્ચર્ય ઊભવ્યું. પણ રામસિંહે પોતાની કીસ્મતની કરામતથી કેવી રીતે રાજ્યગાદી સંપાદન થઈ તે સચીસ્તર હકીકત કહી સંભળાવાથી તેનો સંદેહ ભાગી ગયો. સભા વીસર્જન થઈ. રામસિંહના આગ્રહથી વસંતસેનને રામપુરમાં રહેવું પડ્યું. એક દીવસે વસંતસેનનો ગુપ્ત ભેદ

ખોલી દેતાં રામસીંહે કહ્યું કે:- “ વસંતકુમાર! તમારો જન્મ ચંપકપુરમાં ચંપકસેન રાજાને ત્યાં થયો હતો. તમારાં મહૂંમ માતૃશ્રીનું નામ ચંપાવતી હતું. તમારાં ઔરમાન માતાએ પ્રપંચ તંત્રથી તમારો અને તમારાં માતૃશ્રીનો રાજથી વિયોગ કરાવ્યો છે. હાલ તમે લાયક ઉમ્મરના થયા છો. વળી તમારા સીવાય ચંપકપુરનો ખરો હક્કદાર વારસ નથી માટે આપ મારી સાથે ચાલો. હું તમોને યોગ્ય ઊપાયથી તે ગાદી અપાવીશ.” એમ કહી વસંતસેનના ઊપર કેવું તર્કટ થયું હતું, તે કહી સંભળાવ્યું. આ સંભળી વસંતસેને પીતા પાસે જવા અનુમોદન આપ્યું. તેથી રામસીંહે સઘળી તૈયારી કરવા માંડી.

પ્રકરણ ૧૭

બે સોદાગર

રા મસીહ ચંપકપુરનો માણ પ્રધાન હતો. તે ઘણો રાજ્યભક્ત હોવાથી પોતાના રાજ્યની સ્પૃહા તણ પિતા-પુત્રની મુલાકાત કરાવી પોતની અમુલ્ય સેવા બજાવવા તૈયાર થયો. તેણે રામપુરનું

રાજ્ય પોતાના પ્રધાનને થોડા સમય માટે ભાળવી કેટકેક બજાવે, અને જુદી જુદી જાતનાં પશુઓ લઈને ત્યાંથી ચંપકનગરી ભણી જવાને માટે તૈયાર થયો. માર્ગમાં જનાવરોને તેણે ઘણી નવાઈની રીતથી કેળવવા માંડ્યાં. એટલે-ગાયને પાડી ધવરાવે, ઘોડીને ગધેડીનું બચ્ચુ ધવરાવે, કુતરીને બીલાડીનાં બચ્ચાં, ઘોડીનો વછેરો મહિષીને, ગાયની વાછરડી ગધેડીને, બકરીનું બચ્ચુ ઘેટીને, અને ઘેટીનું બચ્ચુ બકરીને ધવરાવે. આવો પરસ્પર વિરુદ્ધ સબધનો ક્રમ ચાલુ કર્યો. જે અદ્યાપિ બચ્ચો નથી, અને ભવિષ્યમાં બનવા અસંભવિત છે. જનસમાજમાં આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કરે, તેવી હેરાત

ભરેલી રીતનાં પશુઓને ગુમ રીતે ઉપર મુજબ કેળવ્યા પછી વસંતસેન અને રામસીંહ ચંપકનગરીમાં ગયા. અને સોદાગરના જેવો ઠાઠ રાખી પશુઓનો વિક્રય કરવાની ઇચ્છા બતાવા લાગ્યા. આ રસભર્યું કૌતુક નિહાળવાને સાડી ગામના સર્વ માણસો આવવા લાગ્યા. કોઇ તે કૌતુકી જનવર ખરીદ કરવા માટે તેની કીંમત પુછે તો ગધેડીના હજાર રૂપીઆ, અને બકરીના બે હજાર રૂપીઆ કહેતા. જેથી કોઇ ખરીદ કરતું નથી. આ વાતની રાજાને ખબર થવાથી તે એક દીવસ ભેટી જનવરોને જોવાને માટે આવ્યો. રાજાને તે કૌતુક નિહાળતાં ભારે આશ્ચર્ય ઉપજ્યું તે મનમાં સમજ્યો કે; આમાં કોઇ રીતનું તર્કટ સમાવેલું છે. પરંતુ તેમનું તર્કટ સભામાં જાહેર કરી પ્રપંચીઓને ભારે શિક્ષા કરવી જોઈએ, જેથી મારા રાજ્યમાં આવા ધુર્ત માણસો પુનઃ આવે નહિ. એમ વિચારી વસંતસેનને પોતાની સભામાં હાજર થવાનો હુકમ ફરમાવી તે ત્યાંથી આજ્ઞા ગયો. રામસીંહની મનોવાંચના પ્રભુએ પૂર્ણ કરી. તેઓ સભાનો સમય થતાં સોદાગરનું સ્વરૂપ ધારણ કરી સભામાં હાજર થયા. સભા સંપૂર્ણ ભરાઈ રહી કે રાજાની સ્વારી આવી પહોંચી. સર્વ સભાસદો સાથે આપણા બંને સોદાગરો રાજાને નમન કરી પોતાના આસને બેસી ગયા. એટલે ચંપકસેન તેમને કહેવા લાગ્યો:—

“ સોદાગરો ! તમે કોણ છો ? અને જે પશુઓ

તમે લાવ્યા છો, તેમાં પ્રપંચ સમાવેલો છે. આ રાજ્યના કયદા પ્રમાણે પ્રપંચીઓને ભારે શિક્ષા થાય છે તેની તમેને સૂચના આપવામાં આવે છે. માટે જે સત્ય હકીકત હોય, તે તમે નીવેદન કરો. ”

“ મહારાજ ! હાલમાં કળીયુગની પ્રબળતાથી અસંભવીત બનાવો બનતા આપણે વારંવાર સાંભળીએ છીએ. સ્ત્રી જાતિ પશુ જાતિના જન્મ આપે છે, તો એક અજ્ઞાન પશુ બીજા જાતિના પશુનો જન્મ આપે, તેમાં આશ્ચર્યઘટના ક્યાં સમાવેલી છે તે હું સમજી શકતો નથી. ” રામસીંહે જણાવ્યું.

“ સોદાગરો ! ન્યાયાસન સમક્ષ તમારા મોંઠાના અસત્ય પુરાવા ચાલી શકે નહિ, માટે દૃષ્ટાંત બતાવો. ” રાજાએ આજ્ઞા કરી.

“ મહારાજ ! આપની આજ્ઞાનુસાર હમે દૃષ્ટાંત રજુ કરીશું. પરંતુ શરત માત્ર એટલી કે; હું જે વખતે દૃષ્ટાંત કહું; ત્યારથી પૂર્ણ થાય ત્યાં મુઝી કોઈએ સલામમાંથી કંઈ પણ ઉચ્ચાર કરવો નહિ. તેમ પોતાના આસન ઉપરથી ચળીત થવું નહિ. આ નજીવી સરત આપ કૃપા કરી મંજૂર કરશો, તોજ હમે તેવું દૃષ્ટાંત બતાવીશું. ” વસંતસેને યોગ્ય ઉત્તર આપ્યો.

(૧૨૧)

“ બહુ સારું, તમારી શરત અમારે મંજૂર છે. ”
રાજાએ કહ્યું.

વસંતસેન:-“ સાંભળો. ”

(વસંતસેનની પૂર્વ હડીકત અને રામસીંહની નીમકહલાલી)

(દોહરો.)

“ નગર એક રણીઆમણું શોભીત અપરંમપાર,
રાજા રાણી નગરીનું નામ ચુ ઉપર સાર.
એક દીન તે રાજવી જેઠો સભા મોજાર,
નૃત્ય કરવાને આવી ત્યાં અનુપમ ગુણિકા નાર.
નૃત્ય જોઇ રીઝી બહુ બોલ્યા રાય વચન,
માગ્ય કંઈ મુજ પાસ તું પ્રસન્ન થયો છું મન.
હસી બોલી તે હેતથી ' સાભળ રૂડા રાજ,
કરો પટરાણી પ્રીતથી માગું એ “ વર ” આજ.
સભાસરો મહુ કોપીઆ સાભળી અધગીત વાણુ,
મારવા તેહને લાગતા છુપ દઇ બોલ્યા મન.
ધ્યારી પ્રજા મહુ સાંભળો છું હું ક્ષત્રી જાત,
આપ્યું વચન તે પાળવું તે ક્ષત્રીનું કાજ.
મારો નહી કોઇ તેહને ધાર્યું ધણીનું થાય,
બનવાનું બનતું જશે નહિ તેમા ઉપાય.
એમ કહી તે ગુણિકા મોકલી મહેલની માથ,
ખાતાં પીતા ખેલતા આનંદમાં દીન જાય.

(૧૨૨)

રાણી તેની પ્રથમની પ્રસવ તણા દીન જાય,
 મારી તેને નાખવા કર્યો ગુણિકાએ ઉપાય
 કપટ થકી બહુ નમ્ર થઇ થઇ રાણીની દાસ,
 પણ અજગી થાએ નહિ રહેતી પાસની પાસ
 ગર્ભ દીન પુરા થઇ પ્રસવ થયો જે વાર,
 ગુણિકાએ ત્યાં દેખીએ રૂપવંતો રાજકુમાર.
 નેત્ર પાટા બાધીઆ રાણીને તે દામ,
 બાળક લીધો સોડથી કરવા કાળું કામ.
 બાળક નાખી બાળમા ઉપર રેડ્યુ નીર,
 ગયો તણતો ત્યા થકી સુદર બાળક વીર.
 મુઠ્ઠી બન્ધુ' જ્ઞાનતું રાણી સોડ મોઝાર,
 બજર કહાવી રાયને કરતી દોગ અપાર.
 વીપ્રાંત હકીકત સાબળી રાયે ધારી રીસ,
 બાળી નાખો મહેલને રાણી સહીત આ દીસ.
 પ્રધાન આવતો રાયનો રાજસભા મોઝાર,
 રાજા કેરા બાળમા ભાળ્યુ ત્યા એક બાળ.
 લેહને તેને જતનથી સંપાદિત નીજ નાર,
 આવ્યો રાજસભા વિષે કરતો મન વિચાર.
 આવ્યો સભામા જેટલે સાબળી અગ્રીત વાત,
 શ્વ ન તણું બાળક જણ્યુ રાણીએ સાક્ષાત
 દીવાન દાનો બહુ હતો સમજ્યો સઘળો મર્મ,
 એવું કહી બનતું નથી પણ એ ગુણિકા કર્મ.
 કહુ રાજા માને નહી આવ્યુ બાળક હાથ,

બળતી અચાનુ રાણીને આગળ ઉપર વાત.
 છાનો સભાથી અંચર્યો બળતા મહેલની પાસ,
 બારી ફૂદી મહી પડ્યો છોડી જવની આસ.
 રાણી લાવ્યો બળતી રાખી નિજ અવાસ,
 સેવા શુભ નિતનિત કરે વણુ ખરીદ્યો દાસ.
 રાણી એક દીન બોલી ત્યા સાબળ મારા બ્રાત,
 રહેવું છે જઈ જ ગમે કપિ વસે સાક્ષાત.
 હુકમ શીર પર તે ધરી છોડી દઈ ધગ્યાર,
 પ્રધાન પોને જઈ રહ્યો મહા જ ગલ મોઝાર

“ મહારાજ ! હું સત્ય વદુ છું કે; જેવી રીતે તે રાણીએ બાળકને બદલે કૃતરાનો જન્મ આપ્યો હતો, તેવીજ રીતે અમારાં પશુઓએ અન્ય પશુનો જન્મ આપ્યો છે. તેમાં અમે કેવી રીતે શિક્ષાને પાત્ર થઈ શકીએ તે કૃપા કરી સમજાવો.”

“ સુંદર સોદાગરો ! તમોએ જે વણુ “ચ” નું વર્ણન કર્યું, તેવું તો ફક્ત મારે હતું મારા શહેરનું નામ ચંપાનગરી, મારું નામ ચંપકસેન, અને મારી સ્વર્ગવાસી રાણીનું નામ ચંપાવતી હતું. તમોએ જે કૃતિમ હકીકત કહી, તે વાર્તા મને મારી સત્યરૂપ લાગે છે. ત્યારે શું ? તમોએ મને આવી રીતે બિયદેશ તો નથી કર્યોને ?” ચંપકસેને અધીરાધી પૂછ્યું.

“ મહારાજ ! આપની કલ્પના કદાપિ સત્ય પણ હોય, પરંતુ આપે અમારી સાથે કરેલો કરાર તોડ્યો. અમારા આખ્યાનની મહી વગર પુછી વાત બોલ્યા. માટે આપ હવે જે શિક્ષા કરશો તે અમે સહન કરીશું. પણ અમારી વાર્તા ઇતિ સુધી તમોને કહીશું નહિ. ” વસંતસેને કહ્યું.

“ બરાબર, તમારું કહેવું સત્ય છે. હું મારા દુઃખની લાગણીથી કરેલો કરાર વીરમૃત થઈ ગયો હતો, તેથીજ વચ્ચે ભુલથી બોલી ઉઠ્યો છું. પણ આપ કૃપા કરીને કહેશો કે પછી તે રાણી અને બાળકુમારનું શું થયું. પુનઃ હવે કરારનો ભંગ થશે નહિ. ”

“ મહારાજ એકાગ્ર ચિત્તથી સાંભળશો. ”

(દોહરો) (ઉપરના અપુર્ણથી સંધાણુ)

રાણી બાળક લેઈને ગઈ જંગલ મોઝાર,
સેવે ઋષિ પ્રેમથી હર્ષ ધરીને અપાર.
એક દીન મધરાત થઈ નીકળ્યો ઝેરી સાપ,
ડસીઓ રાણી પાયમા દશ્વર કોપ્યો આપ.
ઝેર ચડ્યું બહુ તન વિષે ઉપાય કીધા બહુ,
સતિ જપતાં પતિ નામને છોડી ચાલી સહુ,
બાળક રોતો માતને સંભારી બહુ પ્યાર,
દીવાને ધીર દેઈને ઉછેર્યો સકુમાર.

(૧૨૫)

બાળક એક દીન રાજવી મૃગ્યા રમવાજાય,
ચીસ સુણી અળખા તણી વહારે વેગે ધાય.
વિજયપુરની કુંવરી લત્તા નામ નીરવાણ,
મારીને એક વ્યાઘ્રને બચાવ્યા તેના પ્રાણ.
શન્વીગતા ત્યા જોઇને મોહી મનમા નાર,
અરપી માળા કંઠથી વસત કીધો ભરથાગ.
પતીને રાખી બાગમા સતી ગઇ તાતની પાસ,
પાપી પિતા આવીને કરી અંતે નીરાસ.
શત્રુ સમજી જમાવને રાગે કીધો હુકમ,
નાખી દો જઇ પહાડમા સાબળશો નહિ ખુમ.
સેવક લેઇને સંચર્યા ચડીઆ ઊંચા પહાડ,
ફેંટી દીધો જોસથી કુટાયા ખુબ હાડ,
આવ્યો દાનવ હાથમા ફેંકેલો કુમાર,
લઇ ચાલ્યા ઉમંગથી કરતા ખુબ વીચાર.
દેતાં દેવી ભોગમા મતા થાય પ્રસન્ન,
મહેનત મટસે આપણી મળશે ઈંદ્રાસન,
સાલક જ્યાં હીરતાર ત્યા અવર થકી શું થાય,
વસંતને બચવા તણો મળી આવ્યો ઉપાય.
મારીને સહુ દાનવો વસંત યોગી થઇ,
રામપુરના રાજ્યમા ધર્મસભામાં જઇ.
જુલા પુરના પડિતો કીધુ ભારે કામ,
હીરાની વીટી તહી એક મળી ધનામ.

(૧૨૬)

(ચોપાઇ)

આ વાત આટલેથી રહી પછે પ્રધાનની શી ગત થઇ.
નવ દોડે ઝુપડીમા બાળ પડી અતીશે પેટમા ફાળ.
પ્રધાન સમજ્યો મન મોઝાર વગ્ત્યો કોઠ્યો રાજકુમાર.
શોધવા ચાલ્યો ઝડપથી પથ જોતો હીડે ધરીને ખાંત,
મનમા ધરીને યુગ ઉલ્લાસ આવ્યો રામપુરીની પાસ.
મધ્ય અગણિત પુરની બહાર પ્રધાન ઉભો જઈ તે દાર.
રાજહથણી આવી તહી કળશ શીર પર દોળી ગઇ
ખુલ્યા તેના મોટા ભાગ્ય મળીયુ રામપુરીનું રાજ્ય.
ધર્મ સભા તો તેણે કરી દીધી વગંતને વીટી ખરી
ઝોળખી પોતે રાજકુમાર પામ્યો મનમા હર્ષ અપાર
ગદગદ કંઠે બોલ્યો તહીં ચતુર યોગીજી રહો અહીં.

(દોહરો.)

યોગી નથી ભોગી તમે સાબળ બડાલા વીર,
સાચું કહું છું અહીં ચમે સાબળ ધરીને ધીર.
અથ-છતિ માડી કલ્યા ખરો બન્યો છતિલાસ,
રાજ્ય અપાવા તેહનું ગર્વ મન ઉલ્લાસ.
મુદર સોદાગર બન્યા પ્રધાન રાજકુમાર,
અવળા પશુને કેળવ્યા ગુપ્ત રીતે કોઇ દાર.
લઇને આવ્યા પુરમા અચરત પામ્યું ગામ,
કપટ જોઇ કોણે બહુ રાજ તેણે દામ.
સમા મહી બોલાવીઆ પુછવા સઘળી વાત,
સોદાગર સાચું કહે નહીં તો થારો ધાત.

રાજકુમાર તે રાયને કહે રાખી મર્મ,
રાજ હજુ ચેત્યો નથી કેનો અવળો ધર્મ. ”

ચંપકસેન:—“જસ, વહાલા રાજકુમાર! હવે મારે તારું આખ્યાન સાંભળવું નથી. તારા અંતિમ શબ્દોથી મારી ખાત્રી થાય છે કે; તુંજ મારો કુળ દીપક, અને આ મારો દાનો પ્રધાન છે. તમોને ઈશ્વરના સોગન આપી કહું છું કે; તમો સત્ય કહો. મારું અનુમાન સત્ય છે કે નહિ?”

વસંતસેન:—“પિતાજી! ક્ષમા કરો, ક્ષમા કરો, હું આપનો અજ્ઞાન બાળક. અને આ મને જીવનદાન આપનાર આપનો નિમકહલાલ પ્રધાન છે.”

એટલું સાંભળતાં ચંપકસેન આનંદ ઉદલીમાં ઉછળવા લાગ્યો. તે રાજસિંહાસન ઉપરથી ઊઠી વસંતસેનને તત્ક્ષણે લેટી પડ્યો. પીતા-પુત્રની ઘણા વરસે અણધારી મુલાકાત થવાથી તે દીવસે આખા નગ્રમાં ઉન્નત્તી આપી.

ચંપકસેન વૃદ્ધ થયેલા હોવાથી પ્રજાની સમ્મતિથી એક દીવસ શુભ મુહુર્તમાં ભારે ધામધુમથી વસંતસેનને રાજ્યાભિષેક કરી પોતાના આત્મ કલ્યાણાર્થે હીમાલય પર્વતમાં યોગ સાધવા માટે ગાઝ્યા ગયા.

રામસી હને વસંતસેને ઘણી વખત રામપુર જવાનું કહ્યું. પરંતુ પોતે સ્વામીભક્ત હોવાથી રામપુરમાં રાજ્ય ન કરતાં વસંતસેનની સંભાળ લેવા માટે ચંપકપુરીમાં રહ્યો.

પ્રકરણ ૧૮

સીંહના પંજામાં સપડાયેલી હરીણી

* * * *

હરતના કાનુનથી સૂરજ આધમતં જગતને અપ્રિય
એવી નીશાનું સામ્રાજ્ય પૃથર્તે છે. તેમ
યુવાનીને સૂર્યાસ્ત થતાં મનુષ્ય ઉપર દુઃખનો
રાજા વૃદ્ધાપો સ્વાર ધાય છે. યુવાની વૃદ્ધિનાં
વાદળાંની પેઠે તુરત અદ્યથ થનારી, નેવનાં પાણીની પેઠે ક્ષણમાં
ચળીત થનારી, અને નદીના પુરની પેઠે તુરત નાશ પામનારી
છે. એમ સમજી મુખ-વીલાસી માણસો મોજ-શોખ અને
પાપ કર્મમાં ગુલન થાય છે. ત્યારે સત્ પુરુષો અને સન્નારીઓ
બદીના રાહમાં ભટકતા મુન કરોને નીતિની ઝડક ઉપર ચડાવે છે.

* * *

રણા પણ જેના રૂપથી લજ્જત બને, તેવી લક્ષ્મીની
સાથે આજે ખોડુલાને પ્રથમ પ્રેમ પ્રસંગ હોવાથી તેણે
વિલાસભુવનને ભપકાદાર લાઈટથી શણગાર્યું. એક ઘડી રાત્રિ
અતિત થતાં ખોડુલા સુંદર પોશાકમાં સજ્જ થઈ વિલાસભુવનમાં
લક્ષ્મીવાળા દીવાનખાનામાં આવી પહોંચ્યો. તેણે લક્ષ્મીને પોતાની

સમૃદ્ધિ બતાવા સારૂ ઉત્તમ હીરાના અલંકારો ધારણ કર્યા હતા. તેથી કુલટા કામીનીઓ તેની કપટમય ક્રિયામાં ફસાય તેમ હતું. જ્યારે લત્તા તેને ભયંકર યમહત જેવો દેખવા લાગી. અથવા જાણે બળતો જવાળામુખી પહાડ હોય; તેમ તેને દેખી તેનાથી દૂર નાસવા લાગી. તેથી કામાતુર જોડુભા તેને વિનય વચનથી સમજાવવા લાગ્યો:—

“પ્રિય, મનોરમા! તારા ઉપર ઇશ્વરની અનુપમ કૃપા થવાથી આજે તને મારો મેળાપ થયો છે. સુંદરી! તારા સંકટના દીવસો આજથી ગગા નદીના પ્રવાહમાં તણાઈ ગયા છે. મારી એકસોઆઠ રાણીઓ આજથી તારી કીકરી તુલ્ય છે. તને હું સદાને માટે મારી પટરાણીની પદવીથી દીપાવીશ. તેથી આ મારી સર્વ સમૃદ્ધીની માલીક તું એકલીજ થશે. માટે આવ, મારી વહાલી મનોરમા આવ. અને નીડર બની મારી સાથે બેસી, પ્રેમથી હસી-હસાવી, આ તારા ભોગી ભ્રમરાને તારા પ્રેમ રસથી ભીંજાવ.”

લત્તાએ પ્રતિઉત્તરમાં જણાવ્યું, “રાજેન્દ્ર! આપ રાજા હોવાથી સકળ પ્રજાના પિતાછો. હું આપના રાજ્યની એક ગરીબ બાળા છું. પિતાથી પુત્રીની સામે કદી કુદ્રષ્ટી થઈ શકે નહિ. નૃપતિ! આપને ઇશ્વરે પ્રજાનું રક્ષણ કરવા માટે મોકલ્યા છે. આપ રક્ષણને બદલે ભક્ષણ કરશો તો;

કત્રી પણ ન્યાયી ઇશ્વર તે ભયંકર ગુનાની સજા માફ કરશે નહિ.” ગરીબ બિચારી લત્તા ઇશ્વરનો ડર બતાવતાં બોલી. પરંતુ તેના શબ્દો હવા સાથે મળી આકાશમાં ગેબ થઈ ગયા.

“મુંદરી ! બસકર. મારે તારી પંડીતાઈની જરૂર નથી. હું ભગવત ગીતા સારી રીતે ભણેલો છું. તેમાં એકવીસમા અધ્યાયના એકાશીમા સ્લોકમાં કૃષ્ણ ભગવાને અર્જુનને ઊપદેશ આપતાં કહ્યું છે કે; રાજા પૃથ્વીનો માલીક હોવાથી તેને પૃથ્વીની ભીતર અને બહાર ઉત્તમ થતા સર્વ પદાર્થ ભોગવવાનો સંપૂર્ણ હક્ક છે. વળી પચાસમાં સ્લોકમાં કહે છે કે; ગરીબ અને રખડતી નીરાધાર પ્રજાને ઉત્તતિના માર્ગમાં દોરવી; એ રાજાનો મુખ્ય અને સર્વથી શ્રેષ્ઠ ધર્મ છે. તેથી હું તે મહદ્ ભગવત વાક્યને અનુસરી તને ગરીબ બાણી એકદમ ઉત્તતિના શીખરે ચડાવું છું, તેમાં મને તારી મરજીની જરા પણ દરકાર નથી. તારે મારી વૃત્તિઓને આધીન થવું જ પડશે.” મૂર્ખ ખોડુભા, જેને ભગવત ગીતાનું જરા પણ જ્ઞાન ન હોવાથી એકવીસમા અધ્યાયનો ખોટો તર્ક બાંધી ભગવાનને નામે લત્તાને સમબલવવા પ્રયત્ન કરવા પાડ્યો.

“રાજાજી ! માફ કરો. ભગવત ગીતામાં ફક્ત અઢાર અધ્યાય છે, તો એકવીસમો અધ્યાય તમો ક્યાં-ક્યા ગુરૂની પાસે ભણ્યા ?” લત્તા તેનું ધૂર્તપણું સમજી જવાથી તેના

કપટનો રફેટ કર્યો.

આ સાંભળી ખોડુલા ઠીંગમૂઠ બન્યો. તેણે બાક્યું કે; આતો મારા માથાની મળી દેખાય છે. માટે તેની સાથે સંવાદ કરતાં તેને જીતવાની મુદ્દલ આશા નથી. તેની સાથે બળાત્કાર શીવાય કામ પાર પાડવું સહેલ નથી. તેમ સમજી ગુસ્સે થઈ બોલ્યો:- “ગર્વિષ્ઠ લત્તા, જો સાંભળ. આ સામેના ઘટીકાયંત્રમાં જો, હું તને વીચાર કરવા માટે પાંચ મીનીટનો પુરતો સમય આપું છું. તેટલા સમયમાં તું તારું હીત વિચારી મારી મનોવૃત્તિ શાન્ત કર. નહિતો હું તને બળાત્કારથી મારી પર્યંક ભાગિની બનાવીશ. અને તેથી તું પટરાણીપદનો લાલ ગુમાવીશ. સુખને લાત મારી દુઃખને આમંત્રણ આપનારી મૂર્ખ શીરોમણી જરા ભવિષ્યને વીચાર કર લત્તા ખીલકુલ નીડરતાથી અડગ રીતે જ્યાં હતી ત્યાંજ ઉભી રહી. અને ગંભીર વાણીથી કહેવા લાગી:—

“રાજેન્દ્ર ! હાલ આપ ઉભા છો ત્યાંજ સ્થીર રહેજો. ત્યાંથી એક પગલું પણ મારા તરફ લંબાવશો, તો હું તત્ક્ષણે આ પીશાચાલયમાંથી પાછળની સરીતામાં પડતું મૂકી મારા અમુલ્ય શીયળ રત્નનું જતન કરીશ. જેથી આપ પુનઃ ભવિષ્યમાં મને કદી જોઈ શકશો નહિ. મને પ્રાણની પરવા નથી, જગત્માં જન્મ થતાં દરેક પ્રાણી માત્રનું મૃત્યુ

ધંધર નીર્માણ કરે છે. માટે એકવાર જરૂર દરેક વ્યક્તિને મૃત્યુની આધીનતા સ્વીકારવી પડે છે. ત્યારે હું મૃત્યુના ખોટા ભયથી બીહીને મારું અમુલ્ય શીયળ રત્ન શાને માટે હું ટાલું ? મોત એ હું બીનો દોસ્ત છે. મૃત્યુની મીઠી ગોદમાં છુપનારો માણસ સદા નીડર હોય છે, કારણકે તેને જાત્રીમ રાજાઓનો જુલમ સહન કરવો પડતો નથી. અરે ! કામાંધ પીશાય, તારી દૃષ્ટી સૌન્દર્ય જવાળાઓથી દબ્બ થઇ ગયેલી હોવાથી તું ધંધરને જોઇ શકતો નથી. સતીનું સંરક્ષણ કરવાને ધંધર અહોનીશ તેની સમીપ રહેલો હોય છે. રાવણ જેવો દુષ્ટ દાનવ તેના અસંખ્ય સૈન્ય સાથે સતીના પ્રભાવ પાસે હતાશ થઇ ગયો હતો. ત્યારે તારા જેવા તુચ્છ મગતરાથી સતીને શું થનાર છે ? ”

ખોડુભા લત્તાના નિશ્ચયથી ગભરાયો તેણે મનમાં વિચાર કર્યો કે: જો કદાપી તે આત્મહત્યા કરશે તો મારી તમામ મહેનત વ્યર્થ જશે. માટે સાહસ ન કરતાં તેને યુક્તિથી સમજાવવાનો પ્રયત્ન કરું. તે જીવતી રહેશે તો મને કોઈપણ દીવસ તેના ધેવનનો લાભ મળશે. તેમ ધારી તેણે પાતાની પાંચ સાત રાણીઓને બોલાવી તેમને ભય બતાવીને કહ્યું કે—“ આ લત્તાને એક માણની અંદર અમળવીને ગમે તે ઉપાય અજમાવીને તે મને આણે તેમ કરો. તેમ કરવામાં કસુર થશે તો તમને ઘાણીમાં ઘાલી મોતની શિક્ષા કરીશ. ” એમ કહી તે નીરાશ

થઈ ચાલ્યો ગયો. આપણામાં કહેવત છે કે, “ નખળો માંટી રાંડ ઉપર શૂરો ” અથવા “ પખાલીને દુઃખે પાડાને ડામ ” તે આનુંજ નામ.

તે સર્વે રાણીઓ ખોડુભાનાં ક્રોધીત વચનો શ્રવણ કરતાં ભયભીત થઈ ગઈ, તેથી લત્તાને વીનયથી સમજાવવા પ્રયત્ન કરવા લાગી.

“ બહેન ! આમ્ર વૃક્ષ સર્વ ઋતુમાં કદ સહન કરીને પોતે મીઠી સ્વાદીષ્ટ કેરીઓ ઉત્પન્ન કરે છે. પરંતુ તેના તેને કદ ઉપયોગ નથી. તે ફળના ભોક્તા તેના રક્ષકો હોય છે. તેમ સ્ત્રીઓનું સૈાન્દર્ય પોતાને માટે નથી, તે તો જગત્માં તેના રક્ષક પુરૂષોને માટે નીર્માણ થયેલું છે. એ તારા જેવી શાણીને સમજાવવું પડે તેમ નથી ” એક સ્ત્રીએ લત્તાને ઉપદેશ કરતાં કહ્યું.

વળી આધુનીક કવિઓ શું કહે છે, તે સાંભળ. ‘ સમયાધીન થઈ ઝેર હળાહળ પીવું અમૃત ગણી. ’ કેમ, સમજી બહેન ? બીજીએ બહાદુરી બતાવી.

“ મહાન સતી ભક્તાણી તોરલ, ખુન જેવાં નીચ કર્મ કરનાર જેસલ જેવા ભયંકર લુટારા સાથે આત્મી નીકળ્યાં હતાં, શું ! તેઓને ધર્મનું જ્ઞાન નહોતું ? ” ત્રીજી રાણીએ ટાપસી પુરી.

“ પાંચ પતિની પત્ની દ્રોપદીને દુનિયા સતી કહે છે, તો તમને એ પતિ કરવામાં શું બાધ હતો ? ” ચોથીએ ચાલાકીથી સવાલ કર્યો.

“ બહેનો ! તમારી શીખામણ તમોને મુબારક રહો. મને તેની જરૂર નથી. મને શીયળ કેમ સાચવવું; તેની કળાની જરૂર છે. ” લત્તાએ બુલાસો કર્યો.

“ પાપ અને પુન્ય, સ્વર્ગ અને નર્ક, એ સ્વાર્થી પુરૂષોએ સ્ત્રીઓને પોતાની ગુલામડીઓ બનાવવા માટે ધર્મને નામે પુસ્તકોમાં ઠોકી બેસાડ્યું છે. બાકી તેમાંનું કંઈજ નથી. ત્યાં જઈ ડોણુ જોઈ આવ્યું છે. ” છઠી છટકેલીએ કહ્યું.

લત્તાએ પ્રતિઉત્તરમાં જણાવ્યું, “ બહેનો ! તમે મને કહેશો કે; હાલમા આ દુનિયા ઉપર કેટલી કુલટા કામીનીઓની ખ્યાતિ સંભળાય છે ? એકની પણ નહિ, જ્યારે સેકડો પ્રાચીન પતિવ્રતા સ્ત્રીઓ અત્યારે દેવી તરીકે પુંજય છે. મનુષ્ય અમર નથી, પણ તેની સદ્ગીર્તિ એજ તેનું અમરપણુ છે. પ્રાચીન સતીઓ આજે સ્વર્ગમાં ખીરાજતી હોવા છતાં આપણે તેના સદ્ગુણોનું ગાન કરીએ છીએ. તે તેમના પતિવ્રતના પ્રભાવથી જ. તેમ કદાપિ મારો દેહ તમારો રાગ નાશ કરશે, તો મારી સદ્ગીર્તિ મારા નામને અમરપણું આપશે, તે કંઈ એણું સદ્ભાગ્ય નથી. ” લત્તાએ છેવટનો

નિશ્ચય જણાવ્યો.

“સત્ય છે, સત્ય છે,” સર્વ સ્ત્રીઓ એકી અવાજે બોલી.

“પરંતુ હમે પણ તારી પેઠે પતિવ્રતા ધર્મએ તો ખાઈએ શું?” એક સ્ત્રીએ પુછ્યું.

“અજગર કરે ન ચાકરી-પંખી કરે ન કામ.

દાસ મલુકા યું કહે-સળકા દાતા રામ.”

લત્તાએ કહ્યું. “કીડીને કણ અને હાથીને મણ, એમ સર્વને ઇશ્વરની કૃપાથીજ મળે છે.”

“બહેન લત્તા ! તમે તમારી રાજી ખુશીથી નહિ, પરંતુ આ સર્વ સ્ત્રીઓને એક માસ પછી મૃત્યુના મુખમાંથી બચાવવાને માટે તમે રાજની મરજીને આધીન થાવ નહિતો તે અમેને એક માસ પછી જરૂર રીખાવીને મારી નાખશે, તેથી તમેને આઠ સ્ત્રી હત્યાનું પાપ લાગશે.” પટરાણીએ પગે પડતાં લત્તાને પાપનો ડર બતાવીને કહ્યું.

“બહેનો ! હું ધારું છું કે, તમેને ભત્રૂંડરીની પેઠે જરૂર અમરરૂપ મળેલું હશે ?” લત્તાએ ચુકિતથી સવાલ કર્યો.

“કેવી ગાંડી ! બહેન ! અમે ભત્રૂંડરીની પેઠે મહાત્મા નથી.” પટરાણીએ કહ્યું.

“ત્યારે શું તમેને પણ મૃત્યુ આવવાનું છે ? નાના,

હું નથી ધારતી કે તમેને મોત કદી પણ આવવાનું હોય. ”
લક્ષ્મણ પુનઃ યુક્તિથી પૂછ્યું.

“ અરે દીવાની છોકરી, તું એટલું પણ નથી સમજતી કે, જગત્માં જેનો જન્મ થાય છે, તેનું મૃત્યુ પણ અવશ્ય થાયછેજ. ‘ નામ તેનો નાશ ’ એ આપણી પુરાતન કંઠવત પ્રસિદ્ધ છે. ” સર્વ સ્ત્રીઓએ જણાવ્યું.

લક્ષ્મણ આશ્ચર્ય પામી હોય તેમ તેણે કહેલું:— “ ત્યારે હું વાડું છું કે, તમેને આ જીંદગીમાં મોત બે ચાર વખત આવવાનું હશે. કેમ, નહિ વાડું બહેન. ”

“ વાહરે વાહ ! કેવી અજ્ઞાન, વાતો મોટાં શાસ્ત્રોની કહે છે, ને એટલું પણ જાણતી નથી કે, મૃત્યુ તો સર્વને એકજ વખત હોય, તે તો કોઈને બે વખત આવે નહિ. મરી ભણે, તે રાય હોય કે રંક. ” પટરાણીએ ખુલાસો કર્યો.

“ વહાલી બેનો, જ્યારે આપ સમજો છો કે, મૃત્યુ સર્વને માટે નીર્માણ થએલું છે. અને તેના અણદીઠ પંજામાં બંધર જવાનું છે, ત્યારે આપે આવું નીંદીત કાર્ય કરી જીવન કેમ ચલાવ્યું છે ? ” લક્ષ્મણે પૂછ્યું.

આ સાંભળતાં સર્વ સ્ત્રીઓ પોતાનું કર્તવ્ય સમજી તેને દેવી અંશ ધારી તેનાં ચણેમાં નમી પડી. પોતાનાં

કૃત્યો માટે પસ્તાઈ તેની ક્ષમાની ચાચના કરી સર્વને યોગ્ય માર્ગ દર્શાવવા વીનંતિ કરી.

લતા:- “ બહેનો ! જે થયું, તેને માટે વ્યર્થ સોચ કરવો ન રૂપયોગી છે. આપને હવેની જીંદગી પવિત્રતાથી ગુબ્બરવી હોય, તો ફક્ત એક ઉપાય છે. હું એક પત્ર લખી આપું, તે પત્ર લેઈને એક સખી મારા પિતા (વજયસેન પાસે વીજપુરમાં જાવ. તે આપણી મદદ કરી આપણને યોગ્ય ઉપાયથી આ પાપાલયમાંથી મુક્ત કરશે એ નીચંદેહ છે. ”

આવું સાંભળી એક હીંમતવાન સ્ત્રી તે પત્ર લેઈને વીજપુર જવાને તૈયાર થઈ. તેણે પુરૂષનો પોશાક ધારણ કર્યો. અને લતાએ લખી આપેલો ખાનગી પત્ર લેઈને તેણે વીજપુર ભણી પ્રયાણ કર્યું.

દુક સમયમાં તદ્દન નવી દબથી લખાએલી

ખાસ વાંચવા લાયક સુખોદક વાર્તા

અક્કલનો દુશ્મન

યાને

મુરખાની રમુજ વાર્તા

છપાઈ બહાર પડશે.

પ્રકરણ ૧૯

નસીબ બે ડગલાં આગળનું આગળ

મહાત્મા કબીરદાસે કહ્યું છે કે—તેરે મનમેં ઔર હે
રઘુવર કે મન ઔર, તે સત્ય છે.
ધાર્યું ધણીનું થાય છે, અને માનવીના મીથ્યા પ્રપંચો
પલકમાં ધુળમાં રોળાઈ જાય છે. ઇશ્વરની અદ્ભુત લીલાથી
મનુષ્યના ઉપર કરતું સુખ—દુઃખનું વાદળ લેહી શકવાને
મહાન શૂરવીરો સમર્થ થયા નથી, તો આપણી પરીચીત આ
નવલક્યાની નાયીકા લક્ષ્મીબાઈ પોતાના ઉપર કરતું વિપત્તિનું
વાદળ કેમ વીખેરી શકે ? લક્ષ્મી પોતાના પિતા ઉપર પત્ર
લખ્યા પછી તે ધારતી હતી કે; હવે તેનાં નસીબનાં નખરાં
અદૃશ્ય થયાં છે, પરંતુ તેમાં તે કીસ્મતની કરામતથી ઠગાઈ.
જે સ્ત્રી પત્ર લેઈને વીજાપુર જતી હતી, તે હર્ષ ઘેલી બની
જવાથી પોતાનું ભાન વીલાસભુવનમાં મુકીને ચાલતી હતી.
તેથી અઘેરીપુરીના દરવાજા બહાર નીકળતાં લક્ષ્મીબાઈ કાગળ
માર્ગમાં પડી ગયો, તેનું તેને સ્મરણ રહ્યું નહિ. તેની પાસેથી

તે પત્ર પડી જતો દૂર બેઠેલા બે ઠગોએ જોયો. અને તે પત્રને તેમણે ચલણી નોટ ધારી તુરત ઉપાડી લીધો. તે પત્રને ઉકેલીને વાંચી જોતાં અંદરની ખીનાથી વાકેફ થતાં તેમના હર્ષનો પાર રહ્યો નહિ. તેમને તે પત્ર કલ્પવૃક્ષ જેટલો પ્રિય લાગ્યો. પછી લક્ષ્મણે કસાવા માટે તેમણે પોતાના સ્વર્ગનો આરંભ કર્યો. બન્ને ઠગ વૃદ્ધ જોસી બની માથે મોટી પાઘડીઓ મેલી અંદર ટીપાણું ખોસી ખોડુલા પાસે જઈ આશીર્વાદ દઈ ઉભા રહ્યા. એટલે ખોડુલા એ મશ્કરી કરવાના હેતુથી પોતાનો હસ્ત ખતાવી ભવિષ્ય સૂચન કરવા કહ્યું. તેઓ હાથ જોઈ આંખો મીચી થોડીવાર વીચાર કરી ખોલ્યા—“ મહારાજ ! આપનો ચંદ્ર ખારમા ભુવનમાં હોવાથી ઘણું ઉચ્ચ ક્ષણ આપે તેમ છે. પરંતુ તેમા રાહુની નીચ દ્રષ્ટી પડવાથી તે ચંદ્ર જોઈએ તેવું સાડું ક્ષણ આપે નહિ. તેથી તેનો સાર એવો આવે છે કે; તમારા હાથમાં હાલમાં કોઈ સુંદર સ્ત્રી આવેલી હોવી જોઈએ, પરંતુ તે સ્ત્રીને ભૂતનો વળગાડ હોવાથી તે રમણીથી આપની આશા પૂર્ણ થાય નહિ અર્થાત તે ભૂતની પ્રબળતાથી આપની આજ્ઞાનું ઉલંઘન કરે. મહારાજ, અમારું ભવિષ્ય કથન સત્ય ના હોયતો અમારી જનોઈને ઠેકાણે છાતીએ ડામ દેવા તૈયાર છીએ. ” ઠગદાસે ઠીક દમ ભરાવીને કહ્યું.

ખોડુલા ઠગની પ્રપંચ જાળમાં પૂરો સપડાયો. તે

વેવધારી બ્રાહ્મણોને પગે લાગ્યો. તેણે ઠગ મહારાજની વાત સાચી માની, તેનો ઉપાય પૂછ્યો. કપટી બ્રાહ્મણોએ તેને (લત્તાને) જોઈ ભૂત કાઢી આપવાનું વચન આપ્યું. એટલે તે જાનને દાલિકને સીપાઈ સાથે લત્તાની પાસે મોકલી દીધા. ઠગોનું ઇચ્છિત કાર્ય સિદ્ધ થયું. તેઓ વૃદ્ધ બ્રાહ્મણના રૂપમાં હોવાથી લત્તાએ તેમને આદરપૂર્વક આસન આપીને બેસાડયા. ઠગોએ સાચવીને કોઈ ન જાણે તેમ લત્તાના હાથમાં એક પત્ર આપીને પોતાના મુકામ તરફ વીદાય થયા. પછી લત્તાએ એકાંતમાં તે પત્ર ઉઘાડીને વાંચવા માંડ્યો. તેનો સાર નીચે મુજબ હતો.

“જેન લત્તા ! હમે વીજપુરથી તારા પીતાની આજ્ઞાથી તારી ભાળ લેવાને શુભ રીતે આવ્યા છીએ. આજરાત્રે મહેલની બારી પાછળ નદીમાં નૌકા લેઈને હમે આવીશું. માટે તમે પલંગની પાટી બારીએ બાંધી તેની મદદથી હેઠે આવીને તુરત મળજો. તમારા પીતાએ તમોને ખરા અંતઃકરણથી માફી આપી છે. માટે તમે કિંચિત્ લય ન ધારતાં આ વાત શુભ રાખી તમે એકલાં હમોને આવી મળવા ભુલતાં નહિ. એજ. લી. તમારા વિશ્વાસુ આજ્ઞાકીત સેવકો. અ. લ. ઇ. ઉ. ”

લત્તા આ કાગળ વાંચી ઘણી પ્રકુલીત થઈ. તેને

પોતાની હથેળીમાં સુવર્ણનો સૂર્ય જણાવા લાગ્યો. તે વખતે તેણે શુદ્ધ અંતઃકરણથી ઇશ્વરનો આભાર માન્યો. બરાબર નવ વાગતાં તેને નદીમાં કોઈ વસ્તુનો આભાસ જણાવા લાગ્યો. તેથી તેણે પલંગની પાટી બારીએ બાંધી કોઈ ન જાણે તેમ સાચવીને પાછળથી હેઠે ઉતરી પડી. તુરત નૌકા કીનારા પર આવી. લત્તા જેવી તેમાં બેસવા બંધ છે; તેવી તેને છીંકો આવવા લાગી, જમણું નૈવ ફરકી અશુભ શુકનો જણાવા લાગ્યા, શીયાળવાંએ રૂદ્ધ ચાલુ કર્યું, આવા ઘણા અપશુકનો થયા છતાં તેને તૃણવત લેખી લત્તા નૌકામાં દાખલ થઈ. એટલે નૌકા ત્વરિત ગતીથી આગળ માર્ગ કાપવા લાગી. થોડીવાર પવન સાનુકુળ રહ્યો. પણ પછીથી મેઘનાં વાદળાં ચડી આવ્યાં. વિદ્યુતના ચમકારા સાથે પુષ્કળ મેઘ ધ્વનિ થવા લાગ્યો. તેથી પવને ભય કર રૂપ ધારણ કર્યું. હોડી આમથી તેમ ડોલવા લાગી. સઠ પવનના એક અપાટાથી ચરચર કરના ચીરાઈ ગયા. મેઘરાજાએ પ્રથમ પોતાનું આવાગમન સૂક્ષ્મ બિંદુઓથી જાહેર કરી એકદમ કરાની પેઠે મોટે ફેરે પડવા લાગ્યા. બે ત્રણ કલાકના ટુંક સમયમાં મેઘરાજાએ પુષ્કળ કૃપા દર્શાવી સર્વ ભુમી જળમય બનાવી દીધી. નદીમાં પુરની ભરતી થવાથી સરીતાની પીઠ ઉપર નૌકા નૃત્ય કરવા લાગી. અને પુરમાં તણાતી હોડી સઠ વગર આગળ ચાલવા લાગી. થોડે દૂર આગળ વધ્યા

પછી નદીના ભમરના વમળમાં સપડાવાથી ચક્કર ચક્કર ફરી નૌકા ઊંચી વળી લાગી ગઈ. અને ઠગદાસોને તેમના કુકર્મોનો બદલો આપવા પોતાના તળીએ છુપાવી દઈ તેમના આત્માને પરલોકના પંથમાં વળાવી દીધા. લત્તાના સદ્ભાગ્યથી તેના હાથમાં ભાગેડી નૌકાના કાપનો એક ટુકડો આવતાં તેને ખેલાત અવસ્થામાં પણ ઝાલી રાખ્યો. સરીતા પોતાના પ્રવાહમાં એક પરીત્ર બાળાને સળ તુલ્ય જોઈ જાણે તેના ઉપર દયા લાવી હોય તેમ પોતાના પ્રવાહની ગતીને મંદ કરીને આલવા લાગી.

પ્રભાત થવાની તૈયારીઓ થઈ ચુકી હતી. ઈંદ્ર દેવે ભાનુદેવની પધરામણી કરવા માટે પૂર્વ દીશામાં જાતજાતના રંગના સાથરા આકાશમાં પાથરી દીધા. યુવાન યુવતીઓ પતી સોડમાંથી છુટી થઈ સાસુજીના હુકમને માન્ય કરતી ગૃહ કાર્યમાં ગુંથાવા લાગી. જંગલી ભીંડો તાડી ભેગી કરવાને જંગલમાં જતા હતા. તેમણે લત્તાનું ચેતનહીન શરીર સરીતામાં તણાતું દેખ્યું. એક વૃદ્ધ ભીંડની આજ્ઞાથી તેનો સાથી નદીમાં પડ્યો. અને તરતો તરતો નદીમાં જઈ લત્તાના કેશ પકડી બહાર કાઢી લાવ્યો. એટલે તે વૃદ્ધ ભીંડે તેની નાડી જોઈ તેને જીવતી જાણી તેને શુદ્ધિમાં લાવવા માટે ઉપાય અજમાવવા લાગ્યો. પ્રથમ તેને ઉધે મસ્તકે ઊંચી

કરી પીવાઈ ગયેલું પાણી પેટમાંથી બહાર કાઢી નાંખ્યું. પછી તેને પોતાની ઝુંપડીમાં લઈ જઈ ગરમ વસ્ત્રો વીંટાળી દઈ તેની પાસે બેઠો. થોડીવારમાં લત્તાએ ધીરેથી આંખ ઉઘાડી આગપાસ દ્રષ્ટી કરવા લાગી. તેથી સર્વ ભીલોને પોતાની મહેનત સફળ થયેલી જણાવાથી હર્ષ થવા લાગ્યો. લત્તાને બે ત્રણ કલાક વીત્યા પછી પુરૂં ચેતન આવ્યું. તે ઉડી બેઠી થઈ. પોતાનો જીવ બચાવનાર સર્વ ભીલોનો ઉપકાર માનવા લાગી. તેથી વૃદ્ધ ભીલ તેને ઉદ્દેશીને કહેવા લાગ્યો:—

“ બેટી, એમાં તારે ઉપકાર કોનો માનવાનો છે. અમોએ માત્ર અમારી ફરજ બજાવી છે. પોતાની શક્તિ અનુસાર પરોપકાર કરવો જોઈએ. જે મનુષ્ય પરોપકાર કરતો નથી, તે પણ કરતાં પણ અધમ ગણાય છે. ”

વૃદ્ધ ભીલની મીઠી વાણી લત્તાને અધીક પ્રિય લાગવાથી તેને પીતા તુલ્ય માની પોતાના દુઃખની સર્વોચ્ચ હકીકત શ્રી સંભળાવી, જેથી તે દયાળુ ભીલનાં ચક્ષુઓમાંથી અશ્રુ પડવા લાગ્યાં. થોડો સમય વીચાર કરી તે લત્તાને પોતાના નીવાસ સ્થાનમાં તેડી ગયો. જ્યાં તેનું પુત્રો માફક પાલન કરવા લાગ્યો.

આ વૃદ્ધ ભીલને ત્રણ દીકરા હતા. તે વૃદ્ધ ભીલ અગ્નિ સમાન પત્રીત્ર હતા, ત્યારે તે કુપુત્રો કુળમાં કોલસા

સમાન કલંક રૂપે હતા. પ્રપંચ અને ભુલમનો ઈબરો કુદ્રત પાસેથી તેમને બક્ષીસ મળ્યો હતો.

એક દીવસ પ્રમોદ; જે વૃદ્ધ ભીલનો નાનો છોકરો હતો, તેણે સમય જોઈ એકાંતમાં લત્તાને કહ્યું:—“ પ્રિય લત્તા ! આપણે ઉભય ભર યુવાનીના વીશાળ પ્રદેશમાં સહેલ કરીએ છીએ. તેથી હું ધારું છું કે આપણે બન્ને જણે લગ્નની પવીત્ર ગ્રંથીથી જોડાવું જોઈએ. તમે મારા વીચારથી વીરૂદ્ધ નહીજ થશો એમ હું ખાત્રી પૂર્વક માનું છું. ”

લત્તા પ્રમોદની અયોગ્ય માગણીથી ગભરાઈ ગઈ. પણ તે સમય સુચકતા વાપરી બોલી—“ ભાઈ પ્રમોદ ! ઉતાવળે આંખા પાકશે નહિ, હું થોડા દીવસમાં તમારી માગણીનો ઉત્તર વીચાર કરીને તમોને કહીશ. ” પ્રમોદ ઝાઝી ખેંચતણમાં સાર ન જોવાથી ચાલ્યો ગયો.

પ્રમોદના મોટા બંધુનું નામ જોરવરસીંહ હતું. તેણે ત્યારે આ વાત સાંભળી ત્યારે તેણે લત્તાને મીષ્ટ વચનોથી લલચાવી પોતાની પાખી વાસના જાહેર કરી. લત્તાએ તેને પણ પ્રમોદવા જેવું આસ્વાસન આપી વીદાય કર્યો,

સર્વથી મોટા ભાઈનું નામ કલોજી હતું. તેણે લત્તાને કહ્યું:—“ લત્તા ! આપણાં લગ્ન કરવા માટે તારો વીચાર કેવો છે તે મારે જાણવું જોઈએ. તું ખુશીથી હા કહેશે તો ઠીક;

નહીતો બળાત્કારથી તને હું મારા કબજામાં લીધા શીવાય રહેનાર નથી. ભાગ્યની પ્રબળતાથી અનાયાસે પ્રાપ્ત થયેલો અલભ્ય લાભ ગુમાવવાની નાદાની તું શાણી હોવાથી નહીજ કરે એમ હું નિશ્ચય પૂર્વક માનું છું. ”

લક્ષ્મણે આવાં કષ્ટો સહન કરેલાં હોવાથી ધૈર્ય ન ગુમાવતાં યુક્તિથી કામ કરવા આરંભ કર્યો. કૃત્રિમ ખ્યાર બતાવવા ખાતર કેટલાંક રીસામણાં મનામણાં કર્યા પછી ત્રીજે દીવસે શાસ્ત્ર વીધીથી લક્ષ કરવાનું કહી તે પોતાની પર્ણકુટીમાં ચાલી ગઈ

દીવસના કાર્યથી નીવૃત્ત થતાં રાત્રે જ્યારે તે વૃદ્ધ ભીલ આવ્યો, ત્યારે એકાંતમાં લક્ષ્મણે રોઈ પડી તેને પ્રમોદ, જોરાવર, અને કંઠાજીથી જે દુઃખ ઉત્પન્ન થયું હતું, તે કહી સંભળાવ્યું. આ ડોસો નીચ જાતીમાં જન્મ પામવા છતાં તેનું અંતઃકરણ પવિત્ર હતું. તેનું હૃદય દુઃખના ઉલરાથી ભરાઈ ગયું. અને પોતાને આવા કુપુત્રો ના હોય તો ઠીક; એમ તે માનવા લાગ્યો. તેણે કેટલોક સમય વીચાર કરી પોતાના વઠેલ દીકરાઓને શુદ્ધિમાં લાવવા તેમનો ઘાટ ઘડવાની એક યુક્તિ લક્ષ્મણે ધીરજ દર્શાવી નિશ્ચિત મને નીંદ્રાધીન થયો.

લક્ષ્મણ વૃદ્ધ ભીલની યુક્તિ અનુસાર બીજે દીવસે આનંદથી ઉડી પ્રાતઃકાળે પ્રમોદની ઝુપડીમાં ગઈ અને તેને રાત્રે આઠ વાગતાં જોરાવરસીંહને રાત્રે નવ વાગતાં અને કલોજીને રાત્રે

દસ વાગતાં પોતાને ત્યાં આવવા કહ્યું.

રાત્રી થતાં આઠ વાગતાં પ્રમોદ લત્તાની પાસે આવી પહોંચ્યો. લત્તાએ તેને ઘણાજ હાવભાવથી બેસાર્યો. ખાન પાન આપી પાપીને સંતુષ્ટ કર્યો. કલાક એક જતો રહ્યો, તેનું તે મૂર્ખને જરા પણ ભાન રહ્યું નહિ. તેટલામાં નવનો સાથો વાયદો સાચવનાર મોહાન્ધ જોરાવરસીંહે ખારણું ખખડાવ્યું. પ્રમોદ તેનો સાદ સાંભળી ગભરાવા લાગ્યો. તે ભયથી ધ્રૂજતો લત્તાના ચર્ણુમાં નમી પડી પોતાને કોઈ સ્થળે છુપાવી દેવાને વીનવણી કરવા લાગ્યો. લત્તાએ પ્રથમથી યુક્તિ વાપરી તેને ઝુંપડીમાં સંતાવા જેવું કાંઈ સાધન રાખ્યું નહોતું તેથી તેને એક જગ્યાએ બેસાડી પોતાનું વસ્ત્ર તેને ચારે તરફ વીંટી માથે દીવી મૂકી ઝુંપડીનું દ્વાર ઉઘાડી જોરાવરસીંહને અંદર માન સહિત દાખલ કર્યો. તેને બેસવાને થોડો સમય વ્યતિત થતાં કલાજી આવી પહોંચ્યો. શાર્દૂલનો સાદ સાંભળી બકરીની જેવી સ્થિતિ થાય તેવીજ ગતી જોરાવરસીંહની થઈ. તેણે લત્તાની પાસે સંતાડવાની વીનવણી કરતાં લત્તાએ તેને એક સ્થળે ઝુંપડીમાં સુવાડી ઉપર સફેદ વસ્ત્ર લપેટી છાતી ઉપર પાણીનાં ભરેલાં બે બેઠાં મુક્યાં. જોયું પાપી વાસનાનું ખરીણામ.

જોરાવરસીંહને તેના કુકૃત્યની શિક્ષા કરી કલાજીને લાવીને ઘણાજ માન સહિત અંદર બેસાડ્યો. તેટલામાં

કલાજીને બૂમો પાડતો ડોસો તેનો બાપ-વૃદ્ધ ભીલ ઝુંપડી તરફ આવતો જણાયો. ઘસ ! થઇ ચુક્યું. કલાજીના રામ રમી ગયા. તે ક્ષણમાં સીંહનો શીયાળ બની ગયો. તે દીવાનાની પેઠે લત્તાને કહેવા લાગ્યો. “ માતૃશ્રી લત્તા મને ત્વરાથી છુપાવ. નહિતો ડોસો મારો દાટ વાળી નાખશે. ઓ ક્ષમાની દેવી ! મારા અપરાધ ક્ષમા કર. કરેલા અપરાધોની માફી આપવી એ સજ્જનોનો પરમ ધર્મ છે. હું તારો ઉપકાર કદી વિસ્મૃત થઇશ નહિ ’ એમ ઘણા પ્રકારથી આજીજી કરવા લાગ્યો. તે સાંભળી લત્તાએ કહ્યું:—“ ભાઈ કલાજી ઉપાય તો છે, પણ તે તમેને પસંદ પડશે નહિ. ” કલોજી ડોસાને નજીક આવી પહોંચેલો જોઇ જોડ્યો:—“ લત્તા બહેન, તને ચોગ્ય લાગે તેમ કર. પણ મારા પ્રાણ બચાવ. ડોસો મને અહીં આવેલો દેખશે, એટલે તુરત મારી નાખશે. માટે સત્વર છુપાવ. ” આ સાંભળી લત્તાએ કલાડાની મેંશ લાવી તેને મોંઢે ચોપડી ભૂતના ભાઇ જેવો બનાવી દીધો. પછી એક મોટી ચાદર લાવી તેમાં કલાજીને બેસાડીને ફક્ત તેનું મોંડું બહાર રાખી તેની ગાંસડી બનાવી ઝુંપડીની પાછળ આવેલા વૃક્ષ ઉપર લટકાવી દીધો. પછી ડોસાની પાસે જઇ તને પ્રણામ કર્યા. ડોસાએ તેની બહાદુરી માટે શાખાશી આપતાં કહ્યું:—લત્તા, તારે હવે અહીં રહેવામાં જોખમ સમાએલું છે. મારી વય વૃદ્ધ થયેલી હોવાથી આ રહેનો

ક્યારે નાશ થશે, તેનો નિશ્ચય નથી. મારા અવશાન પછી તને મારા નાદાન દીકરાઓ તરફથી કષ્ટ સહન કરવું પડશે, માટે હું તને આજ પ્રાતઃકાળે આ જંગલમાંથી બહાર મૂકી આવીશ. પછી તને તારૂં ભાગ્ય જ્યાં લેઈ જાય ત્યાં સુખેથી જીવે.” એમ કહીને તેને કેટલીક શીખામણુ આપી પ્રભાત થતાં તેને જંગલની બહાર મૂકી આવ્યો.

કલાણનું શું થયું તે હવે આપણે જોઈએ. પ્રભાત થવાની પૂર્વે કોઈ એક ભીલ લત્તાની પર્ણકુટી પાસે થઈને જતો હતો, તેણે કલાણને શ્યામ વદનનો વૃક્ષ ઉપર લટકતો જોયો. એટલે તેને ભૂત ધારી ગભરાટથી ખૂમો પાડવા લાગ્યો. તેની ખૂમો સાંભળી આનુઆનુનાં ઝુંપડામાંથી અન્ય ભીલોની મદદ આવી પહોંચી. તે સર્વેએ કલાણને ભૂત ધારી તેના ઉપર પાષાણુનો વર્ષાદ વરસાવા માંડ્યો. કલાણએ પોતાનું નામ દેઈને આર્તનાદથી રૂદન કરવા માંડ્યું. પણ સાંભળે કોણ ? પરંતુ ઝુંપડીમાંથી ભાઈની મદદ કરવા સારૂ અશ્કલનો દુશ્મન પ્રમોદ દીવી સહિત બહાર દોડી આવ્યો તેથી લોકોમાં વહેમ વધ્યો. અને તેની પણ કલાણની પેઠે પાષાણુથી પુંજ થવા માંડી. જોરાવરની છાતી ઉપરથી બેઠું પડતાં તેના પણ તેવાજ ધુરા હાલ થયા. ત્રણેને સખત માર પડ્યો. તેમના કૃત્યનો યોગ્ય ઉપહાર મળ્યો. તેટલામાં વૃદ્ધ ભીલ લત્તાને જંગલની બહાર મૂકી આવી ત્યાં આવી પહોંચ્યો. તેણે પોતાના ત્રણે દીકરાઓને મારમાંથી મુક્ત કરાવ્યા.

પ્રકરણ ૨૦

આ શું ! આતે અખળા; કે લયંકર પ્રખળા.

નાર ગણાતી અખળા જાતી, કામ પ્રખળ જગમાં કરતી.
કોમળ કદળી સમ કાયા પણ, છે વીણતથી વસની અતી.
નાબુક પણ સીંહણ સમ શરી, ટુલ દીસે પણ ખીકણ નહિ.
નર્ક-સ્વર્ગનો નાર ખબનો, ઝેર અમૃત બે હૃદય મહિ.
રીઝે તો ખૂબ રંગ રમાડે, ખીઝે તો ઝટ પ્રાણ હરે.
જાલવ કહે છે મોત ચહે તે, પર ત્રિયા વિશ્વાસ કરે.

લલિતાકુમારી લાગ્યાધીન થઈ અણુદીઠ રસ્તે ચાલતાં

સાયંકાળે એક નાના ગામડાની નજીક જઈ પહોંચી ત્યાં રાત્રિ
વ્યતિત કરવાના હેતુથી ધર્મશાળામાં જઈ વિશ્રાંતી લેવા બેઠી.

મધ્યરાત્રિનો સમય થતાં તે ગામના ચોક્કીદારે ચોક્કી
કરવાને ત્યાં આવતાં લલિતાને બેઠે એકદમ સ્તબ્ધ થયા.
અમિત દુઃખ પડ્યા છતાં શીયળના પ્રભાવથી લલિતાને પ્રકૃતિ-
દેવી તરફથી અર્પણ થયેલું સૌન્દર્ય હજી તેવું ને તેવુંજ

હતું. તેની દીવ્યાંગના સમ કાન્તિથી ભુલાવેા ખાઈ ચોકીદારે લત્તાને પ્રણામ કરી બોલ્યા:— “ દયાળુ દેવી ! આપ અહીં કેમ પધાર્યાં છો ? આપનાં દર્શનથી અમારો માનવ દેહ પવિત્ર થયો છે. કામ સેવા કરમાવી સેવકને કૃતાર્થ કરશે. ”

લત્તા, તેમની આ મૂર્ખાઈ ન સમજતાં તેઓ પરિહાસ કરતા હશે, તેમ ધારી બોલી:— “ ભાઈઓ ! મુજ જેવી રંક અબળાની મશ્કરી કરવાનું તમ જેવા વીર પુરૂષોને છાજતું નથી. ”

આવું સાંભળી સર્વે ચોકીદારે પોતાની મુખાઈ માટે પસ્તાવા લાગ્યા. એટલે તેમના ઉપરી મુખી સાહેબ આગળ આવી તેમને ધમકાવતાં કહેવા લાગ્યા:—

“ મરો મારી હહરીના, એટલું પણ ભાન આં ગરાણે મુકીને આવ્યા સો કે આંહી તો વળી દેવી આંથી હોય ? હું આરનો કહું સું કે એતો કેક રૂપાળી નછેતર જેવી અસતરી હોસે, ને મારાં વખાણુ સાંભળી મને પછણવા મારે ઘેર આવવાની હોસે. (લત્તા તરફ ફરીને) વ્યમ અલી હું ખડું કેસને ? ચાલ, તાંણે ઢિઠ આપણે ઘેર. ખા, પી, ને માંજે કર. હું આ ગામનો મુછી સું, પગાર તો હરકાર મહીને પાંચ રૂપીઆ આલે છે, પણ વાલીને કહું હાકમી ભારેસે. તેથી વાલીને કહું કે તારી હાકમી આખા ગામમાં

ચાલસે. કેમ અરૂંને અલ્યા ચુંથીઆ ? ” પટેલે ચોરના ભાઇ ઘંટીચોરની સાક્ષી આપી.

“હોવે બાપા ! તમારાથી કાંઈ જુદું કહેવાય. ”

“ મુખી સાહેબ ! તમારી સાહ્યબીથી મારા જેવી રંક સ્ત્રીને સુખ મળે તેમ નથી. માટે આપ કૃપા કરી આપની ફરજ અદા કરવા અહીંથી ચાલ્યા જાવ. ” લત્તાએ વીનયથી તેમની ફરજનું ભાન કરાવ્યું.

“ અરે અહતરી ! હાંભળ. હું માતા મેલડીના સોગન ખાઈને કહું સું કે; તું હારી હનાદે મારી હાથે આવડે નહિ તો તુંને હેરાંન હેરાંન કરહું. તારી દયા લાવસું નહિ, એ બરાબર ધાંનમાં રાખજે. ” મુખીએ તેને દમ ભરાવ્યો.

મુખી સાહેબ ! ધરણીધરે જે ધાર્યું હશે તે નિશ્ચય થવાનુંજ છે. માટે આપ હુંપદ-ગર્વનો ત્યાગ કરી મને આપની પુત્રી ગણી દોષ દ્રષ્ટિથી ન જોવો. ” લત્તાએ વિનીત ભાવથી કહ્યું,

“ અરે અહતરી હાંભળ. પરમેહુર જો હખ-દખ કરતો હોત, તો રામજીને વનમાં ચ્યમ જવું પડ્યું ? કરહજીભ પારધીને હાથે ચ્યમ મુવા ? ઇતો બધી ભોળાં માંનવીને હમજાવવાની વાતો. બાકી ઇમાં કંઈ હાચું ન મળે.

(૧૫૨)

પાપ, પુણ્ય, સતી-શંખણી, એ બધું ભોળા માંનવીને ઠગવાનું તૂત. કાંણુતાંથી પરમેહરને ઘેરથી કાગળ લઇને આવ્યો છે; કે માંનવીના મુવા પછી હું થયસે ? મારી વાલી ! ઊઠ, ઇતો એજ. ખાધું, પીધું, અને માંને ભોગવી તે આપણી. માટે સાલ, આંહી ઠાલી ખોટી થવામાં કાંઈ હાર નહિ. ” મુખીએ નવીન શાસ્ત્રનો ઉપદેશ કર્યો.

લત્તા, તેની મૂર્ખતાભરી દલીલો શ્રવણ કરી મૌન રહી. પ્રતિપક્ષીની મૌનતા; એટલે સ્વાર્થીની અનુકુળતા. મુખીએ લત્તાના મૌનનો અર્થ પોતાની મરજીને અનુકુળ ગણી તેનો હસ્ત પકડી ખેંચવા માંડી. લત્તા પરપુરૂષના હસ્ત સ્પર્શથી ચમકી એકદમ સાવધ થઇ. તે ગમે તેવી અશક્ત હતી, પરંતુ આ વખતે શીયળના પ્રભાવથી તેનામાં નવું શરાતન પ્રગટ થયું. તેણે મુખીના હાથમાંથી બળપૂર્વક પોતાના હસ્તને છુટો કરી મુખીને જોરથી એક એવો ધકકો માર્યો; કે મુખી સાહેબ દસ બાર કદમ દૂર જઈ જમીન ઉપર શયન કરી ગયા. થોડીદારે મુખી કુટાયેલાં હાડકાંને પપાળતા જેમ તેમ કરીને સાચવીને બેઠા થયા. અને પોતાના તાળાના ચોકીદારો પ્રત્યે બોલ્યા:— “ અલ્યાઓ ! તમે ચ્ચમ બાયલાની પેઠે આંહી બેસી રહ્યાસો. તમારા હરવેના દેખતાં મને માર પડે, ઇતો તમને નાંનમ કહેવાય. તમારામાં હુરાતન

લતા કુમારીએ બહાદુરીથી ફેટલાડ ચોડીદારોનાં ખુન કર્યા.
વાંચો પ્રકરણ ૨૦.

કપડી શેડાઈએ લત્તાને ગાગમાં આવવાનું આમત્રણ આપ્યું.
વાંચી પ્રકરણ પ.

ક્યારે કહેવાય; કે ઇને પકડીને મારે ઘેર બેસાડો તાંણે. ”

મુખીના કથનથી સર્વે ચોકીદારોને ઝનુન વ્યાપ્યું. તેઓ લત્તાને પકડવા માટે દોડ્યા. લત્તા તેવા સમયની રાહ બેઠી રહી હતી. ચોકીદારોને પોતાની તરફ ધસી આવતા બેઠ તે વીરબાળા વિદ્યુતસમી એક ચોકીદારના સામી ધસી જઈ તેની સમક્ષેર ખુંચાવી લઈ મ્યાન દૂર ફેંકી દીધું. શસ્ત્રની સહાયતા મળતાં તે એક ભયંકર કાળીકાની મૂર્તિ સમી ભાસવા લાગી. તેણે પોતાનું શીયળ સંરક્ષણ કરવા માટે અગમ ખુદ્ધિથી વસ્ત્રનો કચ્છ ભીંડાવી લેઈ તરવારથી એક વીર પુરૂષને લગ્નવે તેવા પટા ખેલવા લાગી. ચોકીદારો તેની બહાદૂરી બેઠ વેગળે ઉભા રહ્યા. કોઈ તેની સામે જવાને શક્તિવાન થયો નહિ. તેથી મુખી તેમને ધમકાવીને બોલ્યા:-

“ અલ્યા બાયલાઓ ! જ્યારે એક અહતરીથી તમે ઉડેસો, તાંણે બે ચોરને વ્યભ કરીને તમે પકડશો ? ”

આવું સાંભળી સર્વે લજવાયા. પછી એક સામટો પાંચે ચોકીદારે લત્તા ઊપર હુમલો કર્યો. લત્તા એક ક્ષત્રિય રાજાની પુત્રી હતી. તેણે ઘણાં રણક્ષેત્રો સ્વદ્રષ્ટિથી નીહાળ્યાં હતાં તેથી તેણે ચુકિત વાપરી ચોકીદારોના સામી ન જતાં અચાનક પાછળ ફરી ગઈ. પાછળ ફરતાં એક ઘાથી બે

ચોકીદારોનાં મસ્તકોને ધડનો વિયોગ કરાવ્યો. તેથી બાકી રહેલા ત્રણ ચોકીદારો લયલીત થઇ જે માર્ગ નજરે પડયે તે બાજુ નાસવા લાગ્યા. ક્ષત્રિયની રૂઢિ અનુસાર યુદ્ધથી વિમુખ થયેલાઓને મારવા નહિ; એમ ધારી લત્તાએ તેમની પુંઠ પકડી નહિ.

મુખી સાહેબ પ્રથમથી નાશી ગયા હતા. તેઓ ધર્મશાળા આગળથી લયના માર્યા એક ઝડપથી નાસતા કોટવાળ સાહેબને ત્યાં આવી પહોંચ્યા. કોટવાળને મુખી પાસેથી ખાનગી રીતે સાડું સાલીઆણું મળતું હતું. તેથી તેમણે મુખીને માન દેઇને પોતાની પાસે વીરામાસન ઉપર બેસાડયા. એટલે મુખીએ સત્ય-અસત્યનું મીશ્રણ કરી પોતાની વાર્તા કહેવા માંડી:—

“કોટવાળ સાબ ! એક રૂપાળી અહતરી તમારા લાયકની ઈંદરની પરી જેવી ગામ બહારની ધરમહાળામાં ભાળતાં તમારે ઘેર આંણવા માંડી. પણ ઇતો મારી દીચરી બહુ બહાદુર નીકળી, તે સાબને કહું કે બે ચોકીદારને મારી નાંખી મારી પાસળ પડી. પણ સાબને કહું કે હું તો સટાક દેતો દોડતો દોડતો નાહી છુટયો. માટે કરયા કરી તેને પકડવી જોઇએ.”

કોટવાળ બે ખુનની હકીકત સાંભળી ગભરાયા, અને

મુખીને પુછ્યું:—

“મુખી સાહેબ તેની ઉમ્મર કેટલી હશે વાડું ?”

“ઓછામાં ઓછી ચઉઠ વરહની,”

“ત્યારે તમે તેને કાયદા મુજબ કંઈ કરી શકો તેમ નથી. અઢાર વરસની વય કાયદેસર ગણાતી હોવાથી તમે તદ્દન નિરૂપાય છો. વળી એક નાની ઉમ્મરની સ્ત્રીએ બે ખુન કર્યાં; તે વાત ઉપરી ન્યાયાધીશ માનશે નહિ. પરંતુ તેને શિક્ષા કરાવવાનો એક ઉપાય છે; પાઘડીના રૂપીઆ પચાસ રોકડા આપો તો કહું.” પોતાનો સ્વાર્થ સાધવા મુખીને લાલચમાં લપટાવવા કાળા કૃત્યના કોટવાળે કહ્યું.

મુખીએ કેટલીક આનાકાની કરી ત્રણ ગીની કોટવાળને બક્ષિશ—રૂશવતમાં આપી તેથી કોટવાળ સાહેબ ખુશી થઈ ગયા. અને મુખીને ઉદ્દેશીને બોલ્યા:—“તમે એકાદ તરતનું દાટેલું નાના છોકરાનું શબ શોધી લાવી છાનામાના તેની સમીપ જઈ મુકી આવો. પછી મને ખબર આપો. એટલે તે ગમે તેવી જબરી હશે; તો પણ હું પાછળથી જઈ કબજે કરીશ.” કોટવાળે પાછળથી પકડવાની પોતાની બહાદુરી અને ચાલાકી બતાવી. વાહરે કોટવાળ ! તારી અજબ હોંમત !

મુખીએ સ્મશાનમાં રખડી કોટવાળના કથનાનુસાર

નાના બાળકનું તરતનું દાટેલું શબ શોધી કહાડી લત્તાથી થોડે અંતરે મૂકી આવીને કોટવાળને વધામણી (!) કહી ગયા. એટલે કોટવાળ ચાર સીપાઈને લેઈને લત્તાને પકડવા ચાલ્યા. તેમને પ્રથમથી લત્તાની બહાદુરી સાંભળી ભય ઉત્પન્ન થયેલો હોવાથી સન્મુખ ન જતાં લત્તાની પાછળ ફરીને તેને અચાનક બાથમાં ઘાલી બેડીઓ જડી દીધી. લત્તા હવે નિરૂપાય થઈ. એટલે બહાદુર કોટવાળે તેને કહ્યું:- “અરે કુલટા સ્ત્રી તું કોણ છે? મસાણુદેવી ભૂત, પલીત, ચુડેલ કે ડાકણ? જે હોય તે સત્વર કહી દે. અમારા ગામમાંથી નિર્દોષ બાળકો હરી લાવી તેનું રક્ત ચૂસનારી વ્યંતરી, તું કોની પ્રેરીત અહીં આવી? હવે અમ્મિ દેવતાને તારૂં બળીદાન દેઈ અમારા ગામને ઉપાધીથી સદાને માટે મુક્ત કરીશું.” એવી રીતે લત્તાના હૃદયમાં ભય ઉત્પન્ન કરી તેણે સીપાઈઓને કહ્યું:- “બહાદુર સીપાઈઓ! આ ચાન્ડાલણીને હાલ આપણા તુરંગખાનામાં લેઈ ચાલો.”

કોટવાળ મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો, “કે જો હું આ સૌન્દર્યની મૂર્તિ રાજાની સમીપ પકડી જાઉં, અને રાજાજી તેની સુંદરતા ઉપર મોહી પડે તો મને અમુલ્ય બક્ષિસ મળે. અથવા રાજા પ્રમાણીક હોવાથી તેને પસંદ કરે નહિ, તો જે ચાર જુઠા સાક્ષી સોધી લાવી આને મશાણુ

દેવી ઠરાવી ભારે શિક્ષા કરાવીશું, જેથી મારા દરમાયામાં સારો વધારો થાય. અને ગામમાં મારી ખીક જામી જાય. આપણને તો ખસ ! બન્ને બાબુમાં લાલ સમાએલો છે.” આવા દુષ્ટ વિચારોને તાબે થઈ તેણે પોતાના સીપાઈઓની પાસે પચકયાસ કરાવી કેદીને પોતાના કબજામાં લીધી. પચકયાસમાં લખ્યું કે: એક ભયંકર સ્ત્રીએ કે જેને મશાણુ દેવી ધારવામાં આવે છે; તેને એક બાળકને મારી ખાઈ જવાની તકનીર માટે પરહેજ કરવા જતાં તેણે બે સીપાઈઓનાં ખુન કર્યા છે, પણ અંતે કોટવાળ સાહેબની વિલક્ષણ બુદ્ધિ અને ભારે મહેનતથી તેને કેદ કરી પંચ સમક્ષ કબજે કરી છે. તા. માઈ સન

અચાનક ત્યાં એક સન્યાસી આવી પહોંચ્યો. તેણે પૂર્ણિમાની ચંદનીના પ્રકાશમાં લત્તાકુમારીને સહેજસાજ ઓળખી આશ્ચર્યથી બોલ્યો:-

“બહેન લત્તા ! તું અહીં ક્યાંથી ?”

લત્તા પોતાનું નામ સાંભળી ચમકી એક જડની માફક ઉભી રહી. તેથી વળી તે સન્યાસી બોલ્યો:-

બહેન લત્તા ! તમે મને જોઈ ગલરાવો નહિ. હું આપનો તાબેદાર સેવક સત્યવિજય છું.”

લત્તાએ સન્યાસીના રૂપમાં આવેલા સત્યવિજયને

ટુંકમાં પોતાની કર્મકથા કહી સંભળાવી. જે સાંભળી લત્તાનો
બચાવ કરવા પોતાની પાસેથી છુપી રીવોલ્વર કહાડી કોટવાળ
સામે ફેંકી. પરંતુ નીશાન ચુકી જવાથી કોટવાળ બચી
ગયો. અને સત્યવિજય ખીલે અવાજ કરે, ત્યાર પહેલાં
કોટવાળે તેના મસ્તકમાં ડાંગ મારી. તેથી તે અચેતન થઈ
જમીન ઉપર પડ્યો. તત્કાલે કોટવાળે સત્યવિજયને બાંધન
કર્યો. અને પોતાના પરાક્રમથી મનમાં કુલાતા કોટવાળે તેને
પોલીસ થાણે પહોંચાડી દીધો.

x

x

x

x

ધરી દીલ ડર ગુનાહ ના કર, ખુદા તુજ પર, ખફા થાશે,
વળી કયામત-દીને તુજ ખત, પઢી ઝટપટ-જફા થાશે.
તજ નેકીની મીઠી જામ-બદી ઝહેરી પીયે શું કામ,
ખુદાનું નહિ તું લેતો નામ-અરે દોઝખી દફા થાશે.
ખરા રોજગાર-હુકુના કર, સદા નેકીથી ના તું ફર,
જરા સખતી જોઈ ના ડર, કબુ નહિ બેવફા થાસે.
પડી છે લાલચો લાખો-સડી સમજ તજ નાખો,
ઘડી ના જો ખુલી આંખો-સ્વરગની રાહ સફા થાસે.

પ્રકરણ ૨૧

નેકીની જીત - બદીની હાર

ચંદ્રોજી તક એ જાંદગી, પાનીકા બુલબુલા હય,
કયું સતાતે હય દીનોકો, દો દિનોકો વાસતે.
કરના બલા હોગા બલા, નેકી કા બદલા નેક હય,
યારો ઠીસીકો મત દુભાના, અપને સબહી એક હય.
જુસ્મ કરના છોડ દે તું, અગ ખુદાકે વાસતે,
ક્યામત તક નેકીસે ચલના, ઇનસાનકી વો ફજ હય.

પ્રકરણ વીસમાં વર્ણવેલું ગામ ચંપકપુરીના રાજ્યને
તાબે હતું. તે ગામ નાનું હોવાથી
ત્યાં ન્યાય ભુવન હતું નહિ. તેથી દોષિત જનોને શિક્ષા કરાવા
માટે ચંપકપુરીના ન્યાય દરબારમાં જવું પડતું હતું. તેથી
લજ્જાવાળી ક્યોઈનો કેસ આજે ચંપકપુરીમાં ચલવાનો હતો.
રાજ્યની મોટી તકરારો વસંતસેન પોતે જાતે સાંભળી ઇન્સાફ
પોતે કરતો હતો.

ન્યાય ભુવનમાં આજે સંપૂર્ણ રીતે ભીડ જામી રહી
હતી, અને પ્રજાનાં સમૂહો હજી તીકાની માફક મશાણદેવી

ઠરાવેલી લત્તાનો કેસ જોવાને આવતાં હતાં. બાર વાગતાં નેત્રીદારે છડી પોકારી રાજનું આવાગમન જાહેર કર્યું. તુરત સભામાં ચુપકીદી ફેલાઈ ગઈ. રાજ વસંતસેન ન્યાયાસન ઉપર વીરાજમાન થતાં શિરસ્તદારે લત્તાની તકરારનો કેસ કહાડ્યો. સત્યવિજયને આરામ થવાથી કોટવાળે તેને લત્તાના કામમાં મદદગાર ગણી સરકારી કામમાં અડચણ કરવા સાડુ ગુન્ડેગાર તરીકે સાથે આણ્યો હતો. આરોપીના બચાવ અર્થે કોઈ વકીલ ન હોવાથી સરકારી વકીલ મી. શીવપ્રસાદ દયાથી આરોપીના તરફથી હાજર થયા હતા. તેમણે કેસની શરૂઆત કરતાં કોટવાળને પ્રથમ ફરીયાદી તરીકે સોગંદ આપ્યા પછી પુછ્યું—

શીવપ્રસાદ:— “તમે આ અપરાધી બાઈ વિષે શું જાણો છો ?”

કોટવાળ:— “સાહેબ ! હું તારીખ ૨૨ ડીસેમ્બરને રોજ ચોકીદારોની સાથે રાત્રે અમારા ગામની બહાર રોન ફરતો હતો, ત્યારે આ બાઈ એક નાના છોકરાને મારી ખાતી હતી. તેને પકડવા સાડુ મારા બે ચોકીદારો તેની પાસે ગયા, તેમને આ બાઈએ મારી નાખ્યા. તેથી તે કોઈ વ્યંતરી અથવા મસાણુદેવી હશે; એમ અમેને ખાત્રી થવાથી ઘણી જ મહેનત લેઈને તેને પકડી છે, માટે નામદાર કોર્ટ તેને એમ્પ શિક્ષા કરવી જોઈએ.”

શીવપ્રસાદ:-“ મી. તર્કટશંકર ! તમે કહેશો કે જે વખતે તેને તમોએ પકડી તે વખતે કેટલા વાઝ્યા હતા ? તથા તે છોકરાને આ બાઈ કેવી રીતે મારી ખાતી હતી ? તથા તે બાઈ તમામ છોકરૂં ભક્ષ કરી ગયા પછી પકડાઈ, કે પ્રથમ ? અને તે વાતનો કોઈ સાક્ષી છે કે નહિ ? ”

કોટવાળ:-“ સાહેબ ! તે વખતે રાત્રિના બાર વાઝ્યાનો સુમાર થયો હતો. તે બાઈ છોકરાને મોંઢા વડે કરડી ખાતી હતી. તે તમામ છોકરૂં ભક્ષ કરી ગયા પછી પકડાઈ. મારી સાથે ચાર સીપાઈ હતા. તેમાં બે સીપાઈને તેણે ઠાર કર્યા, એટલે કમાલ-અને જગાલ હયાત છે, જે અતરે હાજર છે. ”

શીવપ્રસાદ:-“ તેની સાથે આણેલો કેદી કોણ છે ? ”

કોટવાળ:-“ સાહેબ ! તે તેનો મદદગાર છે. તે છોકરાં લાવી આપતો, અને આ બાઈ બાઈ જતી. ”

શીવપ્રસાદ:-“ મી. તર્કટશંકર ! તમોએ પ્રથમ જણાવ્યું હતું કે તે એક છોકરાને ખાતી હતી, વળી જણાવો છો કે તે છોકરાં ખાતી હતી, છોકરાં એ શબ્દનો અર્થ એકથી વધારે બાળક હોય એમ થાય છે, ત્યારે તેને તમોએ કેટલાં બાળક ખાતાં બોધ હતી ? ’

કોટવાળ પોતે પોતાની બુબાનીમાં ફસાયા. તેથી ગભરાયા. પરંતુ હીંમત લાવી બોલ્યા:- “ સાહેબ ! રાત્રી

અંધારી હોવાથી કંઈ જણાતું નહોતું. ”

શીવપ્રસાદ:-“મી. તર્કટશંકર! તારીખ રર ડીસેમ્બરનો રોજ પૂર્ણિમાની રાત્રિ હતી, તેથી સમગ્ર રાત્રીમાં ચંદ્રનો પ્રકાશ હોવા છતાં તમે અંધકારની વાત જણાવો છો, તે તફ્ફન અસત્ય લાગે છે; માટે જે સત્ય હોય તે વીદિત કરો. ”

કોટવાળ:-“ સાહેબ ! તે વખતે શ્યામ વાદળ આવેલું હોવાથી અંધારું જણાતું હતું. ”

કોટવાળની જુથાની અપૂર્ણ રાખી તેમને બહાર બેસાડી સાક્ષી તરીકે મુખીને બોલાવ્યા. તેઓ હાજર થયા, એટલે તેમને સાક્ષીના પીંજરામાં ઉભા રાખી તેમની જુથાની લેવા માંડી.

શીવપ્રસાદ:-“ પટેલ ! તમારું નામ, ઠામ, ધંધો, અને ઉંમર કહો. ”

મુખી:-“ સાબને કહું કે મારું નામ દયાળ પટેલ, રહેલું નાયપુરી, ધંધો સરકારી મુછીનો, ઉંમર બે વીહુ અને દહ વરહ. ”

શીવપ્રસાદ:-“ આ બાઈને તમે ઓળખો છો ? ”

મુખી:-“ હોવે સાબ, અમ નહિ ઓળખુ; એ તો મારી ઘરવાળી થાય, સાબને કહું કે તેને બહુ રૂપાળી નછેતર જેવી ભાળી કોટવાળ સાબે તેને પોતાને ઘેર બોલાવી, પણ

ઇતો હાચી પરતીવરતા છે, તેથી કોટવાળની કાળી દાંનત પાર પડી નહિ, એટલે કોટવાળે રાતરે ગાંમ બહાર ઉપાડી જઇ ખુબ જુલમ કરી ઇની લાજ લીધી. અને બળાતકારના ગુનામાંથી બચવા હાડ ઇના ઉપર ખોટું તોમત મૂકી અહીં પકડી આંણી. માટે સાળને કહું કે મને મારી અસતરી અપાવો.”

શીવપ્રસાદ:—“ દયાળ પટેલ ! ત્યારે તમે તમારી સ્ત્રીને કોટવાળના જુલમમાંથી બચાવવા સાડ કંઈ ઉપાય કેમ આદર્યો નહિ ? ”

મુખી:—“ સાળને કહું કે તે અસતરી મને આપે તેટલા હાડ સાળને કહું કે મેં કોટવાળ સાળને તરણુ ગીની સરપાવની આલી.”

રાજા, પ્રધાન, અને સર્વ સલાસદો, બન્ને જણની ભિન્નભિન્ન હકીકત સાંભળી આશ્ચર્ય પામ્યા. અને ઇન્સાફ કરવા સાડ વીચારમાં પડ્યા. રાજા વસંતસેન ઘણો તીવ્ર બુદ્ધિનો હોવાથી પ્રપંચીઓની જુળાની ઉપરથી સમજી ગયા કે; આ કોઈ ગરીબ પણ પ્રમાણીક; દુઃખી નીરાધાર સ્ત્રી હોવી જોઈએ. અને બંન્નેના સબંધમાં એકી વખતે આવેલી હોવાથી લુચ્ચાઓ અન્યોઅન્ય લઢી પોતાની નીચ વાસના તૃપ્ત કરવા ઇચ્છે છે. આવો રાજાને વીચાર સ્ફુરતાં લત્તાને પોતાની સમીપ બોલાવી એકદમ એક રૂમાલ તેનાં નેત્રો ઉપર ઢાંકી દેઇ કોટવાળને પૂછ્યું;

“કહો આ બાઈ કઈ આંખે કાણી છે ?”

કોટવાળ ગભરાયો ખરો—પણ ઝટ જવાબ દીધો. “તે ડાબી આંખે કાણી છે.”

વસંતસેને ચુકિત વાપરી પુષ્કળ હાસ્ય કર્યું. પછી મુખીને કહ્યું:—

“દયાળ મુખી ! તમે કે શો કે તે બાઈ કઈ આંખે કાણી છે ?”

મુખી મનમાં સમજ્યા કે કોટવાળે ડાબી આંખે કાણી કહેતાં રાજાજી હસ્યા હતા, માટે જરૂર તે જમણી આંખે કાણી હોવી જોઈએ; માટે તે જવાબ દેવો યોગ્ય છે, એમ સમજી રાજાને કહ્યું:—“સાળને કહું કે એતો જમણી આંખે કાણી સે નામદાર.”

વસંતસેને હવે પોતાનો રૂમાલ લત્તાનાં ચક્ષુ ઉપરથી દૂર કર્યો, એટલે કોટવાળને અને મુખીને પોતાની ભુલ માલુમ પડી. પણ હવે તેઓ નિરૂપાય હતા. વસંતસેનનો કોઈ જવાબામુખીના અગ્નિ સમાન વૃદ્ધિ પામતાં તેણે તે નર પીશાચોને કહ્યું.

“નીચ લુચ્યાઓ ! તમે બંને પ્રપંચી હોવાથી આ સ્ત્રીના ઉપર કુદૃષ્ટી કરી તેને હેરાન કરવા ધારો છો, નીર્બળનું રક્ષણ કરવાને આપેલો રાજ્યનો પગાર હરામ કરી એક નિરાધાર

અબળાને સતાવી તેનો બદલો તમે અન્નેને ચૌદ ચૌદ વર્ષની સખત મજુરી સાથે કેદની સજા ફરમાવી વાળી આપું છું.”

રાજ્યઆજ્ઞાથી રાજ્યસેવકોએ તેમને બંધીવાન કરી તુરંગખાનામાં રવાના કરી દીધા.

પછી વસંતસેને લત્તાને ધૈર્ય દેતાં કહ્યું:- “ બાઈ તું પવિત્ર બાળા હોય તેવો મારા મનમાં લાસ થાય છે. તેટલુંજ નહિ; પરંતુ તારો કોઈ સ્થળે મને સમાગમ થયો હોય તેવી બ્રાન્તિ થાય છે. માટે તને હરકત ન હોય તો તારી સવીસ્તર હકીકત હોય તે અહીં નીડર બનીને કહે.

લત્તા:- “ મહારાજ ! હું કુટીન કુટુંબની કન્યા હોવાથી મારું નામ-કામ અને માત-પીતાની ઓળખાણ આપી શકું તેમ ન હોવાથી આપની ક્ષમા યાચું છું. મારા દુઃખનો પાર છે જ નહિ; પરંતુ આપ ન્યાયવંતના આગળ મારા જેવી દીન અબળાની દુઃખી કહાણી કહેવાથી મારા દુઃખમાં ઘટાડો થશે એમ આશા રાખું છું, માટે કૃપા કરી સાંભળશે. ”

(રાગ) (દશા આશી થઇ મહારી-કરમતી છે ગતી ન્યારી,

“ પુછો શું વાત એ રાગ-પડ્યા દુઃખ મુજને ઝાઝાં

સાખી-એક દીન હું બાગમા-રમતી સહીયર સાથ;

બ્યાધ એક લાં આવીને-દીધી મુજને બાથ.

- ધુજે અતી પાય ત્યાં મારા, બની ભયભીત હું બાળા.
 સાખી-પંથી ત્યાં કોઇ આવીઓ-સાલક શ્રી કીરતાર
 તેણે બચાવી મુજને-વાઘને કીધો દાર.
 વીનતી તે સુણી મારી (૨) રહ્યા મેમાની સ્વીકારી.
- સાખી-ભાળી મુજ મેમાનને-કોઇઓ મારો તાત;
 શત્રુ તેને સમજીને-કરવા ધારી ઘાત
 દશા ત્યાં શું કહુ મારી (૨) મુંઝાઇ મનમા ભારી.
- સાખી-દેવા કાંસી તેહને-કરતા મન વીચાર,
 મુજ ઇચ્છાથી બોલીઓ-પ્રેમ થકી સકુમાર.
 સ્વયંવર પુત્રીનો તારી (૨) જોવા ઇચ્છા બહુ મારી.
- સાખી-રાય વચન બધાયજો-કરવા તેનું કામ;
 તેને તેડી લાવીઓ-મહારાજ સ્વયંવર દામ.
 વિચારી મન મેં મારા (૨) પ્રીતથી અરપી વરમાળા
- સાખી-તાત અતીજે કોપીઓ-દેવા ધાયું દુઃખ;
 દ્યો પરણાવી કુટપને-એવું બોલ્યો ભુપ.
 પહેરાવી વેશ સૈયરને (૨) પડી રસ્તે હુ જંગલને.
- સાખી-ખમતા સહેતા દુઃખ બહુ-આવી આપતી પાસ;
 સાચો કરી ઇન્સાફને-પુરી મારી આશ.
 હશે શું થયુ પતિનુ તહીં (૨) અરે રાજાજી જાણું નહિ.
 પુછી મુજ વાત ઓ રાજા (૨) કહ્યા દુઃખ મુજના ઝાઝા."
 છેલ્લા શબ્દો બોલતાં તેનો કંઠ શોકથી ગદ્ગદ થવાથી

તેનાં ચક્રુમાંથી શ્રાવણુ લાઠરવો વર્ષવા માંડયો. તેથી તે વધુ બોલી શકી નહિ. તેની વિપત્તિઓ શ્રવણુ કરી વસંતસેન મનનાં નક્કી સમજ્યો કે આ સ્ત્રી અન્ય કોઈ નહિ, પરંતુ તેની રાણી લક્ષ્મીકુમારી હોવી જોઈએ. તેથી તે બોલ્યો:-

“ વીજયસેનની રાજકુમારી લક્ષ્મી ! તમારા પતિની સત્ય હકીકત હું જાણું છું. માટે શોકનો ત્યાગ કરી સ્વસ્થ ચિત્તથી સાંભળો. તમે વિજયપુરમાંથી નાસી જવા પછી તેને ડુંગરનાં કોતરોમાં નાખી દીધો. જ્યાંથી ઇશ્વરની દયાથી બચતાં તે પોતાના પાળક, રાજ્યના સ્તંભરૂપ, જુના પ્રધાનની સાહ્યથી તેણે પોતાના પિતાની ગાદી પ્રાપ્ત કરી. એક દીવસ તેની સલામાં એક મસાણુદેવીનો તર્કટી મુકરદમો આવ્યો. તેમાં આરોપી સ્ત્રીને પોતાની રાણી તરીકે ઓળખી તેનું પૂર્વ વૃતાંત સાંભળ્યું. એટલે.....”

વસંતસેનનું વાક્ય પુરૂ થતા પહેલાં લક્ષ્મી તેના પતિને ભેટી. સર્વ સલા વિસ્મય થઈ. વસંતસેને તેનો યોગ્ય ખુલાસો સલામાં કરતાં ચંપકપુરમાં ભારે હર્ષ ઉત્પન્ન થયો.

સત્યવિજયને લક્ષ્મીના રક્ષક તરીકે રામસીંહ વાળું રામપુરનું રાજ્ય બક્ષિસ આપ્યું. સત્યનો જય થયો, અને પ્રપંચીઓનો પૂર્ણ નાશ થયો.

આ પ્રકરણનો અંત લાવતા પહેલાં એટલું તો કહેવું

(૧૬૮)

જ પડશે કે; વસંત-લક્ષ્મીનાં ધાર્મિક વીધીથી લગ્ન થયેલાં ન
હોવાથી રાજ્ય જોષીએ આપેલા મુહૂર્ત પ્રમાણે તેમની લગ્નની
ભારે તૈયારીઓ થઈ રહી છે.

નિહાળી સૃષ્ટિને આખી, અમે એ શીખ લીધી છે,
ભર્યો છે ભેદ કીસ્મતમાં, ખુબી કીસ્તાર કીધી છે.
નીતિથી કદને સહેવાં, અતિ સુખની નીશાનિ છે,
પડે છે ધુપ અતિ જ્યારે, જરૂર વૃષ્ટિ થવાની છે.
હજારે માનવી જીવન, પૂરેપૂરા તમે જોયાં,
નહિ ત્યાગી હૃદય શંકા, કહે 'જાદવ' નવાઈ છે.

તેજી તુરગ પણ ખરીદી લીધો. ગામ બહાર ધર્મશાળામાં જઈ તે બહાદુર ક્ષત્રાણીએ એકાન્ત સમયે શુરવીરને પણ એળ લગાવે તેવો મદદીઈ ભર્યો સ્વાંગ ધારણ કરી પોતાના સ્વામી સત્યવિજયની શોધ કરવા આગળ ચાલી. માર્ગથી માહીતગાર ન હોવાથી ઇશ્વરની ઈચ્છાનુસાર અશ્વને તેણે ચાલવા દીધો. સાયંકાળ સુધી ચાલ્યા પછી તે ભયંકર અરણ્યમાં દાખલ થઈ. રસ્તો શોધવાનો પ્રયત્ન કરતાં તે વધારે બીહામણી ગીચ ઝાડીમાં ફસાઈ ગઈ. અધીક પ્રયત્ન નિષ્ફળ હોવાથી પોતાના અશ્વને વૃક્ષ સાથે બાંધી તે એક વડવૃક્ષ ઉપર ચડી ગઈ. જંગલી હીંસક પશુઓના ડરથી તે સળગ-અળગા બગૃત બેગ્રી રહી. મધ્યરાત્રિનો સમય થવા આવ્યો હશે; તે સમયે તેણે દૂરથી બળતો પ્રકાશ પોતાના તરફ ધીમે ધીમે આવતો જોયો, આવા ભયંકર વેરાનમાં પ્રકાશનું આવાગમન ભયસૂચક ચિન્હ હોવાથી તત્ક્ષણે તે નિડર અળગાએ પોતાનું અગ્ન્યસ્ત્ર સજ્જ કર્યું. થોડીવારમાં તે સ્થળે લપાતા છુપાતા બે સીપાઈઓ આવી પહોંચ્યા. તેમાંના એકના હાથમાં બળતી મશાલ હતી તેમણે વીમળાનો બાંધેલો અશ્વ જોઈ આરે બાળુ તેના માલીકની તપાસ કરવા માંડો. વીમળાએ તેમને હાંટારા સમજી વૃક્ષ ઉપરથી તાકીને બહુક ફેડી, તેથી એક સીપાઈ બેભાન થઈ જમીન ઉપર પડ્યો. તેથી તેનો સાથી ભય પામી મસાલ ખુઝાવી એકક્રમ નાશી ગયો. થોડીવારમાં ત્યાં ઘોડાની ખરીઓનો

અવાજ; અને રણતુરીનો નાદ રાંભળાવા લાગ્યો. વીમળા તે સખંધીનો વીચાર કરે; ત્યાર પહેલાં પચાસ માણસની લશ્કરી ટુકડીએ એકદમ તે વડને ઘેરો ઘાલ્યો. તેમના સરદારે આગળ આવી આજ્ઞાક્રિત સ્વરે એક સીપાઈને કહ્યું:—“ આ વડ ઉપર જે હોય તેને એકદમ પરહેજ કરો. ” સરદારની આજ્ઞાને આધીન થઈ પાંચ સાત સીપાઈઓ વડ ઉપર ચડવા લાગ્યા. તેથી વીમળાએ કહ્યું:— “ ભાઈ ! હું નીચે આવું છું, તસ્તી ન લ્યો. ” તોપણ સીપાઈઓએ વડ ઉપર ચડી જઈ વીમળાને એકદમ નીચે જમીન ઉપર ફેંકી દીધી. ગરીબ ખીયારી નીરાધાર, લાગ્યથી હીણાયત્વી વીમળા અચેતન થઈ ગઈ. તેને સરદારના હુકમથી હાથે પગે બેડી જડી દીધી, તેના અશ્વ ઉપર નાખી તે નાશી ન જાય તેટલા માટે સખત બધા બાંધી લઈ આ લશ્કરી ટુકડી તેની આસપાસ ચાલતી પોતાનો માર્ગ કાપવા લાગી. * * *

વાંચક ! આશ્ચર્ય ન પામ. કુદરતના અદૃશ્ય પડદાએ પાછળ છુપાએલું દુઃખ કહીને આવતુંજ નથી. અનાદિ સમયથી જગત્ કાળના કરાળ પંઝામાં સપડાએલું છે. પ્રારબ્ધને વશ થઈ સતી સાધવી સીતા-જેને માથે ધરાને ધ્રુવવનારા રામ સરખા સમર્થ સ્વામીની સહાય હોવા છતાં પાપોના પંઝામાં ફાળુ માત્રમાં સપડાઈ અતિ કષ્ટની ભોક્તા થઈ હતી; તો વીમળા જેવી અસહાય અબળા ભવિષ્યની વિરૂદ્ધ કેમ થઈ શકે?

(૧૭૨)

પણુ વીમળાને બંધન કરનાર કોણુ ? * * *

આપણી અ વાર્તા ચાલે છે તે સમયમાં ભરતબંડમાં મોતીમહાલ નામનું રાજ્ય મહા સમર્થ સત્તા ધરાવતું હતું. તે રાજ્યના તાબામાં બસોથી વધારે બંડીઆ રાજ હતા. તેના રાજનું નામ બહાદુરસીંહ હતું. બહાદુરસીંહના પિતા તેજપાળે પ્રજાને અગણિત સુખ આપી સારી કીર્તિ સંપાદન કરી હતી. પરંતુ બહાદુરસીંહ વધારે દ્રવ્ય સચન કરવાની ઇચ્છાથી પ્રજાને પીડા કરવા લાગ્યો. પોતાના તાબાના બંડીઆ રાજની બંડીમં ક્રમશઃ વધારે કરવા માડ્યો. અને નજીવાં બહાનાં બતાવી કેટલાંક નાનાં રાજ્યો ખાલસા કર્યાં. આથી તના તાબાના સમગ્ર બંડીઆ રાજને પોતાના રાજ્યની સલામતીનો ડર પેડો. તેથી તેઓએ છુપી મસલત ચલાવી એકદમ મોતીમહાલ ઉપર ચડાઈ કરી. બહાદુરસીંહને આ વાતની બગર પ્રથમથી પોતાના છુપા કાર્યવાહકો તરફથી મળેલી હોવાથી તે સાવધ હતો. એટલે તેમના સામે લશ્કર લેઈ ધસી ગયો. બહાદુરસીંહે પ્રથમથી પોતાના કેટલાક વિશ્વાસુ માણસોને દુશ્મનના લશ્કરમાં મોટા ઓઢા ઉપર રખાવી દીધા હતા. તેમણે દુશ્મન રાજ્યોના દારૂગોળામાં છાણાંની રાખ અને કોલસા જેવી હલકી વસ્તુનો ભેગ કરી દારૂ તફાન નિરૂપયોગી કીધો હતો. બહાદુરસીંહે શત્રુદળને જોતાં તેમના ઉપર ભયંકર તોષોના મારો શરૂ કર્યો. દુશ્મનોએ તોષો

ફાડવાનો પ્રયત્ન કર્યો, પણ તેમનો દારૂ ખરાબ હોવાથી કુટી શક્યો નહિ. એટલે તુરત દુશ્મન દળમાં દાખલ થએલા બહાદુરસીહના વિશ્વાસુ માણસો ‘નાસો નાસો’ કરી પુંઠ બતાવી નાસવા લાગ્યા. તેથી શત્રુ સૈન્યમાં ભંગાણુ પડ્યું. તે તકનો લાભ લઈને બહાદુરસીહે ઘણા રાજાને કેદ કર્યા. જે પ્રથમથી નાશી છુટ્યા હતા, તેમનો પત્તો ન લાગવાથી તેમને શોધી લાવવા બહાદુરસીહે ચારે તરફ પચાસ પચાસ માણસોની ટુકડીઓ રવાના કરી દીધી. તેવી એક લશ્કરી ટુકડી ચંદ્રપુરીના જંગલોમાં આવી પહોંચી. અને રાત પડવાથી તેમણે ત્યાં મુકામ કર્યો હતો. થોડીવાર પછી ભુલી પડેલી વીમળા ત્યાં આવી પહોંચતાં તેના અશ્વના ણોંખારવાથી જે સીપાઇઓ ત્યાં તેને શોધતા આવી લાગ્યા; અને વીમળાને શત્રુ સમજી કેવી રીતે કેદ કરી ગયા, તે આપણે આ પ્રકરણના પ્રારંભમાં જાંચી ગયા છીએ.

ધીરે ધીરે કુચ કરતાં તે લશ્કરી ટુકડી બીજે દીવસે મોતીમહાલ આવી પહોંચી. સૈન્યાધ્યક્ષને રાજ્યકેદી બતાવતાં તેના હુકમથી ખાસ રાજ્યદ્રોહીને રાખવાના રાજ્યમહેલની પાસેના ભયંકર કેદખાનામાં ગરીબ બીચારી વીમળાને પુરી દીધી. કાસ્તમત જ્યારે ફેડે છે; ત્યારે સવળાનું અવળું આવી જ રીતે થાય છે, વીમળાએ ભયથી બચવા સાડ પુરૂષ પોષાક ધારણ કર્યો; ત્યારે તે પોશાકે તેને ભયંકર કેદખાનામાં પુરી

જે દીવસથી વીમળાને અહાર મળેલો ન હોવાથી તે કેદખાનામાં
 જેભાન અવસ્થામાં કેટલીક વાર અચેતન પડી રહી જ્યારે તે
 જાગૃત થઈ ત્યારે તેણે જોયું કે એક શ્યામ વસ્ત્રધારી માણસ
 તેની સમીપ જોડેલું હતું. અંધકાર હોવાથી આવનાર માણસ
 દોસ્ત છે કે દુશ્મન તે વીમળા સમજી શકી નહિ. તેથી
 વીમળા ભયથી ચીત્કાર કરી દૂર નાસી ગઈ. આથી તે અજાણી
 આકૃતિ તેની સમીપ જઈ વીમળાને શાન્તવન દેવા લાગી.
 “ગભરાવો નહિ મારા પ્રાણુ ! હું દોસ્ત છું, દુશ્મન નથી.”
 એમ કહી તેમણે પોતાની પાસેનો ગુપ્તદીપક પ્રગટ કરી શ્યામ
 વસ્ત્રો દૂર ફેંકી દઈ પોતાના ખરા સ્વરૂપમાં પ્રગટ થઈ. તે
 વીમળાને જણાયું કે આવનાર એક અનુપમ અપ્સરાનું ગુમાન
 તબાવે તેવી સૌન્દર્યવતી યુવતી હતી. તેથી વીમળાએ
 આશ્ચર્યસહ તેને પૂછ્યું. “જહેન ! તમો કેણુ છો, અને
 ક્યાંથી આવ્યાં છો; તે કૃપા કરીને કહેશો ?”

“ જાહ ! એવું ન બોલો મારા પ્રાણુ ! હું બહાદુરસીહની
 પટરાણી જયમતી તમારી ભગીની નહિ; પરંતુ પ્રેમની ભાગીની
 થવા આવી છું તમોને મારા સીપાઈએ કેદ કરી લાવતા
 હતા; ત્યારથી તમારું અનુપમ સૌન્દર્ય જોઈને હું દીવાની
 બની ગઈ છું. તેથી તમારી પર્યંક શાયિની કરી મને ઉપકૃત
 કરશો. તમારા પ્રેમના બદલામાં તમોને તુરત કેદથી મુક્તિ
 મળશે.” આવનાર સ્ત્રીએ ખુલાસો કર્યો.

તેની અયોગ્ય માગણી સાંભળી ગભરાએલી વીમળા ઇજ્જત કેમ સાચવવી તેના ગહન વિચારમાં પડી. જયમતીના કષ્ટમાંથી છુટવા પોતે (વીમળા) ખરા (સ્ત્રી) સ્વરૂપમાં પ્રકટ થાય; તો બહાદુરસીહ પાસે શીયળનો બચાવ કરવો મુશ્કેલ હોવાથી તે ભેદ ખોલાય તેમ નહોતો. તેથી તેણે મર્મમાં કહ્યું:—“ખડેન! તમારી ઇચ્છા મારાથી સફળ થશે નહિ, માટે મને માફ કરો.”

“બહાલા! ગૃહસ્થનો ધર્મ શું છે? તૃષાતુર પથીકને જળદાન કરવું—કે ધણો મારી દ્વાર આગળથી દૂર કરવો?” જયમતીએ પૂછ્યું.

“યાચકને યથાશક્તિ દાન આપવું એ દરેક માનવની ફરજ છે. પણ જે વસ્તુ ઉપર અન્યનો હક્ક છે, તે વસ્તુનું દાન ચોરીથી આપી શકાય નહિ; એ ધર્મનો કાયદો છે.” વીમળાએ કહ્યું.

“ધર્મના અસત્ય ખડાનાં ખતાવી બચવું, એ બાંધલાનું કામ છે.”

“ભલે! આપને યોગ્ય લાગે તેમ કહો.” વીમળાએ નમ્રતા દર્શાવી.

“નહિ, નહિ, મારા નાથ! એમ ન કહો. મને નિરાશ ન કરો. હું આપને શરણે આવેલી છું. આપની કીંકરી ગણી મહારી ઇચ્છા પૂર્ણ કરો. આપના અનાદરથી મૃત્યુનો દેવતા મારી વાટ બેઠું રહ્યો છે. તેનાથી મને બચાવો, બચાવો.”

એમ કહી જયમતી સ્ત્રી ચરીત્ર કરતાં રૂદન કરવા લાગી.

“ જહેન ! જહેન ! વ્યર્થ શોચ ન કરો. સુંદર દેખાતું મૃગજળ તદ્દન નિરૂપયોગી હોય છે. ” વીમળાએ અધીક મર્મમાં કહ્યું.

“ પ્રાણુ ! હું અહીં જ્ઞાન ગોષ્ઠિ કરવા આવી નથી. ” જયમતીએ કહ્યું.

“ અને મેં તમોને બોલાવ્યાં પણ નથી. માટે આપ સુખેથી સ્વસ્થાને પધારો. ” વીમળાએ વીનતિ કરી.

“ ઓ કંગાળ કૂતરા, હું કેણુ ? હું મહાન રાજાની પટરાણી. તેનો તિરસ્કાર. મારા આન્દર્યનો ઉપસોગ દેવતાને પણ દુર્લભ છતાં તારા પ્રેમની બીજુક બની તારી પાસે રતિ કિડાની ચાચના કરી. તેનો બદલો માફ અપમાન કરી તે તારા મૃત્યુને આમંત્રણ કર્યું છે. હજી પણ સમજ. નહિ તો તારૂં મોત તૈયાર છે. ” જયમતીએ ગુસ્સાથી કહ્યું.

વીમળાએ પ્રત્યુત્તરમાં તીરસ્કાર સૂચક દૃષ્ટિથી રૂક્ત મંદહાસ્ય કર્યું.

જયમતીથી વીમળાએ કરેલો અનાદર સહન થયો નહિ. તેના રોમેરોમ વૈર લેવાનો જીસ્સો વ્યાપી રહ્યો. તત્કષણે પાસે છુપાવેલું ખંજર કહાડી વીમળાનો પ્રાણ લેવા ધસી ગઈ. વીમળાને ગરદનમાંથી પકડી જમીન ઉપર પટકી, તેની છાતીમાં ખંજર ખોસી દીધું. અને આ રમણીના રૂપમાં છુપાયેલી રાક્ષસી કેદખાનામાંથી ગુપ્ત માર્ગે રાજ્યમહેલમાં આવી ગઈ.

પ્રકરણ ૨૩

ધાર્મિક ધુતારો

દુઃશ્વરની લીલાને કોણ સમજી શકે છે ? પાપીનો વિજય કરી તે તેને પણવાર અંધ બનાવી દે છે. ભોળા બિચારા મનુષ્યો અસત્ય માર્ગે જનારા એમાંજ અંતઃજ્ઞ જમ એવું ધારી બેસે છે કે આવી સ્થિતિ હમેશાં જળવાઈ રહેશે. અને સ્વભાવથી સર્પ છે; એવા પાપ આચારને મિત્ર કરી દુઃખ પાય છે, ઉછેરે છે; અને પોતાના હાથેજ પોતાના દુઃખની યોજના તૈયાર કરે છે. (પાપ અને પશ્ચાતાપ)

*

*

*

*

ચાર કલાકથી નીશાદેવી પોતાનો અમલ પૂર ઝડપથી વધારતી હતી. ખેતરોમાં ધુવડનો અવાજ, તમરાંનો નાદ, અને શીઆળવાંના શોર બકોર શીવાય બધું શાન્ત હતું. આવા ભયંકર સમયે ચાર મનુષ્યો પોતાના રકંદ ઉપર એક મોટી પેટી ઉચકી અરણ્યમાં આવી પહોંચ્યા. તેઓ પેટીના ભારથી શ્રમિત થએલા હોવાથી રહેજ વિશ્રાંતિ લેવા માટે પેટી ખભા ઉપરથી ઉતારી. તેજ ક્ષણે બાબુમાંથી એક સફેદ આકાર

માંમાંથી ફેસફરસની જવાબાઓ કહાડતો ઝડપથી પ્રકટ થયો. પેટી ઉંચકનારાઓ તેને ભૂત સમજી લયથી પેટી મૂકી નાસી ગયા. એટલે તે સફેદ આકાર આનંદિત મુખે પેટી સમીપ આવી પહોંચ્યો. તે વખતે નીશાકાન્તે પોતાનો રૂપેરી પ્રકાશ સહેજસાજ પૂર્વ દીશામાંથી પ્રસરાવ્યો હતો. તેના અજવાળાની સહાયથી તે સફેદ આકારે પેટીને વાસેલું તાળું યુક્તિ પ્રયુક્તિથી તોડી નાખી પેટીનું ઢાંકણ ખુલ્લું કર્યું. પેટીનાંથી તેણે દ્રવ્ય સંપાદન કરવાની લાલસા રાખી હતી. પણ તેમાં તે નિરાશ થયો. કારણ કે અંદર દટ્ટી કરતાં તેણે એક પુરૂષનું શબ પડેલું દેખ્યું. તેથી તે આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થયો. ‘શબ કોનું હશે ? તેનો ખુની કોણ ? ખુન કરવાનું કારણ શું ?’ વીગેરે વીચારમાં તે લીન થઈ ગયો. તેટલા વખતમાં શબને તાજી હવા મળવાથી તે ધીરેથી હાલવા લાગ્યું. એટલે તે સફેદ આકારે તેને સાચવીને બહાર કાઢતાં તે નિર્ભય જણાતા દેહમાં ચેતન માલુમ પડ્યું. પરંતુ તેની છાતીમાં ઉઝા ધા લાગેલો હોવાથી તેમાંથી પુષ્કળ રક્ત નીકળતું હતું તેની વેદનાથી તે પુરૂષ બેભાન પડ્યો હતો. રક્ત પ્રવાહ બંધ કરવા માટે તે સફેદ આકાર કોઈ જંગલી ઝાડનાં પાંદડાનાં રસ કાઢી લાવ્યો. તે રસ ધા ઉપર મસળવા માટે તે શબ તુલ્ય પુરૂષનાં વસ્ત્ર કાઢવા લાગ્યો. તો તેણે આશ્ચર્ય સાથે જોયું કે તે શબ તુલ્ય જણાતો આકાર પુરૂષનો નહિ; પણ રંભાને

લજ્જે તેવી સ્ત્રી હતી.

તે સફેદ આકારે ઘાયલ સ્ત્રીને જંગલી ઝાડનો રસ ચોપડવાથી રક્ત પ્રવાહ બંધ થઈ ગયો હતો. પણ હજી સુધી તે અચેતન રહેવાથી તે સફેદ આકારે પાસેના પોતાના મકાનમાંથી ગુલાબજળ લાવી તેના મુખ ઉપર છાંટવાથી તેણે પોતાનાં નેત્ર ખુલ્લાં કર્યાં. અને તે સફેદ આકારની મદદથી તે સ્ત્રી મહા પરીશ્રમે પેટીમાંથી બહાર નીકળી. તેણીએ ઘણા મંદ; પણ મધુર સ્વરે પ્રશ્ન કર્યો, “ભાઈ ! મને જીવતદાન આપનાર આપ પરોપકારી મહાત્મા કેણુ છો ?”

“મૈયા ! હું આ પાસેના વિશ્વેશ્વર મહાદેવનો પુંજરી છું. મારું નામ રામદાસ છે.” તે સફેદ ડગે લોળી માછલીને પકડવા જાળ પાથરી.

“મહાત્મન ! મને થોડાક દીવસની વિશ્રાંતિ સારૂ આપના મકાનમાં કૃપા કરીને રહેવા દેશો.” ઘાયલ સ્ત્રીએ વીનંતિ કરી.

“હાં, હાં, મૈયા ! કુચ્છ પ્રીતર મત કરો. હમેરી ગરીબકી ઝુંપડી ઔર હમેરા થહી પંચમૃતકા બનેલા પાંજરા (શરીર) આપ જયસે દુઃખો કે લીએ હય.” દેખીતા મહાત્માએ માછલીને સારૂ જાળમાં લલચનો ગલ લગાડ્યો.

“આપ મારા ધર્મના પિતા છો; કૃપા કરી મુને

તમારી ઝુંપડીમાં લેઈ ચાલો. મારાથી ઉભુ રહેવાશે નહિ. ”
તે દુઃખી સ્ત્રીએ પુનઃપ્રાર્થના કરી.

“ ચલો, મૈયા ! ચલો ” એમ કહી તે પરોપકારી
મહાત્મા (!) ધાયલ સ્ત્રીને પોતાના મકાનમાં તેડી ગયા.

ઉપરની વાતચીતથી વાંચકને માલૂમ પડ્યું હશે કે
તે દુઃખી સ્ત્રી પ્રકરણ—૨૨ મા અંતમાં કહેવાનુસાર જયમતીથી
ધાયલ થઈતી વીમળા હતી. જયમતીને પોતાનું પાપ પ્રકટ
થવાની ધાસ્તી લાગવાથી તેણે કેદખાનાના ગુપ્ત માર્ગેથી
વીમળાને મૃત્યુ પામેલી સમજી પોતાના વિશ્વાસુ નોકરોની
મારફત પેટીમાં ઘાલી જંગલમાં દાટી દેવા સારૂ મોકલી દીધી
હતી. ત્યાંથી કાળના અદ્ભુત પંજામાં કીસ્મતના ફરેબથી
ફસી તે સફેદ ઠગ મહાત્મા રામદાસની કપટ જાળમાં જકડાઈ
તેના મકાનમાં જવા લાગી. રામદાસનાં કૃત્યો સુંબાઈની
સોનેરી ટોળીને ભુલાવે તેવાં સોનેરી ફરેબો અથવા લેદ
ભરમોથી ભરપુર હતાં, તેનું સતીસ્તર વૃતાંત નીચે પ્રમાણે છે.

(રામદાસ મહાત્માનું પૂર્વ વૃતાંત)

રાજનગરમાં ગુલાબદાસની ગણતરી લક્ષાધિપતિ શેડીઆ-
ઓની પંક્તિમાં પ્રથમ થતી હતી. પણ તેમની અઠકાળ
સંપત્તિ લોગવવાને માટે છેક વૃદ્ધાવસ્થા સુધી સંતતિ થઈ
નહોતી. તેઓ પુત્રની ઇચ્છાથી ઘણાં વ્રત, દાન, અને સંત

સેવા કરતા હતા. તેથી અંતે ઈશ્વરને તેઓની અરજ સાંભળવાની ફરજ પડી. લગભગ સાઠ વરસની ઉંમરે તેમને ત્યાં પુત્રનો જન્મ થયો. તેનું નામ શશીકાન્ત પાડ્યું. શ્રીમંતને ત્યાં મોટી ઉંમરે એકનો એક પુત્ર હોવાથી શશીકાન્તને પુરા લાડ કોડમાં ઉછેરવા માંડ્યો. તેર વર્ષની ઉંમરે તેનું લગ્ન તેના જેવા શ્રીમંતની કન્યા કંચનકુમારી સાથે થયું હતું. કંચનકુમારીના સૌન્દર્યનું વર્ણન કરવા માટે એક મોટો ગ્રંથ રચનામાં આવે; તો પણ તે અપૂર્ણ રહે તેમ હતું. કંચનકુમારીને તેના પીયરમાંથી નીતિનો ખજાનો મળેલો હોવાથી તે શુદ્ધ પતિપારાયણ હતી. એક દીવસે શશીકાન્ત ઉર્વશીનો નાટ્ય પ્રયોગ જોવા ગયો. ત્યાં તેણે ઉર્વશીનો નાચ, મોહક નખરાં, અને નીર્લજ્જ હાવલાવ જોઈ, પોતાની સ્ત્રીને તેવી ચાલાક (!) ધનાવવાનો વિચાર કર્યો. ઉર્વશીનો પાર્ટ કરનાર દીલ્હીની નામીયી વેસ્ટા હતી; તેને શશીકાન્તે માસીક સો રૂપીઆ પગાર ઠરાવી પોતાની સ્ત્રીને તેવી એકટર્ટીંગ શીખવવાને માટે બોલાવી આણી. કંચનકુમારીએ તિરસ્કાર વૃત્તિથી તેવી નીચ વેસ્ટાનું મોં જોવાને સાફ ના પાડી. તો પછી એકટર્ટીંગ શીખવાની વાતજ શી ? શશીકાન્તે તે નિર્હોષ અખજાને સખ્ત મારમારી પોતાની ઇચ્છાનુસાર નાચ-ગાન શીખવવાને માટે ફરીથી સમજાવી. પણ પરીણામમાં સાફ ના પાડવાથી તેનો પ્રેમ કંચનકુમારી ઉપરથી ઉઠી ગયો. અને તે રાત દીવસ

દીલ્હીવાળી વેથ્યા એકટ્રેસને ત્યાં રહેવા લાગ્યો. ત્યારથી તેની આસપાસ હાજીહા કરનારા, મિત્રોનાં ટોળેટોળાં ફરી વળ્યાં. આ વાતની તેના પિતાને બાણ થતાં તેના ઉપર સખત દેખરેખ રાખવા માંડી. તેથી તેના હલકા સોબતીઓની શીખવણીથી, મદદથી, તેણે ગુલાબદાસનું ખુન કર્યું. પિતાના મૃત્યુ બાદ શશીકાન્તને સ્વતંત્રતા મળવાથી લક્ષ્મીએ પગ કરી નાસવા માંડ્યું. નગરમાં નવી રામજણી આવતાં સ્વાર્થી મીત્રો વેથ્યાને નામે હઝારો રૂપીઆ ઉડાવી જતા. કેઇ આબરૂદાર કુટુંબની રૂપાણી સ્ત્રી જણાતાં તેને મેળવવા સારૂ સેંકડો રૂપીઆનું બળીદાન થતું હતું. લક્ષ્મીને તણવત સમજનારી કુળવાન બાળાઓને જળરજસ્તીથી ઉપાડી જતા. અને તેના ઇનામમાં બાગ-બગીચા લખાવી લેતા. એક વખત સાચંકાળે બાગમાં ત્રણ કુંવરી કન્યાઓ એકલી સહેત્ર કરતાં જોઇ તેઓની ખુમોની દરકાર કર્યા વગર શશીકાન્તના મીત્રો તેમને ઉપાડી ચાલતા થયા. મધ્યરાત્રીના સમયે તેમને શશીકાન્તે બર્જાહારની ધમકી આપવાથી તેઓએ પોતાનું કૌમારવ્રત બળવવા સારૂ પાંચમા માળની બારીએથી પડતું નાખી આપઘાત કર્યો. આવાં ઘણાં ખુન શશીકાન્તના વિષયાંધપણથી થયાં હતાં. પરંતુ લક્ષ્મીદેવીની મદદ વડે દરેક ગુન્હામાંથી લાંચીઆ અધીકારીઓના હાથમાંથી તે નિર્દોષ ઠરી છુટી જતો હતો. આ વખતે તેના દુર્ભાગ્યની

અસિ તેની ગરદન ઉપર લટકી રહી હતી. મરણને શરણ થએલી કુમારિકાઓ રાજ સુન્નતસીંહની દુહિતાઓ થતી હતી. રાત્રિનો ઘણો સમય વ્યતિત થવા છતાં તે નિર્દોષ બાળાઓ ઘેર ન જવાથી તેની તપાસને માટે ઠામોઠામ સીપાઇઓ ફરતા હતા. તેઓ મધ્યરાત્રિના સમયે જે વખતે કુમારિકાઓએ પડનું નાખ્યું તેજ સમયે ત્યાં આવી લાગ્યા. તેઓએ પોતાના મલીકની કન્યાઓની આવી દુર્દશા જોઈ તરતજ શશીકાન્તના ભુવનને ઘેરો ઘાલ્યો. પછી સુન્નતસીંહને આ સમાચાર પહોંચાડયા. સુન્નતસીંહે ક્રોધને વશ થઈ તપાસ કર્યા વિના શશીકાન્તના મહેલને તોપથી ઉરાડી મુક્યો. તેમાંથી શશીકાન્ત ગુપ્ત ભોંયરને માર્ગે થઈ વેષ બદલી નાસી છુટ્યો. સાધુ બની શશીકાન્ત એક દીવસ જયગઢમાં ભીખ માગતો હતો ત્યાં એક પુરાણી રામાયણની કથા કરતા હતા તેમાં તેણે સાંભળ્યું કે “રામનામ ચિંતામણી છે.” આ ઉપદેશ શશીકાન્તના સાંભળવામાં આવતાં બીજે દીવસે સવારમાં ભગવાં વસ્ત્રો ધારણ કરી મહાન સંન્યાસીનો ડોળ ધારણ કરી ગામ બહાર સરોવર ઉપર જઈ બેઠો. અને મોટેથી રામનામનો ઉચ્ચાર કરવા લાગ્યો. મુળ શ્રીમંત કુટુંબનો હોવાથી તેનો ચહેરો ઘણો ભવ્ય હતો, તે સંન્યાસીના વેશમાં અધીક દીપ્તિ ઉઠ્યો. બીન સ્વાર્થથી રામનામનો જપ કરવાથી તેની ખાસે ધીરે ધીરે ઘણા ભકતો આવવા લાગ્યા. તે સર્વની

સાથે વાતચીતમાં પણ રામ રામ શીવાય બીજું કશું બોલતો નહિ.

દરેક પ્રસંગમાં ફક્ત રામ રામ સિવાય અન્ય ઉચ્ચાર ન કરવાનો દ્રઢ નિશ્ચય તેણે કર્યો હતો. આથી તે જયગઢમાં રામદાસ નામથી મહા પ્રસિદ્ધ થયો. રામદાસે કોઈની પાસે ચાચકવૃત્તિ ન કરવાથી તેની કીર્તિ જયગઢની ચોમેર ફરવા લાગી. અંધશ્રદ્ધાળુ, લાવિક ભક્તોનાં ટોળેટોળાં મહારાજના દર્શનાર્થે ઉભરાવા લાગ્યાં. અન્ન, વસ્ત્ર અને દ્રવ્યના ઢગલા થવા લાગ્યા. રામદાસ દીવસના કોઈના દેખતાં અન્ન પ્રાસન કરતા નહિ; પરંતુ રાત્રે નીરાંતે બે ટંકનું ભોજન સાથે કરી લેતા; અને મળેલી લક્ષ્મીને જમીનમાં સંતાડી દેતા. જગતને ઠગવાને માટે મળેલાં વસ્ત્રોને હાથ પણ લગાડતા નહિ; અને આવેલા અન્નને લૂંટાવી દેતા. આવી રીતે ઘણા દીવસ વીત્યા પછી ચોમાસાના દીવસો નજીક આવવા લાગ્યા. લાવીક ભક્તોને તેથી રામદાસ મહારાજના નિવાસ માટે ચીંતા થવા લાગી. તેઓએ ગામમાં લખણી કરી રૂપીઆ ભેગા કરી એક સુંદર રામજીનું મંદિર બંધાવી રામદાસ મહારાજને અર્પણ કર્યું. હવે મહારાજનો દમામ ધીરે ધીરે વધવા લાગ્યો. વધારે દ્રવ્ય કેમ સંચય થાય; અને પોતાનું મહાત્મ કેમ વધે; તેના ઉપાયો મહારાજ કરવા લાગ્યા. તેથી તેઓ સ્ત્રીપુરુષોનાં ટોળેટોળાં સાંજ સહુવાર આરતી સમયે ભેગાં કરી છુટથી

પ્રસાદ વહેંચવા લાગ્યા. વળી છાનામાના કેટલીક સ્ત્રીઓને પતિ વશ કરવાની; તે કેટલીક સ્ત્રીને પુત્ર થવાની આધા આપવાના બહાને તેમનું યૌવન લુંટવા લાગ્યા. રામદાસ બાલ્યાવસ્થાથી પરસ્ત્રીને ફસાવવાના ઉપાય તે સારી રીતે બાણુતો હતો. તે મુજબ કેટલીક સ્ત્રીઓને લક્ષ્મીની લાલચ આપી, પોતાની પાપી વાસનાને વશ કરી હતી. ઘણી ભોળી અજ્ઞાન અબળાઓએ મહારાજને ઇશ્વર તુલ્ય માની સ્વર્ગની ખોટી વાંચનાથી પોતાનો દેહ અર્પણ કર્યો હતો. કેટલીક કુલટા કામીનીઓએ તેના મોહક ચહેરાને તાબે થઇ પોતાના પતિવ્રતને તીલાંજલી આપી દીધી હતી. રામનામ ચીંતામણી એ ધર્મને નામે ધૂતનારા; ધાર્મિક ધુતારાને; કંચન અને કામીની મેળવી આપી.

રામદાસની લોભીવૃત્તિ રાજ્ય મેળવવા કાંક્ષાં મારવા લાગી. તેથી તેણે જનસમાજનો પ્રેમ મેળવવા સારૂ એક નવીન યુક્તિ શોધી કાઢી. નગરમાં ગલીએ ગલી ફરી નાનાં મોટાં બાળકો ભેગાં કરી તેમને રામનામ જપાવા લાગ્યો. અને રામજીનો પ્રસાદ વહેંચવા લાગ્યો. તેના બદલામાં તે કોઈની પાસે ભીક્ષા પણ લેતો નહિ. કોઈ ભીક્ષા આપવા આગ્રહ કરે ત્યારે તે કહેતો કે રામજી જ્યારે પોતાના હાથે ભોજન કરાવશે ત્યારે તે ભોજન કરશે. આવો એણે નિયમ ધારણ કરેલો હોવાથી તે ભીક્ષા લેતો નથી.

રામદાસ મહારાજે જ્યારે રાજ્ય મેળવવા માટે રામ નામ ચીંતામણીનો અર્થ કેવળ પોતાની લોભી કલ્પનાશક્તિ પ્રમાણે કર્યો હતો, ત્યારે જયગઢના રાજ્ય મહેલમાં તે વખતે જુદોજ બનાવ બનતો હતો. X X X

જયગઢના રાજા રાયસીંહને ચંપા, મેના, અને મોહીના નામની ત્રણ રાણીઓ હતી. ચંપાને સંતાનમાં સુમતીકુમાર નામે એક પુત્ર, અને સત્યવતી નામે એક પુત્રી હતી. મેનાને કંઈ ફરજંદ હતું નહિ. અને મોહીનીને એક પ્રેમરાય નામે પુત્ર હતો. સુમતીકુમારની ઉમ્મર વીસ વરસની હતી, જ્યારે પ્રેમરાયની ઉમ્મર ફક્ત ત્રણ વરસની હતી. એટલે ગાદીનો ખરો હકદાર વારસ સુમતીકુમાર હતો. પણ રાયસીંહ મોહીનીના રૂપ ગુણમાં એટલો બધો લુબ્ધ બની ગયો હતો કે તેણે પોતાના અવશાન પછી પ્રેમરાયને ગાદી આપવાની ખાસ ગોઠવણ કરી હતી. ચંપાથી આ અણુધાર્યો ફટકો સહન થઈ શક્યો નહિ, તેથી તેણે ઈર્ષાગ્નિમાં દગ્ધ થઈ પ્રેમરાયનો નાશ કરવા અનેક પ્રપંચ કામે લગાડયા. પરંતુ રાયસીંહ અને મોહીનાની કુનેહથી સર્વ ઉપાય નિષ્ફળ નિવડયા. પરંતુ ચંપા અને તેની દાસીઓ તેથી નિરાશ થઈ નહિ. તેઓએ આપણા રામદાસ મહારાજની કીર્તિનાં યશોગાન સાંભળ્યાં હતાં. એક દીવસે રામદાસ મહારાજ છોકરાંને રામ નામનો જાપ રાજમહેલની ગદી આગળ લેગાં કરી જપાવતા

હતા, તેટલામાં ચંપાની દાસી કુમતિ આવી મહારાજને ઘણા વિનય પૂર્વક આગ્રહ કરી ચંપાની પાસે તેડી ગઇ. ચંપાએ મહારાજને અશરણીથી ભરેલી બે થેલી, અને ઘણાં કીંમતી જવાહીરો ભેટ ધરી પોતાના દુઃખનું વૃતાંત કહી સંભળાવ્યું. અને કોઇ પણ રીતે પ્રેમરાયનું મરણ થાય તેમ કરવા વિનંતી કરી. મહારાજ કંઇ જવાહીરો જેવી તુચ્છ (૧) લાલચથી લોભાય તેવા ભોળા નહોતા. એટલે એમણે સુમતિકુમારને રાજગાદી મળે તો અર્ધ ગાદીનો ભાગ મળે તેવી રીતનો લેખીત હસ્તાવેજ કરી લેઇ પ્રેમરાયનું કાસળ કાઢી નાખવા કબુત્ત કર્યું.

પ્રપંચથી જય મેળવવાની લાલસાવાળા રામદાસ મહારાજનો પાપકુંભ પરીપૂર્ણ છલકાઇ ગયો હતો, તેથી અજ્ઞાન અને નિર્દોષ રાજ્ય કુસુમનો નાશ કરવાની વિપરીત બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થઇ. પણ કુદરતનું અદૃશ્ય રહેલું ઇન્સાફી ચક્કર રામદાસનો નાશ કરવાને માટે તેના શીર ઉપર ફરતું હતું, તેનું તે સ્વાર્થાંધ અને અવીચારી મૂર્ખને ભાન ન હતું.

રાયસીંહ અને મોહીના ઘણાં ઇશ્વર ભક્ત હોવાથી દરરોજ સાયકાળે રામદાસના મંદીરમાં દર્શન કરવા સારૂ આવતાં હતાં. સાથે બાળક પ્રેમરાયને પણ લાવતાં હતાં. આજે તે નિત્યના નિયમ પ્રમાણે દર્શન કરવા આવેલાં હતાં.

તેમને રામદાસે ચંપા રાણી સાથે કરેલી ગોઠવણ મુજબ પ્રાણધાતક સોમલના મેળવેલા મગસના લાડવા ઠાકોરજીના પ્રસાદ તરીકે આપ્યા. અપૂર્વ શ્રદ્ધાવાળા રાજા-રાણીએ પોતાના બાળકુમાર સાથે લોજન સમયે કંઈ પણ શંકા વગર તે ખાધા. થોડીવારમાં પ્રેમરાયની આંખે તમ્મર આવી ગયાં. રાણી બેભાન બની ગઈ, અને રાજાના હાથ પગ ખેંચાવા લાગ્યા. આથી સર્વ દાસીઓમાં ભારે ગભરાટ ફેલાઈ રહ્યો. તેઓએ તુરત પ્રધાન અને રાજ્ય વૈદને રાજાની એકાએક બીમારીની ખબર આપી. ચતુર રાજવૈદે રાજ્ય કુટુંબનાં ચિન્હો જોઈ સોમલની પરીક્ષા કરી લીધી. પ્રધાનની તજવીજ ઉપરથી રામદાસને ત્યાંથી આણેલા લાડવાની વાત માલુમ પડી. પ્રધાન અને રાજ્યવૈદે તેથી એકમત થઈ તુરત રામદાસને પકડી કેદ કરવાનો હુકમ આપ્યો. ચંપા રાણી આ વખતે ત્યાં હાજર હતી, તેણે પોતાને માથે ભમતું ભયનું વાદળું સંહિજમાં જોઈ લીધું. તેથી તેણે પોતાની પાસેનાં કીંમતી જવાહીરો છુપાવી લેઈ વેશ બદલી એકદમ રામદાસની પાસે જઈ તેને આવતા ભયનું સૂચન કરી પોતાની સાથે દૂર દેશ નાસી આવવા માટે જણાવ્યું. રામદાસ તેના કહેવા પ્રમાણે પોતાની સાથે કેટલાક કીંમતી દાગીના લેઈ ચંપા રાણી સાથે તરત જંગલમાં નાસી ગયો. રાજ્યવૈદની હુંશીઆરીથી ઘણા ઉપાયો કરતાં રાજ્ય કુટુંબને ઘણા વખતે સોમલની અસર નાખી હતી.

રાબને સંપૂર્ણ લાન આવતાં જણાયું કે ચંપા રાણી રામદાસ સાથે નાસી ગઇ છે. એટલે તેણે દરેક નાના મોટા રાબાઓ ઉપર ચંપા અને રામદાસને પકડી કેદ કરવાના હુકમો ગુપ્ત રીતે લખી મોકલ્યા.

જયગઢથી નાસી છુટતાં રામદાસ મહારાજ પોતાની સાથે ઝવેરાત તથા હજાર સોના મહોરો લાવ્યા હતા. તે વડે તેઓએ વિશ્વપુરનાં જંગલોમાં જઇને અજ્ઞાન ભીલોને દ્રવ્યની લાલચો આપી ભીલોની ઝુંપડી તળે એક મોટું વીશાળ ભોંયડું બંધાવ્યું. ભોંયરામાં મહાદેવનું દેવાલય, મહેલ અને વીશાળ પુષ્પ વાટીકા બનાવી. પોતાની છુપી ધારણા પાર પાડવા સાડું ભોંયડું બનાવનાર કારીગરોને વારંવાર બક્ષિસો આપવા માંડી. તેથી કારીગરો તેને ઇશ્વર તુલ્ય માનવા લાગ્યા.

પોતાને સર્વ રીતથી અનુકુળ થઇ પડે, તેવું ભોંયડું તૈયાર થયા બાદ તે ઢાંગી ધર્મ ગુરૂએ કારીગરોને લાલચ આપી વિશ્વપુરમાં નવીન વાર્તા ફેલાવી કે હીમાલયના મહાત્મા પાતાળમાં થઇ વિશ્વપુરના જંગલમાં આવી છુપાઇ રહ્યા છે. મૂર્ખ અજ્ઞાનીઓએ આ ચમત્કારી વાતને સાચી માની કીંમતી ભેટો લઇ તેમના દરશન કરવા આવવા લાગ્યા. હીમાલયના દેવાંશી મહાત્માની વાતો ધીરેધીરે રૂપાંતર પામી દૂર દૂર દેશોમાં જઇ પહોંચી, તેથી ત્યાં યાત્રાળુઓનાં

ટોળેટોળાં દર્શન કરવા માટે આવવા લાગ્યાં. અને મહારાજશ્રીને કીંમતી ભેટો અર્પણ કરવા લાગ્યા. આપણા આ ઢગ મહાત્મા તેની બાજુ દરકાર કરતા ન હોય; તેમ તે આવેલા દ્રવ્યનો એક ખુણામાં ઢગલો કરવા લાગ્યા. મહારાજે સ્વપ્નમાં પણ નહિ ધારેલું તેટલું ધન તેઓને એક માસની અંદર પ્રાપ્ત થયું. હવે તેઓની નજર રૂપાળી ભક્તાણીઓ તરફ ફરવા લાગી. કોઈને પતિ વશ કરવાની, કોઈને બાળક થવાની, કોઈને સદેહે સ્વર્ગ પહોંચાડવાની લાલચો આપી પોતાની નીચ પશુ વૃત્તિ તૃપ્ત કરવા માંડી. જે સ્ત્રીઓ મહારાજની કોઈ પણ લાલચમાં ન ફસાતાં પોતાનું શીયળ રત્ન સાચવી રાખતી હતી; તેઓનું મહારાજ પોતાના સાચીતો પાસે હરણ કરાવી પોતાના ગુપ્ત ભોંયરામાં તેઓના ઉપર ઘણો અત્યાચાર ગુજારતા હતા. કેટલીક નિરપરાધી અબળાને ઉંધે મસ્તકે અહો નીસ લટકાવી રાખતા. કેટલીક સ્ત્રીઓને લોખંડના ઝીણા અણીવાળા ખીલા પાઘરી તેના ઉપર સુવાડી-ખાંધી રાખતા. કેટલીક યુવતિઓને કરવતથી વહેરી નાખતા.

તેઓનો આવો ભયંકર બુઝમ જગતનીયંતાથી વધુ સહન થયો નહિ તેથી તેનો નાશ કરવા નીમીત્ત તરીકે વીમળાને તે પાપીના આશ્રમાં મોકલી દીધી જેનું વૃતાંત પ્રથમ લખવામાં આવેલું છે. * * * *

વીમળાને ઘણું રક્ત વહી ગયેલું હોવાથી તે મહારાજના

મકાન સુધી જતામાં અચેતન થઈ માર્ગમાં ઢળી પડી. તેને મહારાજે જોલાન અવસ્થામાં પોતાના ગુપ્ત શયનગૃહમાં ઉંચકી આણી તેની સેવામાં જે દાસીઓની નીમણુંક કરી દીધી. જે દીવસમાં વીમળા સાવધ થતાં મહારાજની સ્વારી વીમળા પાસે આવી પહોંચી. વીમળાએ તેમને પ્રણામ કરી ઘણો ઉપકાર માન્યો. મહારાજે પ્રતિઉત્તરમાં જણાવ્યું; “એમાં ઉપકાર શાનો. મેં મારી ફરજ બજાવી છે, અને વીમળા, હું આશા રાખું છું કે તમે તમારી ફરજ બજાવશો.” મહારાજે પોતાનો સ્વાર્થ સાધવા મર્મમાં કહ્યું.

“દયાળુ દેવ! આ તન, મન, અને ધન આપનુંજ છે.” વીમળાએ હૃદ ઉપરાંત નમ્રતા-વીવેક બતાવતાં કહ્યું.

“આ તન, મન, અને ધન આપનું છે.” એ વાક્ય જનસમાજમાં ખાસ વિવેક દાખલ બોલવાનો રીવાજ છે. અને તે ઘણા સજ્જનોમાં સાધારણ થઈ ગયેલો છે. વીમળાએ પણ તેવીજ રીતે “આ તન, મન, અને ધન આપનું છે.” એમ વિવેક સાડું કહ્યું હતું. તેનો એમ બોલવાનો હેતુ કોઈ રીતે દુષ્ટ નહોતો, પણ આ શયતાન રૂપી સાધુએ પોતાની વૃત્તિ તૃપ્ત થવાની આશામાં “આ તન, મન, અને ધન આપનું છે.” એમ એક કાયરીમાં લખી નીચે વીમળાની સહી કરાવી લીધી. શુરી અને સતી, ભોળી ક્ષત્રાણીએ ઉપકારના

બોજ તળે દબાતાં અર્થનો વિચાર કર્યા વીના સહી કરી આપી. મહારાજના હૃદયમાં ઇંદ્રાસન જીતવા જેટલો હર્ષ ઉછળી આવ્યો. પણ તે શાંત મુખમુદ્રા રાખી કેટલીક નીતિ અને વ્યવહારીક બાબતો ઉપર વીવેચન કરી ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

વીમળાને મંદીરમાં આવવાને લગભગ એક માસ થઈ ગયો છે. તેનું શરીર મહારાજની ઘણી તજવીજથી પ્રથમના જેવું નીરોગી, અને સૌન્દર્ય સંપન્ન થઈ ગયું છે. આટલી લાંબી મુદત થઈ જવા છતાં વીમળા હજી મહારાજના ગુપ્ત શયનગૃહમાંથી બહાર નીકળવા પ.મી નથી. પોતાનું કપટ પ્રકાશમાં ન આવે તેટલા માટે હજી વૈદોની સલાહ તમોને બહાર જવા કેવાની નથી, એમ કહી તેને ત્યાંજ રોકી રાખી હતી.

આજે મહારાજે પોતાના જન્મ દીવસનું અસત્ય બાનું બતાવી ગુપ્ત શયનગૃહમાં ઘણી સરસ રોશનાઈ કરાવી હતી, દાસ-દાસીઓને ઘણા સુંદર અલંકારો ધારણ કરાવ્યા હતા. વીમળાને પણ બહુ મૂલ્યવાન વસ્ત્રો, અને જવાહીરોના દાગીના પહેરાવ્યા હતા. રાત્રીના આઠ વાગતાં મહારાજ રામદાસ ઘણા કીર્મતિ પોશાકમાં સજ્જ થઈ વીમળા પાસે આવી પહોંચ્યા. મહારાજ આવતાં નીત્યના નિયમ મુજબ તેમને દંડવત્ પ્રણામ કરી વીમળા થોડે દૂર પોતાના આસન ઉપર બેઠી.

પતિવૃતાની પ્રતિમા, સત્યના પ્રભાવથી ક્ષણમાં કલ્યાણ

કરનારી સતી દેવી વીમળાનો આશીર્વાદ મેળવી લેવાને બદલે જીવતાં નર્કની ખાડીમાં ડૂબવા તૈયાર થયેલો, વીધયાંધ ગર્દભ એક ચોરની પેઠે પાપ રહીત વીમળાની અસાવધતાનો લાભ લેઈ તેના સુખચંદ્રથી પગની પાની સુધીના તમામ દ્રવ્ય અવયવોને ધીરેધીરે જોવા લાગ્યો, તેમ તેમ તેની દ્રષ્ટીમાં અંધકાર છવાઈ ગયો. વીમળા—તે શુદ્ધ કંચન હતી. તેના હૃદયમાં સહેજ પણ વીકારને વાસ મળે તેમ નહતું, પરંતુ ચતુર વીમળા મહારાજને પોતાના તરફ નીહાળી નીહાળીને જોતાં તે દુષ્ટનો મનોભાવ સમજી ગઈ. તેથી દરમાઈ જઈ નીચું જોઈ રામદાસને કહ્યું:—

“મહારાજ ! આજે આપનો જન્મ દીવસ હોવા છતાં આપ ઊંડા વીચારમાં કેમ મશગુલ થઈ ગયા છો ?” મહારાજ વીમળાના પ્રશ્નથી ગુંચવાયા, પણ તુરત ધૈર્ય લાવી જવાબ દીધો.

“વીમળા, હું તમારોજ વીચાર કરું છું. આપને યાદ તો હશેજ, કે એક દીવસે તમોએ મને લાખી આપ્યું છે કે —આ તન, મન, અને ધન આપનું જ છે.”—મહારાજે તન શબ્દ ઉપર ખાસ ભાર મુકીને કહ્યું.

“હા, મહારાજ, મને તે ખરાબર યાદ છે.” વીમળાએ જવાબ આપ્યો.

“અને તમે આપણા તે લેખીત કરારને પાળવાને ખરા

અંતઃકરણથી બંધાએલાં છે; કેમ ખરૂં ને ?” મહારાજે પુછ્યું.

એ પ્રશ્નથી વીમળા ચમકી. તો પણ ઇશ્વર ઊપર ભરૂંસો રાખી તેણે જવાબ દીધો; “ હા, હું તે પાળવાને માટે બંધાએલી છું. ”

“ જ્યારે તમારું તન તે માફ જ છે; ત્યારે મારાથી બુદ્ધાધ રાખી દૂર બેસવું, તે તમારા જેવી સૌન્દર્યશાળી સુંદરીને શોભતું નથી. ” મહારાજે મગળાચરણનો પ્રારંભ કરતાં કહ્યું.

મહારાજની અયોગ્ય નિર્લજ્જ માગણીથી વીમળાનું શરીર કપવા લાગ્યું. તેની આંખો સીંહણ ૧ જેવી ક્રોધથી તગતગવા લાગી. પરંતુ સ્વભાવે જન્મથી શાંત ક્ષત્રાણીએ ગોળે મરે તો વીળે મારવાની જરૂર ન બેઠ. શાંતિથી કામ લેવા ધાર્યું.

“ મહારાજ ! આ તન આપનું જ છે, એટલે બેઠે બેસું કે દૂર રહું; તેથી આપને કોઈ રીતે લાલ-હાની નથી. આ તન આપનું જ છે, એટલું જ નહિ; પરંતુ સમસ્ત દેશનું છે. દેશહીતનાં કાર્ય કરવા માટે ઇશ્વરે સરજેલું છે. ’વીમળાએ કહ્યું.

“ અને તેટલા માટે આપને મારી સાથે તન-મનથી બેઠવા હું ઇચ્છું છું. આપ મારી સાથે બેઠાવો, તો આપણે આ કળીયુગના પગ નીચે કચરાતા અનેક જીવોનો ઉદ્ધાર કરી શકીશું. ” મહારાજે વીમળાનું સૌન્દર્ય લુંટવા માટે

પરમાર્થનો માર્ગ બતાવ્યો.

હા આ તન, તનનું દાન મારા પિતાએ શાસ્ત્રવીધિથી અગ્નિ દેવતાની શાખે બીજાને આપી દીધેલું હોવાથી, મારો તેના ઉપર અધિકાર નથી. એટલે તેની આશા આપને માટે આકાશ કુસુમવત્ છે. આપના જેવા મહાન ધર્મગુરુના મુખમાંથી આવાં કળીયુગને પોસાતાં વચ્ચનો સાંભળી હું અજબ થાઉં છું.”

વીમળાના શાંતિજનક સુમધુર શબ્દોથી કામીની વિબુધતા ઘટવાને બદલે વૃદ્ધિ પામી. પ્રતિપક્ષી જવાબ આપનાર ચતુર હોવાથી તેની સાથે વાદ કરવાનું-વાદમાં જીતવાનું રામદાસનું સામર્થ્ય નહિ હોવાથી તેણે પોતાનું ધૈર્ય ખોલી દીધું. તેના મનમાં ક્ષણમાં અનેક તરંગો ઉઠ્યા; વીરામ પામ્યા, તેથી કંઈ કંઈ મુઝવણો થઈ આવી. પાપી પળવાર સ્થંભ્યો. અને પાછો ઉસ્કેરાએલા મગજે ઊઠ્યો. વીમળા, ચતુર વીમળા ચેતી ગઈ. પોતાની પાસે છુપાવેલું અંજર બહાર કાઢી મહારાજ સામુ ધરી ઊભી રહી. કાળરૂપ અંજરને દેખી બળાત્કાર કરવાના વીચારથી ઊભો થયેલો દુરાત્મા મૃત્યુના ભયથી ડગ્યો. અને ઇશકના અંબમમાં દીવાનો થયેલો ગમે તેમ બકવાદ કરવા લાગ્યો.

“સુંદરી ! સુંદરી ! આ તમારા ઉભરાતા યૌવનની કથા

શું તમોને નથી આવતી ? ખીલેલું પુષ્પ તેની સુગંધ પ્રસરાવતા પહેલાં નાશ પામતું હોય તો તેને ગમે તે પ્રયત્ન બચાવી તેની સુગંધ લેવી એ દરેક માણસનો ધર્મ છે. ”

“જડ પદાર્થનો સુકાળલો ચૈતન્ય માણસની જોડે કરવો એ કેવળ મૂર્ખ મનુષ્યના મગજની બ્રાન્તિ છે. ”

વીમળાના મોઢેથી ‘ મૂર્ખ મનુષ્ય ’ એ શબ્દ સાંભળી મહારાજના મગજની સ્ટીમ પબળ મેલથી ફ્રાસ્ટ ચાલવા લાગી. તેમણે ક્રોધથી હાથ પગ પછાડવા માંડ્યા. અને એક તીણી સીસોટી મારી. સીસોટીનો સાદ થતાં અચાનક ચમત્ક્રમની સાક્ષાત મૂર્તિને ભુલાવે તેવા કાળા હળસી જેવા પાંચ શસ્ત્ર ધારીએ તે ખંડમાં પ્રવેશ કરી વીમળાને હાથે પગે બંધન કરી શુભ રીતે ભોંયરામાં જ્યાં મહારાજે પોતાની પાપી ઇચ્છાઓની વીરૂદ્ધ થનારી નીરપરાધી સ્ત્રીઓને શીક્ષા કરવાનું ઠરાવ્યું હતું ત્યાં પ્રથમની કરેલી ગોઠવણ મુજબ મુકી ચાલતા થયા.

રામદાસે તે ભોંયરામાં જઈ તેને બંધન મુક્ત કરી પુનઃ વીમળાને સમજાવવા માંડી.

“વીમળા ! સમજ. કહેવાતું સ્વર્ગ મેળવવાની લાલસા જવા દઈ આ સૃષ્ટીમાં સ્વર્ગનું સુખ ભોગવ. આ તારા યૌવનનો અકાળે નાશ ન કર. મને તારા રૂપની દયા આવે છે. તેથી હજી તને વીચાર કરવાને પાંચ મીનીટનો

ટાઇમ આપું છું. ”

“રે મૂઢ ! મૃત્યુનો લય કોને છે; દેહને કે આત્માને ? આત્મા અમર છે. કારણ કે આત્માને અગ્નિ બાળી શકતો નથી, શસ્ત્રો કાપી શકતાં નથી, જળ ઠૂંચાવી શકતું નથી, વાયુ શોષી-સુકાવી શકતો નથી, એમ કૃષ્ણ પરમાત્માએ અર્બુનને કહેલું છે. ત્યારે નાશવંત દેહના સુખ માટે દુષ્ટ કર્મો કરી માર્ગ શીથળ રત્ન લુંટાવી પરલોક પ્રાપ્તિનો માર્ગ ક્ષણિક જીવનને સારૂં શા માટે બંધ કરૂં ? ”

“ઇન્દ્રિયો ઇન્દ્રિયોના કાર્યમાં પ્રવૃત થાય છે, તેથી સુઝ માણસોએ તેનો હર્ષ કે શોક કરવો નહિ એમ પણ ભગવત ગીતામાં લખેલું છે ત્યારે બહાલી વીમળા, હું તને પુષ્ટું છું કે સ્ત્રી પુરુષનો સંયોગ એ ઇન્દ્રિયોનું કાર્ય હોવા છતાં મનુષ્ય કેવી રીતે પાપનો ભોજના થઈ શકે ?

“જેવી રીતે આત્માને અગ્નિ બાળી શકતો નથી, પરંતુ અગ્નિનો સ્પર્શ થતાં દેહને તેનું કષ્ટ ભોગવવું પડે છે તેવી રીતે.”

વીમળાની વાક્ય ચાતુરીથી મહારાજે કેટલીક ક્ષણ મૌન ધારણ કર્યું. પુનઃ કોધાંત થઈ તે દુરાત્માએ વીમળાને કહ્યું:-

“વીમળા ! પાંચ મીનીટને બદલે દસ મીનીટ વીતી ગઈ છે. હવે હું ધૈર્ય કે શાન્તિ ધરી શકતો નથી.” એમ કહી તેણે સાથીદારોને વીમળાને અણીવાળા ખીલાની પથારી

ઊપર ફેંકી દેવા હુકમ કર્યો.

વીમળા મૃત્યુને સમીપ જોવા છતાં અડગ્ રહી. મૈન ધારણ કરી પાપીના સામું જોઈ તીરસ્કાર સૂચક દ્રષ્ટીથી મંદહાસ્ય કર્યું. પછી તેણે મનમાં ઇશ્વરની પ્રાર્થના કરવા માંડી.

“અનસુયાના બાળક બની; કરી સતીની વહાર,
દ્રૌપદી કાળે વાદર બન્યા; કીચક ભુવન મોજાર.
સાવીત્રી સીતા નર્મદા; કરી મદદ કીરતાર,
કરી કર્ણ સાથે દો; યાયું જગદાધાર. ”

સતીના અંતઃકરણની છેલ્લી ભક્તિ પૂર્ણ પ્રાર્થના પ્રભુએ સાંભળી. તત્ક્ષણે ગુપ્ત ભોંયરાનાં દ્વાર ઊઘડી ગયાં. અને વીમળાનો પ્રભુ; તેનો પતિ સત્યવીજય પંદર સશસ્ત્ર સૈનીકો સાથે આવી પહોંચ્યો. સૈનીકોએ સત્યવીજયની આજ્ઞાથી દાંભિક મહારાજ રામદાસને અને તેના પાંચ સાથીઓને કેદ બનાવી વીમળાના બંધ છોડી નાંખ્યા.

વાંચક ! તમે સત્યવીજયના અચ્ચાનક આગમનથી આશ્ચર્ય પામતા નહિ. કારણ કે આપણે પ્રકરણ એકવીસના અંતમાં જાણ્યું છે કે વસંતસેને લત્તાના રક્ષક તરીકે સત્યવીજયને રામપુરનું રાજ્યધનામ-લેટ તરીકે આપી દીધું હતું.

રામપુરનું રાજ્ય જયગઢના તાળાનું ખંડીયુ રાજ્ય હતું. રાયસીંહને ઝેર દઈ ચંપાને લઈ નાસી છુટેલા રામદાસને

પકડવા માટે બીજા રાજ્યો સાથે રામપુરમાં પણ હુકમ આવી પહોંચ્યો હતો. વિશ્વપુર એ રામપુરના તાળાનું ગામ હોવાથી સત્યવીજયના છુપા જસુસે ચમત્કારીક મહાત્માની હકીકત સાંભળી ત્યાં આવી પહોંચ્યા હતા. જયગઢથી આપેલા અંગ ઓળખના ચિન્હ મુજબ આ મહાત્માનાં શારીરીક ચિન્હ મળતાં હોવાથી એક જસુસ મહારાજનો ભકત બની ત્યાં રહ્યો હતો. તેની ગુપ્ત તપાસમાં તે ભોંયરાનો ભેદ જાણી ગયો હતો. વધારે તપાસ કરતાં ભોંયરામાંથી રાયસીંહના દાગીના મળી આવતાં તેનો શક મજબુત થવાથી તે જસુસે સત્યવીજયને સૈનીકો સાથે આવવા વીનંતી કરી. એટલે તેને પકડવા સારૂ જતો આવી પહોંચ્યો હતો.

આપણે ઊપર વાચ્યું તેમ તેણે ઘણી અણીની વખતે વીમળાને બચાવી રામદાસને કેદ કરી જયગઢ મોકલી દીધો. જ્યાં તેને રાજ્ય આજ્ઞાથી ફ્રાંસીની શિક્ષા થઇ.

પ્રકરણ ૨૪

શરીર અદમાસ

આપણે અગીઆરમા પ્રકરણમાં વાંચી ગયા કે; અલકાપુરના

રાજા જયમલને ઠગવા માટે લત્તાએ પોતાને ઋતુ પ્રાપ્ત થયાનું જણાવી ત્રણ દીવસનો વાયદો કરી મહેલનાં દ્વાર બંધ કરી પાછલે દ્વારથી પડતું મૂકી છટકી ગઈ હતી. જયમલને તેના વચનનો સંપૂર્ણ વિશ્વાસ હતો. તેથી ચોથા દીવસની રાત્રિ પડતાં તે ઘણા મોડે પોશાકમાં સજ્જ થઈ જે દીવાનખાનામાં લત્તાકુમારીને રાખી હતી ત્યાં ગયો. પરંતુ દ્વાર બંધ જોવાથી તેને આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન થયું. અનેક તકેઈ કર્યા પછી બંધ કરેલાં બારણાં જોઈથી ખખડાવવા લાગ્યો. પણ અંદર કોણ હોય તે જવાબ આપે ? ઘણી બુમો પાડી ધાક્યો પણ તેને જવાબ મળ્યો નહિ. ત્યારે તેણે ઘણી લાલચો બતાવી, પણ તે સર્વ બુવનની ભીંતો—અને બંધ કરેલાં બારણાં સિવાય કોઈએ સાંભળી નહિ. તેથી તેના હવાઇ તુરંગો નષ્ટ થયા. એટલે એક સિપાઈને મોકલી રાજ્ય

મિત્રીને બોલાવી દ્વાર તોડાવી નાખી અંદર જઈને જોયું; તો લત્તા નહિ જોવાથી તે આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થઈ ગયો. લત્તા કંઈ બાબતથી પલાયન થઈ હશે તેની ઘણી તપાસ કરી પણ તેનો કંઈ નીર્ણય કરી શક્યો નહિ. તેથી તે ઘણો નિરાશ થયો. તોપણ ‘ હિમ્મતે મરદા, તો મદદે ખુદા ’ એ કહાણીને યાદ કરી તેણે લત્તાને શોધી કહાડવાને ઉદ્યમનો આરંભ કર્યો. પોતાના રાજ્યમાંથી ચાલાક જામુસોને ભેગા કરી તેમને અગણિત ઇનામોની લાલચ આપી લત્તાનો પત્તો ત્વરાથી મેળવવા કહ્યું. જામુસોએ અનેક તરેહના વેષ બદલી જુદા જુદા સ્થળોમાં ફરી શોધ કરવા લાગ્યા. પરંતુ લત્તાની ભાળ ન મળવાથી કેટલાક નીરાશ વહને પાછા ફર્યા. અને કેટલાકે પોતાનો પ્રયાસ ચાલુ રાખ્યો.

એક જામુસ સતત ઉદ્યમને અંતે લત્તા રૂપી સ્ત્રી રત્નની ભાળ મેળવવા અંતે ભાગ્યશાળી થયો. જે દીવસે તે ફરતો ફરતો ચપકપુરીમાં આવી પહોંચ્યો તે દીવસે ત્યાં વસંત-લત્તાનાં લક્ષ થનાર હોવાથી તે શહેરમાં ભારે ધામધુમ ચાલી રહી હતી. (તેમના લક્ષની તૈયારી વિષે આપણે એકવીસમા પ્રકરણના અંતમાં વાંચી ગયા છીએ) એક નાગરિકને તે વિષે પુછવાથી તેને લત્તાની સંપૂર્ણ હકીકત મળી. એટલે તે સત્વર પાછો પોતાના રાજ્ય ભણી ચાલતો થયો. અને જયમલને તે શુભ સમાચાર સંભળાવી દીધા.

જ્યમલે તત્કણે પોતાની સભા ભરી, અને સભામાં એક બીડુ મેલી પોતાની પ્રતિજ્ઞા જાહેર કરતાં કહ્યું કે :- “ જે સખસ આ બીડુ ઝડપી ચંપકપુરીમાંથી લત્તાને કેઈપણ યુક્તિથી પકડી લાવશે, તેને હું માફ અર્ધું રાજ્ય ઇનામમાં આપીશ. પરંતુ બીડુ લેનાર સખસ પોતાના કાર્યમાંથી પછાત પડશે, તો તેનું શીર મારી શમશેરથી બુદ્ધ કરવામાં આવશે. ”

અર્ધા રાજ્યની મહાન લાલસાથી મુગ્ધ થઈ કંઈ લય ન ધરતાં ચંદાવત નામના સિપાઈએ તે બીડુ ઝડપી લીધું. એટલે જ્યમલે તેને શાળાથી આપતાં લત્તાને લાવવા મટે જે સામગ્રીની જરૂર હોય તે લઈ જવા માટે જણાવ્યું. એટલે ચંદાવતે એક લાખ રૂપિયાની સોના મહોરો લઈને મહાન રાજ્યવંશીના રૂપમાં પ્રયાણ કર્યું. પોતાના સેવક તરીકે રાજાના ખાસ વિશ્વાસુ નોકરોને રાખ્યા હતા. ચંદાવત દર મજલ કુચ કરતાં થોડા દીવસમાં ચંપાનગરીની સમીપ જઈ પહોંચ્યો. ગામથી થોડે દૂર જંગલમાં મહાદેવના દેવળમાં તેણે પોતાનો મુકામ કર્યો. નગરમાં છુપાવેશથી ફરતા તેને માલૂમ પડ્યું કે ચંપાવતીનો નગરશેઠ ઘણો પાણી માણસ હોવા છતાં વસંતસેનને ખાસ વિશ્વાસ પાત્ર છે. તેથી ચંદાવતે બીજે દીવસે ઝવેરીનો પોશાક ધારણ કરી નગરશેઠને ત્યાં ઝવેરાત વેચવના બહાને ગયો. દૈવની અનુકુળતાથી તે વખતે નગરશેઠ સીવાય અન્ય માણસ કોઈ ન હોવાથી

ચંદાવતે કેટલીક સામાન્ય વાતો કરી તેની પાસેનાં ઝવેરાતો નગરશેઠને બક્ષિસ કર્યાં. ઝવેરાતના ચળકાટથી નગરશેઠની ખુદ્દી અને આંખો ગુમ થઈ જવાથી તે પાપિષ્ઠે તેના બદલામાં લત્તારાણી મેળવી આપવાનું વચન આપ્યું અને લત્તાને કેમ ફસાવવી તેનો વીચાર કરવા તેણે પોતાની સ્ત્રીને બોલાવી. તે શ્યામ કૃત કરનારી ત્રિપુટી બાગમાં આવેલા શેઠના ખાનગી મકાનમાં ગઈ. ત્યાં તેમણે કેટલોક સમય વીચાર કરી એવો નિશ્ચય કર્યો કે બીજા દીવસે ઊભાણી નીમિત્તે લત્તાને બાગમાં સાચંકાળે તેડી લાવવી. અને ત્યાંથી ચંદાવતે પોતાના માણસો પાસે તેને ઉપડાવી નાસી જવું. પછી ચંદાવતે પૂછ્યું :—

“પણ શેઠજી, હું લત્તાને ઓળખતો નથી; માટે લત્તાના બદલામાં કોઈ યુવતિને લેઈ ન જવાય તેને સાડ કોઈ પ્રકારની મને નીશાની કહો.”

શેઠાણી:—“જેણે વધારે કીંમતિ વસ્ત્રો પહેર્યાં હોય, તેને લત્તા સમજવી.”

ચંદાવત:—“બસ, હવે એટલી નીશાની બસ છે. હવે આપ અત્યારે રાજ્યમહેલમાં જઈ લત્તાને ઊભાણીમાં આવવાનું કબુલ કરાવી આવો, એટલે બેઠો પાર.”

શેઠાણી:—“તેને માટે તમારે મુદ્દલ ફીકર કરવી નહિ. તેને બાગમાં બોલાવી લાવવી એતો માફ જ કામ છે. બાઓ

હવે ખુશીથી આપના મુકામ ઉપર પધારો. કાલ સાયંકાળે આપના માણસોને તૈયાર રાખી અતરે પધારજો અને માફ ઇનામ લાવજો.

અંદાવત બહુસાફ કાઢી પોતાના મુકામ ઉપર ગયો. અને શેઠાણી લત્તાને મળવ જોઈની ગાડીમાં બેઠી રાજમહેલમાં ગઈ.

‘ખાડો ખોદે તેજ પડે, એવું’ બનવાનાં દ્રષ્ટાંતો આપણે ઘણી વખત સાંભળ્યાં છે. શ્યામ કૃત્યની ત્રિપુટીના સબધમાં ‘પણુ તેવુંજ થયું. ‘કરે તેવું’ પામે’ નો સત્ય અનુભવ તેમને મળી ચુક્યો.

શેઠાણી શેઠની રજા મળતાં રાજ મહેલમાં ગઈ. એટલે લત્તાએ તેનો સારો સત્કાર કરી સ્ત્રીએ ત્યાં આવવાનું કારણ પૂછ્યું.

શેઠાણી:- “ બહેન ! કાલે મારા વોનોદય દ્રનો જન્મોત્સવ હોવાથી મારા ખાગમાં માતાજીની ઉજ્જાણી કરવાની છે. કાર્યની અડચણને લીધે પ્રભાતમાં આવી શકાય નહિ; તેમ ધારીને ઉજ્જાણીમા પધારવાને માટે આપને અત્યારે આમંત્રણ કરવા આવી છું. ”

લત્તા:- “ ઘણી ખુશીની વાત છે, બહેન ! જરૂર વખત થતાં હું ત્યાં આવી પહોંચીશ. ” લત્તાએ આનાકાની સિવાય આમંત્રણનો સ્વીકાર કર્યો.

શેઠાણી પોતાનો કપટ પાસે સાનુકુળ થવાથી ખુશી થઈ. કેટલીક બીજી સાધારણ વાતો કરી “વેળાસર પધારજો” કહી પોતાને ત્યાં જવા તૈયાર થઈ. એટલે લત્તાએ રાત્રી ઘણી વ્યતિત થયેલી જણાતી આગ્રહ પૂર્વક શેઠાણીને પોતાને ત્યાં રાખી. શેઠાણીને પણ રહેવાની જરૂર પડી. કારણ કે તે અત્યારે લત્તાનું કહેવું માન્ય કરે નહિ; તો કદાચીત્ લત્તા રીસાઈને કાલે બાગમાં આવશે નહિ, તેવી દહેશત ઉત્પન્ન થવાથી શેઠાણી લત્તાના વીચારની વિરૂદ્ધ થઈ શકી નહિ. શેઠાણી ઘણા દીવસે પોતાને ત્યાં આવેલી હોવાથી લત્તાએ તેની સારી મેમાનગીરી કરી. નીંદ્રાનો સમય થતાં પોતાની સાથે શેઠાણીને સૂવા માટે પદ્મગ બીછાવ્યો. અને બંન્ને સખીઓ હાસ્યવિનોદ કરતા નીંદ્રાધીન થઈ.

શેઠાણીને નીંદ્રાધીન થતાં સ્વપ્નનો ભાસ થવા લાગ્યો. જાણે ચંદાવત ઇનામ લીધા શિવાય બાગમાં આવ્યો. તેને જોઈ શેઠાણી ક્રોધથી સ્વપ્નમાં મોટેથી ખુમો પાડવા લાગી. તેથી જોડે સુંલી લત્તા જાગીને જાગી. અને નીંદ્રામાં શેઠાણીએ ઉચ્ચારેલા શબ્દોનું ખાસ મનન કરવા લાગી.

શેઠાણી:- “(સ્વપ્નમાં) બસ, મને તો રૂપિયા અને અલંકારો પ્રથમ મળવા જોઈએ.”

સ્વપ્નમાં ભાસ રૂપે પ્રતિકૃત્તર સંલગ્નાયે:- “લત્તા

હજી ક્યાં છે ? લત્તા આવશે એટલે મારા માણસો તમને જરૂર ઇનામ આપશે. ”

“અરે, લત્તા તો આવી જાણે. તે ભોળી હોવાથી મારા પ્રપંચ તંત્રમાં પુરેપુરી ફસાઈ છે. પણ મને જ્યાંસુધી મારા રૂપિયા મળશે નહિ, ત્યાંસુધી હું તેને અહીંથી ઉપાડવા દેઈશ નહિ.” શેઠાણીએ લોભ પ્રવૃત્તિથી નીંદ્રામાં કપટનો પૂર્ણ રક્ષેટ કર્યો.

સ્વપ્નમાં અધુરા પ્રશ્નનો ઉત્તર મળ્યો:—“અરે ! તમે આવાં અધીરાં ક્યમ જાણાઓ છો ? જુઓ, મારા માણસોતો આ આવી પહોંચ્યાં. પરંતુ લત્તા ક્યાં છે ? જોડાવો તેને, અને લ્યો તમારા ઇનામને.”

શેઠાણી જુસ્સાથી કહેવા લાગ્યાં:—“જુવો, આ સામેથી લત્તા, તથા મારી ખીજી સખીઓ આવે છે, તેમા જેણે ઘણું મૂલ્યવાન વસ્ત્ર પરીધાન કરેલું છે તેજ મહારાણી લત્તા. હવે ઉપાડો તેને, પણ કામ કરજો જાળવીને. અને લવો મારા ઇનામને.

તેને હવે પ્રતિઉત્તર સંભળાયો નહિ. પરંતુ તેને બદલે અન્ય નવો દેખાવ દ્રષ્ટીગોચર થયો. જાણે રૂપિયા આખ્યા વગર ચંદાવત લત્તાને ઊપાડી ચાલ્યો. એટલે શેઠાણી ગભરાટથી ચંદાવતને પકડવા જેવી તેની પૂંઠે દોડવા બચછે;

તેવી ધબ લેઈને પલંગમાંથી જમીન ઉપર પડી. મસ્તકમાં ઈચ્છા થવાથી સ્વપ્ન વિસરી જઈ તે જાગૃત થઈ. એટલે લત્તા જાણે કંઈ જાણતી ન હોય તેમ તેને આશ્વાસન આપવા લાગી પ્રભાત થતાં શેઠાણીને ગડીમાં બેસાડી તેને ત્યાં મોકલી દીધી.

લત્તાએ શેઠાણીના સ્વપ્નમાં સંપૂર્ણ વચનો સાંભળેલાં હોવાથી પોતાની ચતુરાઈથી પોતાના ઉપર રચાયેલા તર્કટની તમામ હકીકત સમજી શકી હતી. તેથી શેઠાણીને તેના કૃત્યોથી ફસાવવા માટે તેણે ચુકિત યોજી રાખી હતી.

શેઠાણી મહેલમાં આવતાં તે ઘણી હર્ષવત થઈ હોય તેમ હાવભાવ બતાવી નરીન વસ્ત્રો ધારણ કરવા લાગી. પરંતુ આ વખતે તેણે કીંમતી વસ્ત્રો ન પહેરતાં ઘણાં સાદાં વસ્ત્રો ધારણ કર્યાં. અને એક બહુ મૂલ્યવાન જરીની સુશોભીત સાડી શેઠાણીને ભેટ કરી. શેઠાણી લોભને વશ થઈ ચંદાવતને કહેલી નીશાની વીસરી જઈ આનંદમાં આવી તે સાડી પહેરી લીધી. લત્તા પોતાનું કાર્ય સફળ થયેલું જોઈ તેની સાથે ચાલતી આગ તરફ ગઈ.

લત્તાને આવતી દેખી શેઠે ચંદાવતને છુપાવીને કહ્યું કે:- “જે કીંમતી વસ્ત્રો પહેરીને આવે છે, તેને અહીંથી જલ્દી ઉપાડી જાઓ. તે મંદને સાડી ખુમરાણ કરે નહિ માટે તેના મુખમાં વસ્ત્રનો ડુચ્છો ઘાલજો. તોફાન કરે નહિ માટે તેના હાથ અવળા બાંધી લેજો. પગ બાંધવાને ચુકતા નહિ.”

શેઠની શીખામણ સાંભળી “ બહુ સારું ” કહી ચંદાવત પોતાનું કાર્ય સફળ કરવા તત્પર થયો. બાગમાં આવતાં પ્રકાશના અભાવે લત્તાને ઓળખ્યા શીવાય સારાં વસ્ત્રોની નીશાની મુજબ શેઠાણીને ઉપાડી ચાલતો ઘરે. શેઠાણીએ તેને સમજાવવા માટે ઘણો પ્રયત્ન કર્યો, પણ ચંદાવતે શેઠની સલાહ સાચી માનેલી હોવાથી તે વ્યર્થ ગઈ.

શેઠાણીનું હરણ થતાં લત્તા તુરત પાછી ફરી રાજબુવનમાં ચાલી ગઈ. લત્તાને શેઠાણીના રૂપમાં પાછી ફરતાં જોઈ શેઠને કૌતક ઉત્પન્ન થયું. તે મનમાં સમજ્યો કે હરણ લત્તાનું નહિ પરંતુ શેઠાણીનું થયું છે. પણ અફસોસ! ચંદાવત ઘણું દૂર નીકળી ગયેલો હોવાથી તે શેઠાણીને બચાવી શક્યો નહિ.

ચંદાવતે શેઠાણીના બુમ બરાડાની જરા પણ દરકાર કર્યા વગર તેને એક મુંદર ગાડીમાં બળાત્કારથી બેસાડી અશ્વોને પુર વેગથી અલકાપુરી ભણી હાંકી આણ્યો. જયમલની પાસે ઘણી ત્વરાથી પહોંચી ગયો. જયમલે તેને ઘણી દુક મુદતમાં આવી પહોંચેલો જોઈ ધન્યવાદ આપતાં લત્તાને છુટી કરવા દુકમ કર્યો.

કરણી નો બદલો

આણેલી સ્ત્રી છુટી પડતાં લત્તાને બદલે અન્ય યુવતિને નીહાળી જયમલે કોપાંત ધરે ચંદાવતનો એક અક્ષર સાંભળ્યા વિના તનો શીરચ્છેદ કર્યો.

શેઠાણી પણ જયમલના ગુસ્સાનો ભારે ભેગ થઈ પડી. જયમલે તેનાં નાક દાન કપાવી નાખી પોતાનાં એક હાથની ગુલામ સાથે તેનાં જખરજસ્તીથી લગ્ન કરી દીધાં.

પ્રકરણ ૨૫ મું

રાજ્ય ભક્તિ

(રાગ) (માન માયાના કરનારારે જરી જોનેતપાસી તારી કાયા)

કર્મ કાળાંના કરનારારે; સ્વ ચક્ષુએ અંધ થનારા,

પરદારાના રંગ રૂપાળારે; ભાળી મોહો મૂરખ મન તારા.

પરનારી છે પાવકનો કુંડ અરેરે; જેમા સળગે સુંદીર રૂપ જ્વાળા,

પતઇ કરણને મોગલ રાણા; સર્વે છે તેમા હોમાણા રે.....

મૂર્ખ જોને વીચારી મન તારા.

કાળીકા રૂપે માનો કામની પરાઇ; જેના ખપ્પરમાં વીધયી ખપાણા.

લંકા લુંટાણી ને રાવણો રોળાણો; કીચક સરખા કુટાણા રે...

મૂર્ખ જોને વીચારી મન તારા.

હાડ માંસને મહીં રૂધીર ભરેલું; ઉપર ચામના ચીરા મઢાણા,

કામનીની કાયા ન જાણો કંચની; કહે જાદુવ મુવા જે લુભાણા રે

મૂર્ખ જોને વીચારી મન તારા.

~~~~~

જ્યમલની પટરાણી તેજબા ઊપરનું મધુરૂં ગીત પોતાના

~~~~~ પતીને અનીતિથી પાછો ફેરવવા જ્યમલને

સંજાવવા આરૂં ગાતી હતી. પોતાનો દાવ ન ફાવવાથી

નીરાશ થએલો જ્યમલ એકદમ કોધાંધ થઇ તેજખાનો વધ કરવા તૈયાર થયો. તેટલામાં તેના ખુશામતીઆ મિત્રોનું ખાનગી મંડળ આવી પહોંચ્યું. તેઓએ જ્યમલને સમજાવીને શાન્ત કર્યો. જ્યમલે તેઓને ગમે તે પ્રયત્ને લત્તાને પકડી લાવવા સાડ વીનંતિ કરી. તે સાંભળી તેના સ્વાર્થ સાધક મિત્રો પોતાનો અભિપ્રાય દર્શાવવા લાગ્યા.

“કાર્ય જેટલું કળથી થાય છે તેટલું બળથી થતું નથી. માટે મહારાજા હું ધાડંછું કે આ કાર્યમાં પ્રપંચ જેટલો વીજ્ય કરી શકશે તેટલો વીજ્ય જીલમથી થસે નહિ.”

“મહારાજા ! હું જ્યાં સુધી આપનો સેવક આ સૃષ્ટિમાં હૈયાત છું ત્યાં સુધી ગમે તે ઉપાય ચોજી વસંતને કેદ કરી લત્તાને આપના ચર્ણુની દાસી બનાવીશ મહારાજા ! હું આપના કાર્ય બદલ ઇનામની અભીલાષા ધરાવતો નથી; પરંતુ સાચા સ્નેહી તરીકે મારી ફરજ અદા કરવા તૈયાર છું. આપના વિશ્વાસુ થોડાક માણસોની મને મદદ આપો. જેથી હું આપનું કાર્ય કરવા તમર થઇ શકું.”

તે મિત્રની આવી અદ્ભુત હીંમતથી પ્રસન્ન થઇ જ્યમલે તેને કેળવાયલા બસો લશ્કરી સિપાઇઓ; અને વાટ ખર્ચીના એક લાખ રૂપિયા આપ્યા. તે લઇ તે મિત્ર જેનું નામ શંકરાય હતું, તે પોતાનું કાર્ય સિદ્ધ કરવા માટે

ચંપાનગરી ભણી વીદાય થયો. તેણે ચંપાનગરીમાં ન જતાં શહેર બહાર એક એકાંત જગ્યામાં ઊતારે કયેાં. ત્યાં રહી વાંદરાના જેવા દશ પોશાક તૈયાર કરાવ્યા. તેના ઉપર યુક્તિ પૂર્વક વાળ ચોટાડી પુછડાં બનાવ્યાં માટીનાં કાળાં મોઢાં ક્યોં. તાત્પર્ય; તે પોશાક પહેરનાર બરાબર વાંદરાની નકલ કરી શકે. પછી કેટલાક બળદો વેચાતા લાવી તેના ઉપર પોઠો નાખી દરેક પોઠમાં બળે માણસ શસ્ત્ર સાથે છુપાવી રાખી તે પોઠોને શીવી લઈ ચંપકનગરીના રાજમહેલ સમીપ થોડે થોડે દુર ઉભી રાખી. પછી શઠરાય દશ માણસોને વાંદરાનો સ્વાગ ધારણ કરાવી વાંદરાની ચાલ ચલાવતો રાજ મહેલ આગળ લઈ ગયો, અને વસંતને પોતાના ખેલો જોવાની વીનંતી કરી, રાજાએ નવીન તરેહનાં વાંદર જોઈ તેના ખેલો જોવાની વીનંતી સ્વીકારી તેને રાજભુવનમાં બોલાવ્યો. ખેલો જોવા લત્તા પણ સાથે આવીને બેઠી. શઠરાયે મદારીની પેઠે ડુગડુગીઆં વગાડતાં ખેલની શરૂઆત કરી, વાંદરાં ઊંચાં નીચાં થઈ નૃત્ય કરવા લાગ્યાં, ગોળ ગરબડવા લાગ્યાં, ગોટીમલાં ખાવા લાગ્યાં, એક ઉપર એક ઊભાં રહેવા લાગ્યાં, વાંકાં વળી રાજા-રાણીને સલામ કરવા લાગ્યાં, વીંગેરે લીન-લીન પ્રકારના અવનવા પ્રયોગો કરી રાજાને ખેલ જોવામાં લીન કરી નાંખ્યો. યોગ્ય સમય મળતાં શઠરાયની ઇસારતથી ગોળ ફરતાં ફરતાં રાજા-રાણીની આસપાસ વીંટલાઈ વળી એકદમ તે

નીટોષ દંપતીને કેદ કરી કરી લીધાં. વસંતે “દુગો, દુગો,” એમ ઘણી ખુમો પાડી. પણ તેને કંઈ મદદ મળી શકી નહિ. કારણ કે રાજમહેલની હેઠળ પોઠોમાં છુપાયલાં જયમલનાં લશ્કરી માણસોએ પ્રગટ થઈ મહેલનો કબજો લીધો હતો. તેથી તેની મદદ માટેની સર્વ ખુમો વ્યર્થ ગઈ. ચંપાનગરીને કબજો કરી દુષ્ટ શઠરાય વસંત-લત્તાને કેદી તરીકે જયમલ પાસે લેઈ ગયો. જયમલ તેમને જોઈ બહો ખુશી થયો. વસંતને તુરંગમાં મોકલી લત્તાને પોતાની પાસે રંગમહેલમાં બોલાવી લીધી.

એ બધો પ્રતાપ કરામતી કાળચક્રનો છે. તેને રામ અને કૃષ્ણ સરખા સમર્થ મહાત્માઓ પણ મિથ્યા કરી શક્યા નથી. તો ક્ષણભંગુર કાયાના માનવીઓનું સુખ અવીચળ કયાંથી થઈ શકે ?

લત્તાને પોતાની પાસે બોલાવી જયમલે તેને સમજાવવા આરંભ કર્યો.

“પ્રિય લત્તા ! તારા જેવી રાજહંસણી શું કાગડાના ઘરને શોભાવા લાયક હતી ? સાચો હીરો પિત્તળની અંગુલીમાં શોભે ખરો કે ? મોતીની માળા શ્વાનના કોટમાં દીપે ખરી કે ? વીધાત્રીની મૂર્ખતાથી તારા જેવું સુંદરી રત્ન વનમાં ઘાસ પાલો ખાઈ ઉછરેલાને ભોગ પડે, તે મારા જેવા ચતુર પરીક્ષક ઝવેરીથી સહન થાય ખરું કે ? ના, નજ થાય. માટે

મેં તને મારો રંગ મહેલ દીપાવાને સાડું ઘણું કષ્ટ સહન કરીને આણી છે. એક વખત તું મને ઠગીને તારા જાદુના જોરથી નાસી ગઈ હતી, તેમ આ વખત બનવું મુશ્કેલ છે. માટે આવ, મારી રસીકડી આવ, અને આ લોગી ભ્રમરાને ભેટી તારા અધરામૃતનું પાન કરાવી સુષીનું તમામ સુખ સંપાદન કર. ”

“ ચુપ કર, વિષયાંધ કૂતરા; તારા હૃદયથી જરા વિચાર કરીને જો રાવણ સરખો મહાન રાજા પરત્વી લેવા જતાં મંદોદરી જેવી લાવણ્યમયી સ્ત્રી ગુમાવી બેઠો. એક કીચકે દ્રૌપદી ઉપર કુદૃષ્ટિ કરી, તેના પરિણામમાં સો કિચકનો વધ થયો. ઔરંગઝેબ જેવા મહાન મોગલ પાદશાહનું રાજ્ય પાયમાલ થયું. અરે ! ઈંદ્ર જેવા દેવતાને અહત્યાની અભીલાષાથી રોગને આધીન થવું પડ્યું. માટે વિચાર કરીને જો. પરત્વી બળતા અગ્નિનો ડુંગર છે. તેની લાલચમાં પડનારો અભાગી મનુષ્ય સહકુટુંબે સત્વર નાશ પામે છે. હે રાજેન્દ્ર ! તું પરત્વીને નહિ સતાવતાં મને તારી પુત્રી સમજી મારો અને મારા પતિનો અહીંથી ઉદ્ધાર કર. અર્થાત, અમોને બંધન મુક્ત કર. તેમાં તારું શ્રેય સમાયલું છે. હમોને રાજની લાલસા નથી. માટે હમો જંગલમાં જઈ અમારું અવશેષ આયુષ્ય હરીશ્ચિત્વનમાં વ્યતિત કરીશું. ”

“ મુંઝરી ! તું અનુર હોવાથી હૃદયમાં વિચાર કરીને

જો. આ સંસાર સ્વપ્નવત છે. તેમાં મનુષ્ય દેહ અમુલ્ય છે. મનુષ્યા દેહમાં યુવાની હીરા કરતાં અધીક કીમતી છે. તે યુવાનીના વખતમાં જો મનુષ્ય મોજ-શોખમાં મસ્ત ન રહેતાં તેને વ્યર્થ ગુમાવે છે, તે અતે જરૂર પસ્તાય છે. માટે આવ, રસીકડી આવ. મને વ્યર્થ ન સતાવ. યુવાની નિર્થક ન ગુમાવ. ”

“ ભૂપતિ ! હૃદય પ્રદેશનો અંધકાર જ્ઞાન દીપથી દૂર કરો. વિચાર કરીને જુઓ કે, એકજ કુવાનું જળ ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારનાં ધાતુઓનાં અવનત્રાં પાત્રોમાં ભરી (સોનું, ચાંદી, તાંબુ, પિત્તળ, જરમન વિગેરે પાં) તેનું પાન કરવાથી શું તેનો સ્વાદ ખારો, ખાટો, તીખો, ગળ્યો એવી રીતે જુદો જુદો આવશે કે ? ના, નહિજ. તેવીજ રીતે તમારી રાણીઓ અને હું એકજ પંચભૂતમાંથી ઉત્પન્ન થએલ છીએ; વિરામ પણ તેમાં થવાનો છે. માટે જળનાં દૃષ્ટાંતથી સમજી જઇ મને આપની પુત્રી સમાન જાણી કૃપા કરી જવા દો. ”

“ પ્રિય ! જેમ તૃષાતુર માણસને ગમે તેવું સ્વાદીષ્ટ ભોજન નિરૂપયોગી છે, તેમ હું તારા પ્રેમનો તરસ્યો હોવાથી તારાં વિનયનાં વચનો સાંભળવા અશક્ત-લાચાર છું. ”

“ મૂઠ ! નૃપતિ ! સાંભળ. પ્રેમ એ બજારની વસ્તુ નથી, કે જે મૂલ્ય આપવાથી મળી શકે. પ્રેમ, એ લોખંડની

ત્રીજેરીમાં છુપાવેલો નથી, કે જે ત્રીજેરી તોડી બળપૂર્વક મેળવી શકાય છે. પ્રેમ, એ બાગ-બગીચામાં નીપજતો નથી, કે જે યુક્તિથી આણી શકાય છે.

ડગલે ડગલે ડુંગરા; વીકટ પ્રેમને! પંથ,
કૃપા કરે ભગવંત તો; સંત પામતા અંત.

“અશ્વત્થામ અબળા! તારા પ્રેમ પાસમાં હું જકડાએલો હોવાથી તારા અધીત શબ્દો હું શાંતિથી સહન કરું છું. બોલ; હવે તું છેલ્લો એક જવાબ દે. તું ખુશીથી મારા આધીન થઈ મારી પર્યાક શાયિની થશે કે નહિ? તું રાજા ખુશીથી મારી ઇચ્છા તૃપ્ત કર. નહિ તો હું બળાત્કારથી તને મારા કબજામાં લઈ મારી દાસી બનાવીશ. વિચાર અત્યારે અહીં તારો સાહ્યક કોણ છે? તારો શૌર્યહીન પતિ મારા કેદખાનામાં પડી રહેલો છે. તે તને મદદ કરી તેમ નથી.”

“સતીનો સાહ્યક તે છે કે, જેણે વાંદરનું સ્વરૂપ ધારણ કરી દ્રૌપદીને કીચકના પંજમાંથી બચાવી હતી. મારો સાહ્યક તે છે કે, જેની આજ્ઞાને આધીન થઈ સૂર્ય-ચંદ્ર નભમંડળમાંથી પોતાનો પ્રકાશ નીચમોત રીતે ફેલાવી રહ્યા છે. સત્યનું રક્ષણ કરવા ઇશ્વર પોતે પોતાની ફરજથી બંધાએલો છે. જુના ઇતિહાસો તેની સાક્ષી પૂરે છે. પ્રહલાદને તેના પિતાના જુલમમાંથી બચાવવા માટે બ્રહ્મ સ્તંભમાંથી પ્રગટ

થયા હતા. પાંડવના સત્યથી શ્રીકૃષ્ણ બંધાએલા હોવાથી કૌરવના સામે શ્રીકૃષ્ણની મદદથી પાંડવો જય મેળવી શક્યા હતા.

“ ડીક; ત્યારે બોલાવ હવે તારા સાહકને. ”

એમ કહી જયમલ પોતાની નીચ વૃત્તિ તૃપ્ત કરવા માટે લત્તા તરફ ધસી ગયો. લત્તાએ પોતાનું શીયળ બચાવવા સાડૂ મનમાં ઇશ્વરનું સ્તવન કરવા માંડ્યું. તુરત આશ્ચર્ય સાથે જયમલના પગ જમીન ઉપર સ્તંભીત થઈ ગયા. તેણે ચાલવાને માટે ઘણો પ્રયત્ન કર્યો; પણ તે પાપીષ્ઠ તેવી જગ્યાએથી એક તસુ આગળ વધી શક્યો નહિ. તેથી ક્રોધને વશ થઈ મ્યાનમાંથી પોતાની સમશેર કહાડી દૂરથી મારવા માટે લત્તા ભણી ઉગામી, પણ તેનો ઉંચો કરેલો હાથ ઉંચો રહી ગયો. તેથી તે લત્તાને બદલુગર સમજી ભયથી ગાભરો બની કંપવા લાગ્યો. તેણે પોતાના સીપાઇઓને ત્યાં બોલાવી લત્તાને કબજે કરવા-પકડવા સાડૂ હુકમ કર્યો. પાંચ રાત સીપાઇઓ એક સામટા લત્તા ભણી ધસ્યા. તેઓ લત્તાની સમીપ પહોંચતાં લત્તાની આસપાસ તેના શીયળના પ્રભાવથી અગ્નિની જ્વાળાઓ ભૂગર્ભમાંથી પ્રગટ થઈ તે યવિત્રતાની દેવીનું રક્ષણ કરવા લાગી. મીયાંભાઇ ખમચ્યા, તેઓ તેને પીશાચણી-ડાકણી ધારી આગળ ન વધતાં મૂઠીઓ વાળી પાછા પગલે નાસવા લાગ્યા. લત્તા પોતાનું શીયળ સચવાયલું બાણી નીરભય થઈ, તેથી તે નીડર બની મહેલમાંથી બહાર નીકળી

જેલમાં પોતાના પતિને મળવા માટે ચાલી. કેદની સમીપમાં પહોંચતાં પહેરીગીરો તેના તેજથી અંબાઇ જઇ લક્ષ્મીને જવાનો માર્ગ આપી દૂર ઉભા રહ્યા. લક્ષ્મી કેદના દ્વાર સમીપ પહોંચતાં દ્વાર ઉપર વાસેલાં મોટાં તાળાં આપોઆપ ખુલી ગયાં. તેથી વિના પ્રયાસે તે કેદખાનામાં દોડી જઈ પોતાના પતિના ચરણમાં શીર નમાવી જે હસ્ત જોડી દ્રવીત અંતઃકરણે ઉભી રહી. કેદનાં તાળાં સીંપાઇઓએ તરત અંધ કર્યાં. વસંતસેનને પોતાની પ્રિયતમાને કેદમાં આવેલી જોઇ આશ્ચર્ય પ્રાપ્ત થયું. તેમ વીષાદ યુક્ત હર્ષ પણ થયો. તેથી હાલ તે દેવપતિને તુરંગમાં રહેવા દેઇ તેમની રાજધાની ચંપાનગરીની ખબર જોઈએ.

વસંત-લક્ષ્મીને પકડી શઠરાયે પોતાનું લશ્કર ચંપાનગરીમાં બેસાડી ત્યાં જયમલની આજુ ફેરવી હતી. ચંપાનગરીની રૈયત વસંતસેનની દરેક આજ્ઞાને સંપૂર્ણ રીતે માન આપતી હોવાથી વસંતે પોતાના નગરમાં લશ્કરનું અર્ચ રાખ્યું નહોતું. તેથી શઠરાય વગર પ્રયત્ને એકદમ ફાવી શક્યો. થોડા રાજ્ય લકતો ખંડ કરી તેના સામા થયા તેમની શઠરાયે કતલ ચલાવી તેમને ઠાર કર્યા. તેથી શાણા લોકો તેમની સામા ન થતાં ગુપ્ત રીતે રામસીંહના પ્રમુખપણા નીચે એકાન્ત સ્થળે ભેગા થયા ત્યાં સર્વાનુમતે એમ ઠરાવ થયે કે રામસીંહ વારંમનાના વેપથી જોલરને ફસાવી વસંતસેનને લઈ નવ્ર બહાર નહાસી આવવું. ત્યાં રાજ્ય લકત સુવકોતું સૈન્ય મદદ માટે

છુપાવી રાખવું આ ઠરાવ અનુસાર રામસીંહિ ગુપ્ત મંડળમાંથી પોતાની પસંદગીના થોડા ચુંનંદા લડવૈયાને સાથે રાખી વૃદ્ધોની આજ્ઞા લઇ અલકાપુરીમાં ગયો. ત્યાં જઈ તેણે ગુપ્ત રીતે તજવીજ કરી વસંતસેનની લાળ શોધી કાઢી. એક દિવસે સૂર્યાસ્ત સમયે રામસીંહિ સુંદર સ્ત્રીનો વેષ ધારણ કરવા માંડ્યો. બનાવટી કેશ મસ્તક ઉપર બાંધી તેને છુટા મૂકી દીધા. બાલ પ્રદેશમાં કુમકુમના આંદલાને બદલે હીરા જડીત સૂવણની ટીકી ચોટાડી દીધી. રામસીંહનો દેહ ગૌર વર્ણ હોવાથી તે બાલ્યાવસ્થાથી અનુપમ ખુબસુરતી ધરાવતો હતો. પરંતુ કામીને વિશેષ વીળુળ બનાવવા સાડ; ચુરોપીઅન લડીની વાંદરીઆ નકલ કરનારી અર્ધ દગ્ધ સુધરેલી યુવતીઓની પેઠે તેણે પોતાના મુખ ઉપર ફેસ પાઉડર એટલે ગામડી ભાષામાં કહીએ તો વીલાયતી ચુનો ચોપડી દીધો. રંગભૂમિની નાયીકાની નકકલ કરી ગાલ ઉપર ગુલાબી રંગ લગાવી દીધો. તંબોળથી મુખ દીપાવી દીધું. ગળામાં કુસુમના હાર ધારણ કરી દીધા. સ્ત્રીના તમામ અવયવોનો ઘાટ સંપૂર્ણ કરવાને માટે રૂનો યોગ્ય પ્રમાણમાં ઉપયોગ કરી ઉપર રેશમી કંચકી ધારણ કરી. એવા ઉત્તમ વસ્ત્રાલંકારોથી તેનું સ્ત્રી સૌન્દર્ય એવું સુશોભીત હીપવા લાગ્યું કે રંભા તેના રૂપથી લજ્જત બની જાય. મહાન સતીઆ તેને સ્ત્રી સમજી પોતાનું સત વિસરી ભાન ભૂલી જાય તેમ હતું, ત્યારે મૂર્ખ બિચારા

પહેરીગીરો તેનામાં લુબ્ધ થાય તેમાં આશ્ચર્ય કહી શકાય નહિ.

રામસીંહ એવી રીતે ઉત્તમ વારાંગનાનો સ્વાંગ ધારણ કરી સાથે પાંચ બહાદુર યુવકોને તબલા-સારંગી બજાવનાર તરીકે સાથે રાખી કેદખાના ભણી પ્રયાણ કર્યું. કેદખાના સમીપ પહોંચતાં તેને જોઈ જેલર સાહેબ એકદમ તેના સૌન્દર્યથી સ્તબ્ધ થઈ જઈ બોલ્યા:—

“અય અસમાનકી હુર ! તુમ કોન હો ? ઔર કહાં જાતી હય ? કીધરસે આતી હય ? ”

“જી હજુર ! મુલ્ક મશહુર, મેં દિલ્હિ શહેરકી રહેનેવાલી હું. મેરા નામ દીલહરજાન હય. મેરા પેસા ગાને બજાનેકા હય. મય જયમલકી બહુત તારીફ સુનકે ઊનકી પાસ મુજરા કરનેકે લીયે જાતી હું.”

“અય દીલહરજાન ! તુમ એક દેકે અપના ગાના થોડાસા મુજેલી સના. મેરા જીગર તુમ ખુશ કરોગે, તો આપકુ ભી મય ખુશ કરુંગા.”

“સરકાર ! મુઝે નહિ હય દૌલતકી દરકાર. મય તો સચ્ચા ખ્યારકી હું જિમ્મીદવાર.

“મય આપસે ખ્યાર કરુંગા, બીબી બનાકે રખુંગા.”

“મય નહિ જાનતા હું કે આપ આસમાનકી હુર હય યા આલમકી નુર હય.”

“મેરે દીલાવર દીલદાર! મય હુર બી નહિ; ઐર નુર બી નહિ, મયતો આપકી કર્મખદાર લાંબી હું.”

“મેરી બને જીગર! તુમેરા મેરે પર બહુત અહેશાન હુવા.”

“મેરે ખ્યારે દીલદાર! ઊસમે મહેરબાની કાયકી? મયતો આપકી સચ્ચી માશુકા હું. એક કમતરીન માસુકાકી તારીફ હદસે બ્યાદા કરકે મુજે મત શરમાવ.” એમ કહી રામસીંહે લટકો કરી જોલરને વધુ મુગ્ધ બનાવ્યો.

“મેરે નુરે ચસ્મ! મય બહોત ઇતેબાર હું કે આપકા કોયલ જયસા સુરસે એક ગાન સુનાવ.”

રામસીંહ પોતાનો સ્વાર્થ સાધવા યુક્તિથી બોલ્યો:—
“જી, મુજે એક બડી હરકત હય. ઉમરકે લીએ મય આપકા ફરમાન મંજુર નહિ કરનેકે લીએ મય આપકી મુઆશી મંગતી હું.”

રામસીંહ તું કહેવું સાંભળી જેમ વળાધાત થયો હોય તેમ નાસીપાસ થઈ જોલર બોલ્યો:—“વો ઇનસાન અલ્લાહ, પાક પરવર દીગાર, તું મેરે પર રહમ કર. વો મગરૂબ ઐરત મુજે ઊસરા ગાના નહિ સુનાકે નારાજ કરનેકું ઇરાદા રખતી હય. અય ઐરત! તુમકું ઇધર કીસ બાતકી હર્જ હય? વો મુજે સુનાવ; મય સીતાબીસે દૂર કરૂંગા.”

રામસીંહ.—“મેરે સચ્ચે આશક, બ્યાદે હરકત કુચ

નહિ હય. મગર વો કયદી મેરા નૃત્ય દેખને લાયક નહિ
હય મય તુમેરા જયસા અમીર ઊમરાવકું મેરા નૃત્ય દીખાતી
હું. ઉસ લીએ મય અયસી ઊમ્મીદ રખતી હું કે આપ વો
કયદીકો વહાસે છોડદો, વો ચલા જાયગા શીર મેરા નૃત્ય
શર હોયગા.”

“મેરી સચ્ચી માથુકા ! ઊસમેં ક્યા બડી ખાતહે.
મય અબી છોડ દેતા હું.”

એમ કહી ગાન સાંભળવાની ધુનમાં ભાન ભુલા
મીયાંભાઈએ ભવિષ્યનો વીચાર કર્યો વગર તુરત કેદખાનાનું
દ્વાર ખોલી વસંત-લત્તા ને બહાર કાઢી મેલ્યાં. રામસીહે
તેમને ઇસારતથી નમન કરી પોતાનું આવાગમન સુચવ્યું.
ચતુર વસંત તેનો ભાવાર્થ સમજ્યો. એક તબલચીના
વેશમાં રહેલો યુવક વસંત-લત્તાને ત્યાંથી સંકેત સ્થળે લેઈ
ગયો. તુરત ગાયનની ધુન જામી.

રામસીંહ:—

“મારા નાથ નગીનારે (૨) બની દાસી તમારી (૩)
રસીલાજી રસ જીનારે (૨) પ્યારા પ્રીતમની પ્યારી (૩)
રમણી રસીલી — હ્યો ગણી છખીલી,
અરે વાહ, વાહ, વાહ,મારા.
પીયુ પાતળીઆરે (૨) જોષ દરશન તમારે, (૩)
હૃદય કમળ આ મારે (૨) હરખ્યું બહુ વારે, (૩)

(૨૨૨)

પ્રીયતમ આપ તણી—દાસી દીન ગણી,
લીઝો હેતેથી સ્ત્રીકારીરે.... ..
... ..અની દાસી તમારી (૩) મારા”

ગાયન સમાપ્ત થતાં રામસીંહે જેલર સાહેબને નમીને
સલામ કરી પ્રયાણ કરવા માંડ્યું. એટલે જેલર સાહેબની
સાન ઠેકાણે આવતાં તેમને સાન આવ્યું. તેથી તે બુમપાડી
બોલી બિઠયા:—

“અય ફરેબી ઐરત ! અબ તું કહાં જતી હય ?
મેરા ક્યદી તુમને કીધર ભગાયા ? વો મુઝે સીતાગ્રીસે બતા.
પ્રીર તુમકું જાનેકી રજા મીલેગી. વહાં તક તુમકું ઇધરસે
જાને નહિ દેઝિંગા.”

એમ કહી તેને પકડવા માટે જેલર સાહેબ દોડયા.
રામસીંહ પોતાના ઉપર આવેલી આફતનો તુરત ખ્યાલ કરી
સ્ત્રીનાં વસ્ત્રો દૂર ફેંકી દીધાં. ગુપ્ત રાખેલો લડાયક પોષાક
ધારણ કરીને તેના સામી વીઘુત સરખી ઝબકારા મારતી
ખુલ્લી સમશેર લઈ ઉભો રહ્યો. તેનું અનુકરણ કરી તબલચીઓ
પણ તેવા પોષાકમાં સજ્જ થઈ ગયા. મીયાંભાઈ દગો થયો
જાણી ભયભીત થયા. તેમના પગ ધ્રૂજવા લાગ્યા. એટલે તેણે
જેલ રક્ષકોને રામસીંહ ઉપર હુમલો કરવા કહ્યું રામસીંહ
ચુદ્ધ કળામાં નીપુણ હોવાથી તેમનાથી ડરે તેવો નહતો. તથી

(૨૨૩)

ચુક્ર શરૂ થયું. ચોકીદારોની સંખ્યા વીસપચીસની હોવાથી તેઓએ રામસીંહને ઘેરી લીધો. પરંતુ તેઓમાંના ઘણા સીપાઇઓને રામસીંહે ઘાસની પેટે કાપી નાખ્યા. બાકીના સીપાઇઓ પોતાના સાથીનાં શબ રક્ષણતાં બેઠાં જીવવાની આશાએ સામા ન થતાં ભયથી દોટ મુકી જયમલની પાસે નાસી ગયા. ત્યાં જઈ વસંતસેનનાં નાસી જવાના સમાચાર વીક્ષિત કર્યા. જયમલે તે ક્ષણે પોતાનું સૈન્ય તૈયાર કરી વસંતને શોધવા માટે પંડે ચાલી નીકળ્યો.

પ્રકરણ ૨૬

જયમલની હાર

વસંત-લતાનો યુક્તિથી ઉદ્ધાર કરી તબલચીએના રૂપમાં
ધુપાએલા તેના સીપાઇઓ તેને પ્રથમથી
નીર્માણ કરેલા સંકેત સ્થાનમાં લેઇ ગયા. ત્યાં તેની રાહ
જોતા તેના આજ્ઞા પાળક સેવકો પોતાનાં રાજા-રાણીને જોવાથી
હર્ષવંત થયા. થોડા સમયમાં રામસીંહ ત્યાં આવી પહોંચતાં
સર્વેએ તેને હર્ષ ધ્વનીથી વધાવી લીધો. તેણે થોડો સમય
વિશ્રાંતિ લીધા બાદ પ્રથમથી તૈયાર રાખેલા મ્યાનામાં વસંત
અને તેની પ્રિયતમાને બેસાડી મ્યાનો લોઇએ પાસે ઉપડાવી
અંકુશપુરી ભણી પ્રયાણ કર્યું. તેઓ પ્રબળ શત્રુના ભયથી
ઘણા ઉતાવળા આલતા હોવાથી એક રાત્રિમાં લગભગ આઢીસ
ગાઉ નીકળી ચુક્યા. પ્રાતઃસમયે એક નાના રમણીય ગામડા
સમીપ આવી પહોંચ્યા. તેઓ સર્વે એક મત થઇ સહેજ
વિશ્રાંતિ લેવા ત્યાં રથબંધા. થોડીવારમાં દૂરથી તેમને ધૂળના
મોટા ગોટા ઉડતા આવતા જણાવા લાગ્યા. વાવટોળનું
તોફાન સમજી તેઓ નિશ્ચિંત ચિ-તે ત્યાં બેઠા. પણ તુરત

તેમને અશ્વની ખરીઓના અવાજ સંભળાવા લાગ્યા. અને ખાલ સૂર્યનાં કુટતાં અનેરી કિરણોમાં તેમને રૂપેરી ચળકતા લાલાઓનો પ્રકાશ દષ્ટિગોચર થયો. રામસીંહ પોતાની તર્ક શક્તિથી આવતી આફતનો ખ્યાલ સમજી શક્યો. તેથી તેણે પોતાના સાથીઓને ઉદ્દેશીને કહ્યું:-

“ભાઈઓ ! આપણને આ સન્મુખ જણાતા ધુળના ગોટા વાવંટોળના નથી, પરંતુ તે આપણા દુરમન રાજા જયમલનું સૈન્ય છે. હવે અંજો સમય વિચાર કરવાનો રહ્યો નથી. માટે આપણા મહારાજા અને મહારાણીને આ પાસેના ગામમાં કોઈ નીર્ભય સ્થળે તાકીદથી છુપાવવાને માટે યોગ્ય બંદોબસ્ત કરવો જોઈએ. અને દુષ્ટ જયમલને ભ્રમિત કરવા સારૂ મહારાજાને બદલે ચાર શુરવીર યોદ્ધાઓ મ્યાનામાં છુપાવી ત્વરાથી પ્રયાણ કરો. આપણા કપટ તંત્રનો ભેદ ખુલ્લો ન થવા સારૂ પ્રાણાંત સુધી મ્યાનાનું સંરક્ષણ કરવા માટે જયમલની સામા યુદ્ધ કરજો. તેથી તે આપણું કપટ કળી શકશે નહિ, અને તેટલા સમયમાં મહારાજા કોઈ નીર્ભય સ્થળમાં છુપાઈ શકશે.”

સર્વેને આ વિચાર ઘણો પસંદ પડ્યો. તેથી તેમના એક સાથીએ વસંતસેનને વિનંતિ કરતાં કહ્યું:-“મહારાજા ! મારી બહેન આ પાસેના ગામમાં રહે છે, અને ત્યાં આપની સારી ખરદાસ થશે; માટે હાલમાં આપ ત્યાં પધારો.”

વસંતમેને તેની વિનંતિનો સ્વીકાર કરવાથી તે રાજ્યભક્ત સેવક તેમને પોતાની બહેનના ધર તરફ લેઈ ચાલ્યો.

રામચીંહે પણ તરત પોતાનો મુકામ ઉઠાવી મ્યાનામાં ચાર શુરવીર ચોદ્વાએને ધુપાવી ત્વરાથી કુચ શરૂ કરી. તેઓ બે ગાઉ પણ દૂર ગયા નહિ તેટલામાં જયમલના ઘોડેન્વાર લશ્કરની ટોળીએ તેમને પકડી પાડ્યા. અને તે નાની શુરવીર ટોળીને ઘેરો ઘાસી તેમને આગળ વધવાતા માર્ગનો અવરોધ કરી ઉભા રહ્યા. પછી જયમલ તેમને લલચાવતાં બોલ્યો :

“ રે, અજ્ઞાન સીપદાએ સાંભળો. જેઓને પુષ્કળ સાધ્વળી ભેટતી હોય, જેઓને મધુર્ધુ માનવાળા મોટા રાજદારી ચોદ્વાએ ભેટના હોય, જેઓ મુખને ઇચ્છતા હોય, અને જેઓ પોતાનાં બાળ બચ્ચાનું બંધ ચાહતા હોય, તેઓએ એકદમ વસંતસેનને મારે તાળે દુગો દેવો. ”

રામચીંહે તેના ઉત્તરમાં જણાવ્યું—“ અરે પ્રપચી ! રણક્ષેત્રમાં શુરવીર પુરૂષો કદી પણ પોતાનાં ચરોગાન ન કરતાં ચુદ્ધતો આરભ કરે છે. તારૂં શૂરાતન અમોએ ભેથેલું છે, જે વખતે અમો અપાનગરીમાં હાજર ન હતા, તે વખતે અમારા મહારાજાને દગાથી કેદ કર્યા, તે સમયે તારૂં શૂરાતન કયાં સંતાડી દીવું હતું. તારૂં પણ કાર્યમાં શુરવીરો પ્રપંચ કરતા નથી. દગાથી જય મેલવેલો એ તારા જેવા વ્યઢળોનું

કામ છે. તારામાં જે કંઈ પાણુ શુરાતન હોય, તો તે બતાવવાનો પ્રસંગ હવે ઉપસ્થિત થયો છે. ચાલ, યુદ્ધનો આરંભ કર.”

આવું સાંભળી જયમલે યુગલ વગાડતાં તત્ક્ષણે ઉભય પક્ષમાં યુદ્ધનો આરંભ થયો. જયમલનું લશ્કર ઘોડે-સ્વાર હતું. રામસીંહના ચીપાઈઓ પાયદળ હતા જયમલના લશ્કર પાસે અગત્યસ, હતાં; રામસીંહના માણસો પાસે ફક્ત તલવારો અને તીરકામઠાં હતાં, જયમલનું લશ્કર પાંચસો માણસનું હતું, રામસીંહની પાંચે ફક્ત પચાસ માણસ હતા. રામસીંહને તેથી જય મેળવવાની આશા ન હતી, પરંતુ તે ઘણો રાજ્યભક્ત હોવાથી પોતાનો રાજા નીભર્ય સ્થળે છુપાઈ જાય તેટલો વખત મેળવવા માટે તેને યુદ્ધ કરવાની ફજ્જ પડી. ‘એક મરણીઓ સોને ભારે’ એવો વિચાર કરી જયમલના લશ્કરમાં ધસી જઈ રામસીંહિ જળરે કેર વર્તાવ્યો. વાઘ જેમ બકરાના ટોળાને નીહયતાથી ચીરી નાખે, તેમ રામસીંહિ દુશ્મન દળની છાતીઓ ચીરી નાખી. થોડા ચીપાઈઓ પોતાનું કપટ ખુલ્લું ન પડે તે હેતુથી મ્યાનાની રક્ષા કરતા ઉભા રહ્યા હતા. રામસીંહ ગમે તેટલો શુરવીર હતો, પરંતુ જયમલનું લશ્કર વધુ હોવાથી તે દુશ્મન દળના ઘેરામાં સપડાઈ ગયો. જયમલે તેને પાછળથી ઢગો કરી ભાલા વડે ઘાયલ કરતાં તે અચેતન થઈ ભૂમી ઉપર ઢળી પડ્યો. તુરત જયમલ અન્ધ ઉપરથી ઉતરી મ્યાના ભણી દોડ્યો. તે ધારતો

હતો કે હવે વસંત-લત્તા જરૂર તેના હાથમાં આવશે. પરંતુ તેની તે ધારણા આકાશ કુસુમવત્ નીષ્ફળ ગઈ. મ્યાના સમીપ પહોંચતાં ત્યાં ઉભેલા સીપાઈઓએ તેને રોક્યો. તેથી તેણે સીપાઈઓને ઘણી લાલચ બતાવી પણ તેમણે તેનો તીરસ્કાર કરી પુનઃ યુદ્ધનો આરંભ કર્યો. વસંતના મુઠ્ઠીભર માણસોએ ખેડુત જેમ દાતરડા વડે ઘાસની કાપણી કરે તેમ જયમલના લશ્કરનાં શીર ટપોટપ કાપવા માંડ્યાં. જયમલ તેમના શૌર્યથી હી ગમ્મૂઢ થયો. તેનો જ્યારે જય મેળવવાનો દાવ ફાળ્યો નહિ ત્યારે પોતાના લશ્કરને ખંડુકોથી લડવાનો હુકમ કર્યો. અગનાસ્ત્ર મારા સામે તરવારીઆ શક્તિહીન થઈ મૃત્યુની આધીનતા સ્વીકારી સર્વે ધરણી ઉપર ઢળી પડ્યા. જયમલનો આનંદ તેના વિજયથી હૃદયમાં ઊછળવા લાગ્યો. તે હર્ષિત વદને મ્યાના સમીપ જઈ કહેવા લાગ્યો :-

“ પ્રિય લત્તા ! જહ લી લત્તા ! હવે તમે ક્યાં જશો ? આવો, આવો, મારા હૃદય પીંજરમાં રમી રહેલા મધુરા ખુલખુલ આવો. એમ કહી તેને પકડવા માટે મ્યાનામાં જોયા વીના હાથ ધાલ્યો. અંદર છુપાઈ રહેલા સીપાઈઓ સાવધ હતા. તેમણે વળત વીચારી મ્યાનામાં ધાલેલો હાથ કાપી નાખ્યો. જયમલ દગો થયો જાણી ગલરાયો. હાથ કપાઈ જવાની વેદનાથી તે ત્યાંથી આર્તનાદ કરતો દૂર નાઠો. તુરત મ્યાનામાંથી ચાર શસ્ત્રધારી સીપાઈઓ બહાર નીકળ્યા, તેથી

ત્રીજી વખત યુદ્ધનો આરંભ થયો. ક્રૂર ચાર સીપાઈઓ જય મેળવી શકે તે તદ્દન અસંભવીત હતું. પરંતુ શાસ્ત્રકારો કહે છે કે, ‘રામ રાખે રે તેને કોણ મારી શકે’ તેમ ઘણા આણીના સમયે ચાર સીપાઈઓની મદદે દ્વરથી ત્રણ દીશામાંથી ઘણાજ વેગમાં આવ્યાં આવતાં ત્રણ પ્રબળ લશ્કરો નજરે પડ્યાં. જયમલ પોતાની મદદ જાણી હર્ષવત થયો, પરંતુ તે હર્ષ તુરંત શોકતા રૂપમાં છવાઈ ગયો. કારણ કે તે લશ્કર તેના મિત્ર તરીકે નહિ; પરંતુ દુશ્મન તરીકે આવ્યાં હતાં. એટલે વસંતસેનની મદદે આવ્યાં હતાં. * * *

ચંપકપુરીમાંથી જ્યારે રામ પીંડ નીકળ્યો ત્યારે ત્યાં રહેલા તમામ રાજ્યલક્ષ્મણ વૃદ્ધોએ પોતાના યુવાન પુત્રોને લેગા કરી જનની જન્મ ભૂમિના ઉદ્ધાર માટે દેહનો નાશ થાય તો ભલે. પરંતુ કાર્ય સીદ્ધ કરવાનો ઉપદેશ આપી તેમને સારી રીતે ટુંક મુદતમાં યુદ્ધકળા શીખવી કીંમતી શસ્ત્રો આપી રામ પીંડની મદદે મોકલ્યા હતા. પૂર્વ દીશામાંથી જે લશ્કર આવતું હતું તે લશ્કર એ ચંપકપુરીના યુવકોનું હતું,

દક્ષીણ દીશામાંથી જે લશ્કર આવતું હતું તે રામપુરથી સત્યવીજય લેઈને આવતો હતો. તેને ચંપકપુરીના જાનુસે જઈને વસંતસેનની મદદ કરવા પ્રાર્થના કરી. વસંતસેનની દુઃખી હાલત સાંભળી તુરંત તે બળવાન સૈન્યસહ અલકાપુરી

ભણી ચાલી નીકળ્યો હતો. તે ધરાધર આણીની વખતે વસંતસેનના લશ્કરની મદદે આવી પહોંચ્યો.

જે જસુસ રામપુરમાં અત્યવીજયને સમાચાર કહી આવ્યો હતો; તે જસુસ ત્યાંથી ચિત્રપુરમાં લત્તાના પિતા વીજયસેન પાસે ગયો, ત્યાં જઈ તેણે લત્તાની સ્વીકૃતિ હકીકત કહી. પોતાની પુત્રીને યોગ્ય પતિ મળેલો જાણી તે આનંદીત થયો. અને તેની મદદ માટે તે લશ્કર લેઈ ગયો. ઉત્તર દીશામાંથી જે લશ્કર આવતું હતું તે (ગ્રીક્) લશ્કર વીજયસેનનું હતું.

તે ગ્રીક્ લશ્કરે એક સમયે આબુધાર્યા વસંતસેનની મદદે આવી પહોંચતાં રણાંગણમાં રંગ પડ્યો. વીજયદેવી જયમલથી રીસાઈ ગઈ તેને એક હુલ પ્રથમથી મ્યાનામાં કપાઈ ગયેલો હોવાથી તે યુદ્ધ કરવા અશક્ત હોવાથી જયમલ ગભરાઈ ગયો. અત્યવીજયે તેના લશ્કરમાં ધમી જઈ તેને કેદ કર્યો. તેનું બાકી રહેલું લશ્કર જીવ લેઈને નાહું. એટલે વસંતસેનના જયદેવનિના ઘેર જાઈ સર્વત્ર ત્રસરી રહ્યો. પરંતુ ત્યાં વસંતસેન ન હોવાથી તેને સોધવાને માટે અચેતન રામગીહના દેવેવાળી અત્યવીજય અને વીજયસેન તે નાના ગામડા બાળી આવ્યા.

વસંતસેન પાતાની જીવ ધરેલી સાંભળી યુદ્ધક્ષેત્રમાં

આવનો હતો, તેથી તેમને સામે મળ્યો. ત્રણે જણા મળી
 ભેટી રણક્ષેત્રમાં ગયા. ત્યાં વસંતસેને રામસીંહને અચેતન
 અવસ્થામાં જોઈ પેદને બોલાવ્યો. વૈદે આવી એક બતનાં
 ઝાડનાં પાંદડાંના સ રામસીંહના ઘાવ ઉપર રેડતાં તે શુદ્ધિમાં
 આવ્યો. તેથી નર્વને આનંદ થયો. પછી જયમલનું જીતી
 લીધેલું રાજ્ય અપકપુરીના રાજ્ય સાથે જોડી દીધું.

વિજયસેને પણ પોતાના સાહસ કૃત્યની માશી ચાહી
 પોતે વૃદ્ધ થએલો હોવાથી વિઝાપુરનું રાજ્ય વસંતસેનને
 પહેરામણીમાં ભેટ કરી વાનપ્રસ્થ થયો.

ઉપસંહાર

નીતિ શાસ્ત્ર કહે છે કે:-

સત્ય જીત્યું; તેણે જગત્ જીત્યું.

સત્ય શરીરનો સાચો શૃંગાર છે.

સત્ય સૃષ્ટિનું એ મૂલ ઝવાહીર છે.

સત્યના ઉપાસકો ત્રીલોકને વશ કરી શકે છે.

સેંકડો મનુષ્યો પ્રજાળ પરીશ્રમે કહેવાતું ક્ષણિક સુખ મેળવી શકે છે. પણ તેઓનું સુખ અનીતિથી ઉપાર્જિત કરેલું હોવાથી વીધુતના ઝળકારની પેઠે ક્ષણવારમાં અદૃશ્ય થાય છે.

જેઓને ચીરકાળ સ્થાયી અચળીત સુખ સંપાદન કરવાની આકાંક્ષા હોય; તેઓએ પ્રથમ અનીતિનો નાશ કરી સત્ય અને નીતિ ઉપર વીજ્ય મેળવવાની જરૂર છે. કારણ કે સર્વ રીઢી-સીઢી સત્યના આધીન રહેલી હોય છે.

ભગવત્ ગીતાના પાંચમા અધ્યાયના સન્યાસ યોગના ચૌદમા સ્લોકમાં કૃષ્ણ-ઝગ્નુનને ઉદ્દેશી કહે છે કે; પરમાત્મા કોઈનાં કર્તવ્યને ઉત્પન્ન કરતા નથી, તેમ કર્મ ફળ સમ્બંધને રચતા પણ નથી. એટલે ઇશ્વર મનુષ્ય માત્રને તેના કૃત્યનો બદલો આપે છે. જેઓ પોતાના ખેતરમાં બાજરી વાવે, તેઓ

ઘઉં કેમ લણી શકે ? અર્થાત્, જેઓ અનીતિનું દાસત્વ કરે, તેઓ ખડું સુખ કેમ મેળવી શકે ? અનીતિના પંથે ચાલનારાઓ ઘણી વાર દુઃખની વેળાએ ઇશ્વરને અથવા નસીબને દોષવાન કરાવે છે, તેમાં દોષ કોનો ? તેનો પોતાનો.

લોભ પ્રવૃત્તિ એ રૂપાળી ડાકણ છે. ઇચ્છીત વસ્તુઓનો લોભ થતાં તે ગ્રાસ કરવાને સારૂ લોભનાં ભાઇ-બહેન પ્રપંચ અને અનીતિની આધીનતા સ્વીકારવી પડે છે. જેઓ ધીરે ધીરે પોતાના આશ્રીતોને વીનાશની ખીણ તરફ ધકેલી દે છે. જ્યાં તે હીણભાગી લોભી માણસ રીળાઇ રીળાઇને નાશ પામે છે.

હવે આપણે આપણી મૂળ વાર્તાના સારાંશ ઉપર આવવું જોગ્યું.

પાપી મહાન્ધસેને રાજ્ય લોભથી માતૃ તુલ્ય રાજ પત્નિ સાથે વ્યભિચાર કર્યો; સત્યથી ચાલનાર સત્યવિજયને દગાથી દેશપાર કરાવ્યો. પરંતુ તેના પરિણામમાં તેના વીનાશનો પંથ ખુદસો થયો, અને પોતાના હાથે આપઘાત કરી નાશ પામ્યો.

સત્યવિજયે કંઈ પણ સ્વાર્થ વીના સત્યના આશ્રીત થઇને જીનના જોખમે વિજયસેનને જે વખત મૃત્યુના મુખમાંથી ખચાવી લીધો. તેના બદલામાં નીતિના ઊપહાર તરીકે કરુણાળુ કીરતારની શુભ આજ્ઞાને આધીન થઈ વસંતસેને લત્તાના રક્ષક તરીકે રામપુરનું રાજ્ય તેને બક્ષીસ કરેલું આપણે

પ્રકરણ ચોકવીસના અંતમાં આપણે વાંચી ગયા છીએ.

વચન બ્રહ્મ ન થવા લક્ષણે ખીતાની આત્માનું ઉલ્લંઘન કરી
મનથી માનેલા વચ્ચનને પતિ તરીકે સ્વીકાર કર્યો. અથાગ
વિપત્તિઓ સહન કરી નીતિના પથે પ્રયાણ કર્યું પરિણામમાં
નહિ ધારેલા મોટા રાજ્યની તે રાણી થઈ. ગુણુવત પતિને
મેળવી સૃષ્ટિ સુખમાં નીમગ્ન થઈ. લોભને આધીન થઈ તેઓ
નીતિનો ત્યાગ કરતા નથી, તેઓનો સમીપમાં હંમેશાં ગાયુ
સુખ હાજર રહેતું હોય છે.

હરી ઓમ્

શાન્તિ.

શાન્તિ

શાન્તિ.

વગર ઇંજને વાળ કાઢવાનો સૌથી સરસ

તાજશાહી સાબુ

આખા કિંદુસ્તાનમાં જુનામાં જુના અનુભવી કારોગરાને હાથે
તૈયાર થાય છે એ વાત અસત્ય છે એવું સાબીત કરનારને

રૂ. ૧૦૧ તુરતજ બક્ષીસ મળે છે.

તાજશાહી સાબુ- ઘણી મફાઈથી વાળને દુર કરે છે

તાજશાહી સાબુ- વાળને ઘણી લાંબી મુદત સુધી ઉગવા
દેતા નથી.

તાજશાહી સાબુ- આમરીને અગન-બળતરા થતી નથી.

તાજશાહી સાબુ- આમરીને સ્વચ્છ ને સુંવાળી બનાવે છે.

તાજશાહી સાબુ- ચુના હડતાલનો ભેગ નથી.

હલકી બનાવટના- ખીન અનુભવીના હાથથી તૈયાર થએલા

સાબુ ખરીદ કરતાં ઠગાવાની ધાસ્તી હોવાથી

તાજશાહી સાબુ

એ શબ્દ ખાસ યાદ રાખજો.

તાજશાહી સાબુ-ત્રણ સાબુના એક બેકસની કીંમત રૂ. ૧)

લખો:- જી. ગોલ્ડસ્મીથ એન્ડ સન્સ

પોસ્ટ બોક્ષ નંબર ૩૨૪ મુ. મુંબઈ

BOMBAY

દોંગી ભુવા જતીઓમાં અને વીલાયતી
 દવાખાનામાં સે'કડો રૂપીઆની અને
 કીંમતી વખતની ખરબાદી કર્યા પછી

❀ ગર્ભસુધા ❀

નામની દવા વાપરવાથી અનેક નીસંતાન સ્ત્રીઓએ બાળકની
 પ્રાપ્તિનો લાભ મેળવ્યો છે.

ગર્ભસુધા—શુદ્ધ સ્વદેશી વનસ્પતિમાંથી તૈયાર થતી હોવાથી
 કોઈપણ ધર્મની સ્ત્રી વાપરી શકે છે.

ગર્ભસુધા—ગમે તે રૂતુમાં વાપરવાથી ફાયદો થાય છે.

ગર્ભસુધા—નાની મોટી તમામ ઉમ્મરની સ્ત્રી વાપરી શકે છે.

બાળક થયાં નહોય, એક વખત બાળક થયા પછી બાળક
 ન થતાં હોય, મૃત બાળકનો જન્મ થતો હોય, એ બધા
 દોષોને દુર કરી.

ગર્ભસુધા

જરૂર જરૂર જરૂર ફાયદો આપે છે.

કીંમત રૂપીઆ સાત

સખો:-જાદવ ફાર્મસી

સ્વામીનારાયણના મંદીર પાસે

મુ. નડીઆદ

સારામાં સારૂ

કુકે મુદતમાં

ઓછા ખર્ચે

તમામ જાતનું

ગુજરાતી અને ઇંગ્લીશ

ટાઇપ રાઇટીંગ

નું તમામ પ્રકારનું કામ—જેવું કે અરજીઓ, નોટીસો, અને
દેશ પરદેશ સાથેના પત્ર વ્યવહારો ફોનદારી અને દીવાની
કોર્ટોનાં જજમેન્ટ વીગેરેનું કામ ઘણી સફાઈથી કરી
આપવામાં આવશે.

રૂબરૂમાં મળેા

અથવા

પત્ર વ્યવહાર કરો

}

માતરીઆ બ્રધર્સ

હેડ ઓફીસ—મુ. નડીઆદ

ઠે. અમદાવાદી બજાર

બ્રાન્ચ મુ. ગોધરા ઠે. સોનીવાડ

તા. કે. હાલમાંજ તદ્દન નવી ફેશનના ટાઇપ રાઇટરના
મશીનો (ગુજરાતી અને ઇંગ્લીશ) મંગાવેલા હોવાથી ટાઇપ ખીન્ન
કરતા ઘણાજ સ્વચ્છ થાય છે.

ઓજસ્વી, પ્રાસાદિક, ભાવનાપૂર્ણ લેખ માટે-ગુજરાતના
બાણીના પત્રોએ પ્રસંસા કરેલ, બાલકવિની રસમય
કલમથી લખાયેલ, બાલયોગિની જેને, -મુપ્રસિદ્ધ સાક્ષર
ઠક્કુર નારાયણ વિસનજીની પ્રસ્તાવનાથી ચોપ ચડેલ છે;

ભારત-રાજપુત રમણીએ સ્વદેશ માટે અકથ્ય સ્વાત્માર્પણ
કરેલ છે, અપકાર ઉપર ઉપકાર કરી ઇતિહાસના પાનાપર
સોનેરી નામ અકિત કર્યું છે; જેનું હૃદયગમ ચરિત્ર પાને
પાને દેશભક્તિ ઉછળાવે છે, એવી કર્તવ્યના પાઠ પઢાવતી

ઐતિહાસિક નવલકથા

બાલયોગિની

અવશ્ય મંગાવી વાંચો. પૃષ્ઠ ૨૦૦ કિં. ૧-૮-૦ પોસ્ટેજ જુદું.

સરસ્વતી પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ.

મુ. ઉમરેઠ-ગુજરાત.

વાંચવા લાયક ઉત્તમ પુસ્તકો

સોળ વરસની સ્ત્રી-અને-ત્રણ વરસનો પતિ	
ભા-૧ થી ૨૦ સંપૂર્ણ વાર્તા—	કી. રૂ. ૧—૦-૦
વરઘેલી વીણા-યાને પ્રેમી કે પાગલ	
ભા-૧ થી ૮ સંપૂર્ણ વાર્તા—	કી. રૂ. ૦-૧૦-૦
મુંબઈની શેઠાણી-યાને-ઘેરી કે બલા	
ભા-૧ થી ૮ સંપૂર્ણ વાર્તા—	કી. રૂ. ૦-૧૦-૦
નારી કે નાગણ-યાને-પાપનો ફેજ—	કી. રૂ. ૦—૪-૦
પ્રપંચી પતિવ્રતા-યાને-સોળો ભરથાર—	કી. રૂ. ૦—૪-૦
ડાહ્યો કે દીવાનો-યાને-મૂરખ કે પંડિત—	કી. રૂ. ૦—૩-૦
અકલનો ભંડાર-યાને-હાથ રસનો હોજ—	કી. રૂ. ૦—૬-૦
ચંદ્રચકોરી-યાને-ચુકેલ સાથે લગન—	કી. રૂ. ૦—૬-૦
પતિ કે પીશાચ-(ડીટેક્ટીવ વાર્તા)	કી. રૂ. ૦—૮-૦
ડોક્ટર કે દેવ-(ડીટેક્ટીવ વાર્તા)	કી. રૂ. ૦—૮-૦
કપટસિંહનું કાવત્રુ-(ડીટેક્ટીવ વાર્તા)	કી. રૂ. ૦—૮-૦
ખુની કાણુ-(ડીટેક્ટીવ વાર્તા)	કી. રૂ. ૦—૮-૦
સરોવરની સુંદરી-(ડીટેક્ટીવ વાર્તા)	
ભા. ૧-૨	કી. રૂ. ૧—૦-૦

મળવાનું હેઠાણુ :-

બુકસેલર જહુલાલ નારણદાસ
મું નડીઆદ

મહાભારત-(અઢારે પર્વ) પૃષ્ઠ ૫૬૦ ક્રી. રૂ. ૩-૦-૦

ઇંગ્લીશ ટીચર-(બગર માસ્તરે ઘેર બેઠાં થોડી

મુદતમાં અંગ્રેજી શીખવાનું સાધન રૂ. ૧-૮-૦

વીલાસ સુંદરી અને અફઘુવ જાદુનો પલંગ

ભા. ૧ થી ૮ આખા સટની રૂ. ૪-૦-૦

ખત્રીસ પુતળીની વાર્તા (મોટા અક્ષર) રૂ. ૩-૦-૦

ખુબીનો ખબનો (લેખક-મી. રાવકવિ)

ભા. ૧-૨ ભેગા કપડાનું પુકું-ગ્લેજ કાગળ રૂ. ૩-૦-૦

ભરથરી (સચીત્ર વાર્તા) રૂ. ૦-૮-૦

મણીકાન્ત કાવ્ય માળા (૪૬ ચીત્રોવાળું મ્હોટું) રૂ. ૩-૦-૦

મુરાબોતેરી (સંપૂર્ણ ૭૨ વાર્તા) રૂ. ૨-૦-૦

ભેદી મડદુ (ડીટેકટીવ વાર્તા) રૂ. ૦-૪-૦

લખગીત મણીમાળા (સન્નારીઓને માટેજ) રૂ. ૦-૪-૦

એ શીવાય તમામ જાતનાં પુસ્તકો છપાવનાર અને વેચનાર

પુકસેલર-જહુલાલ નારણદાસ

સુ. નડીઆદ

